

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**DEMOKRASİ ALGISI ÜZERİNE UYGULAMALI BİR ÇALIŞMA: TRABZON İLİ
ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özge KOÇ

EYLÜL-2020

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**DEMOKRASİ ALGISİ ÜZERİNE UYGULAMALI BİR ÇALIŞMA:
TRABZON İLİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özge KOÇ

ORCID : 0000-0002-9932-5432

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Musa Yavuz ALPTEKİN

EYLÜL-2020

TRABZON

ONAY

Özge KOÇ tarafından hazırlanan “Demokrasi Algısı Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma: Trabzon İli Örneği” adlı bu Çalışma 15.10.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Doç. Dr. Musa Yavuz ALPTEKİN	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Cengiz YANIKLAR	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Mine GÖZÜBÜYÜK TAMER	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

Prof. Dr. Yusuf SÜRME
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Özge KOÇ
14.09.2020

ÖNSÖZ

Siyaset toplumsal hayatı şekillendiren en önemli kurumlardan biridir. Demokrasi ise, sağladığı kazanımlar sebebiyle siyasetin en güçlü söylemi olma özelliğini koruyan ve halkın kendi yönetimini sağlama adına en fazla imkâna sahip olduğu bir yönetim şeklidir. Demokratikleşme sürecinde en önemli unsur, demokratik kurumların varlığı ile birlikte demokratik siyasal kültürün oluşmasıdır. Bu çalışmada, demokrasinin bir toplumda nasıl algılandığı ve tecrübe edildiği ile nasıl beklentiler oluşturduğu Trabzon halkı üzerinden ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Trabzon ili özelinde, yaşanan yer ve kültüre göre somutlaşan verilerin elde edilmesini sağlayan alan araştırması ile Trabzon halkının siyasal değerleri ve özellikle demokrasiyi ne şekilde algıladığı, demokrasiye bakışı, mevcut durumu nasıl tecrübe ettiği ve yorumladığı ile beklentisinin ne yönde olduğunun tespiti açısından bu Çalışma önem taşımaktadır.

Trabzon halkının siyasal kültürünün incelenmesi konusundaki eksikliğin giderilmesine bir katkı sağlamanın amaçlandığı bu Çalışmanın, Trabzon'da yapılan böylesi çalışmaların eksikliği göz önüne alındığında demokrasiye geçiş ve demokrasi kültürünün yerleşmesini etkileyen faktörler konusundaki teorik tartışma ve uygulamalı çalışmalara da katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Beni bu Çalışmaya yönlendiren en önemli sebep, Türkiye'de demokrasinin kurumsallaşmasına, demokratik kültürün yerleşmesine ve katılımcı demokrasinin gelişmesine engel olan durumları, Trabzon ili deneyimi üzerinden ortaya koyarak demokrasinin geleceğine küçük de olsa bir katkı sağlama arzusudur.

Bu Çalışmanın ortaya çıkmasında birçok değerli insanın katkısı olmuştur. Öncelikle öğrenciliğim boyunca desteğini gördüğüm danışmanım Sayın Doç. Dr. Musa Yavuz ALPTEKİN'e değerli katkıları için çok teşekkür ederim. Çalışmanın daha nitelikli hale gelmesi açısından eleştirileri, önerileri ve değerli katkıları için Sayın Prof. Dr. Cengiz YANIKLAR ve Sayın Prof. Dr. Mine GÖZÜBÜYÜK TAMER'e teşekkürlerimi sunarım.

Eylül, 2020

Özge KOÇ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
GİRİŞ.....	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DEMOKRASİ	4-32
1.1. Siyaset ve Siyasal Kültür.....	4
1.1.1. Siyaset Nedir?.....	4
1.1.2. Siyasal Kültür Nedir?.....	5
1.2. Demokrasi Kavramı.....	7
1.2.1. Kavramsal Çerçeve.....	7
1.2.2. Demokrasinin Tarihsel Gelişimi.....	9
1.2.2.1. Klasik (Antik) Demokrasi.....	10
1.2.2.2. Modern Demokrasi.....	11
1.2.3. Demokrasinin Temel Nitelikleri.....	12
1.2.3.1. Özgürlük ve Eşitlik.....	13
1.2.3.2. Siyasal Katılım.....	14
1.2.3.3. Siyasal Temsil.....	16
1.2.3.4. Haklar ve Kamu Yararı.....	18
1.2.4. Demokrasi Türleri.....	20
1.2.4.1. Liberal Demokrasi.....	22
1.2.4.2. Katılımcı Demokrasi.....	23
1.2.4.3. Radikal Demokrasi.....	24
1.2.4.4. Müzakereci Demokrasi.....	25
1.2.5. Siyasal Kültür ve Demokrasi.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEMOKRASİ ELEŞTİRİSİ VE DEMOKRATİK ELİTİZM ÖRNEĞİ.....	33-60
2.1. Demokrasiye Yönelik Eleştiriler.....	33
2.1.1. Demokrasi Kavramının Muğlaklığı.....	34
2.1.2. Seçimler ve Temsile Dair Sorunlar.....	35
2.1.3. Demokrasiye Güven Karşısında Demokratik Kurumlara Güvensizlik.....	37
2.1.4. Şeffaflık, Hesap Verilebilirlik ve Katılımcılık.....	39
2.1.5. Kapitalizm ve Demokrasi.....	40
2.2. Elit, Elitizm ve Elit Teorilerine Dair Kavramsal Çerçeve.....	41
2.2.1. Demokratik Elitizm Teorisi.....	49
2.2.1.1. Klasik Demokrasiye Karşı Sınırlı Demokrasi.....	53
2.2.1.2. Demokrasi, Elitler ve Rekabet.....	56
2.2.1.3. Demokraside Halkın Rolü ve Katılım Olgusu.....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TRABZON HALKININ DEMOKRASİ ALGISI: ALAN ARAŞTIRMASI.....	61-102
3.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi.....	61
3.2. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri.....	62
3.2.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	63
3.2.2. Araştırmanın Soruları.....	63
3.2.3. Araştırmanın Veri Toplama ve Analiz Teknikleri.....	64
3.2.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	64
3.3. Araştırmanın Bulguları ve Analizi.....	65
3.3.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	65
3.3.2. Trabzon Halkının Siyasete Yönelik İlgisi.....	67
3.3.3. Trabzon Halkının Demokrasiye İlişkin Genel Algısı.....	68
3.3.4. Trabzon Halkının Siyasal Katılım Algı ve Pratikleri.....	74
3.3.5. Trabzon Halkının Temsili Sisteme ve Genel Olarak Siyasal Sisteme Yönelik Algı ve Düşünceleri.....	85
3.3.6. Trabzon Halkının Eşitlik, İktidarın Gücü, Şeffaflık, Halk Denetimi ve Rolü ile Medya Özgürlüğü Gibi Demokratik Olgulara Bakışı.....	102
SONUÇ.....	103
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	113
EKLER.....	121
ÖZGEÇMİŞ.....	124

ÖZET

Demokrasi, eşitlik, özgürlük, siyasal katılım ve siyasal temsil gibi temel değer ve nitelikleri ile birlikte, halkın yönetiminin sağlanmasında en fazla imkân ve fırsatı içeren bir yönetim şeklidir. 20. yüzyılın son çeyreğinde liberal demokrasilerde temsil veya meşruiyet krizi ortaya çıkmış ve bunun yol açtığı sorunların aşılabilmesinde temel çözüm katılımcı demokrasinin yaygınlaştırılması olmuştur. Demokrasi küresel bir olgu olmakla birlikte her toplumun kendine özel bir demokrasi tecrübesi bulunmaktadır. Demokrasiye yönelik algı ve beklentiler hem ideal anlamdaki demokrasi hem de mevcut siyasal yönetimler açısından toplumun kendi tecrübesi, siyasal kültürü ve alışkanlıkları bağlamında oluşmaktadır. Demokratik kültürün oluşmasında bir toplumdaki demokratik kurumların varlığı kadar o toplumdaki bireysel ve toplumsal değerler ve özellikler de temel önemdedir. Demokrasinin toplumda yerleşmesini sağlamak için toplumsal kültürün demokratikleşmesinin önündeki engellerin kaldırılması gerekir. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı Trabzon'daki demokrasi algısını ortaya koymak olup, araştırma algı, deneyim ve beklentiye dayalı 3'lü bir perspektifle gerçekleşmiştir. Bu amaca ulaşmada nicel ve nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmış, Trabzon ilinde yaşayan 386 kişiyle anket ve 26 kişiyle derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen temel bulgu, demokrasinin diğer özelliklerinden çok seçimler ve oy kullanma faaliyeti çerçevesinde demokrasinin tecrübe edildiğidir. Demokrasiye bir olgu olarak güven varken kurumsallaşmış şekli olan temsil kurumlarına güven düşük orandadır. Demokrasinin temeli olan halk katılımı, seçimler dışındaki siyasal katılıma güvensizlik sebebiyle seçimlerle sınırlı bir durumdadır. Temsilcilere güvensizlikten kaynaklı temsil edilme sorunu ile yönetim-halk arasındaki kopukluk, kararların alınmasında halka danışılması isteğini beraberinde getirmiştir. Halkın, "daha fazla demokrasi" olarak özetlenebilecek beklentilerini şekillendiren, demokrasinin uygulamadaki sorunları olmuştur. Temel olarak eşitlik, özgürlük, adalet talepleri ve halkın dikkate alınması yönündeki beklentiler, Trabzon halkının demokrasi algıları ve mevcut deneyimlerinin bir yansıması olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Demokratik Değerler, Siyasal Kültür.

ABSTRACT

Democracy is a form of government that includes the most possibilities and opportunities for the management of the people, along with its basic values and qualities such as equality, freedom, political participation and political representation. In the last quarter of the 20th century, a crisis of representation or legitimacy emerged in liberal democracies and the main solution in overcoming the problems caused by this was the dissemination of participatory democracy. Although democracy is a global phenomenon, every society has its own experience of democracy. Perceptions and expectations regarding democracy are formed both ideal democracy and in terms of existing political administrations within the context of the society's own experience, political culture and habits. In the formation of democratic culture, individual and social values and features in a society are as important as the existence of democratic institutions in that society. Barriers to democratization of social culture must be removed to ensure democracy is established in society. In this context, the purpose of this study is to reveal the perception of democracy in Trabzon and the research has been realized with a 3-point perspective based on perception, experience and expectation. Quantitative and qualitative research methods were used together to achieve this purpose, and a survey was conducted with 386 people and in-depth interview with 26 people living in Trabzon city. The main finding obtained as a result of the research is that democracy is experienced within the framework of elections and voting activities rather than other features of democracy. While there is trust in democracy as a phenomenon, trust in representation institutions, its institutionalized form, is low. Public participation, which is the basis of democracy, is limited to elections due to distrust of political participation outside the elections. The problem of being represented due to insecurity to the representatives and the disconnection between the administration and the public brought along the demand to be consulted with the public in making decisions. It is the practical problems of democracy, shaping the public's expectations that can be summarized as “more democracy”. Basically, the demands for equality, freedom, justice and the expectations to be taken into consideration by the public have been a reflection of the people's perceptions of democracy and their current experiences.

Keywords: Democracy, Democratic Values, Political Culture.

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı.....	65
2	Katılımcıların Yaş Dağılımı.....	65
3	Katılımcıların Öğrenim Durumu Dağılımı.....	66
4	Katılımcıların Meslek Dağılımı.....	66
5	Katılımcıların Gelir Durumu Dağılımı.....	67
6	Siyasetle İlgilenme Durumu.....	67
7	Hükümetin Çalışmalarını Takip Etme Durumu.....	68
8	Görüşme Yapılan Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	68
9	Demokrasiyi Seçimlerle Özdeşleştirme Durumu.....	71
10	Demokrasiyi Ülkeyi Yönetenlerin Verdiği Bir İmkân Olarak Görme Durumu.....	71
11	“Halkın Yönetimi” Olgusuna Bakış.....	72
12	Demokrasi Olmadan İyi Bir Yönetimin Olabilirliğine Bakış.....	72
13	Siyasi Yöneticilerin İyi Nitelikte Olmasının Demokrasiden Önemli Olabilirliğine Bakışı...73	73
14	Ülke Siyasetinde Halk ve Yöneticilerin Öneme Dair Algı.....	74
15	Katılımcıların Oy Kullanma Durumu.....	74
16	Oy Kullanma İle Siyasal Fayda Elde Etme Arasındaki İlişkiye Bakış.....	76
17	Seçimler Dışındaki Siyasal Faaliyetlere Bakış.....	77
18	Hükümeti Eleştirme Sonucu Ceza Almaktan Korkma Durumu.....	79
19	Katılımcıların Kendileri Yerine Başkalarından Siyasal Faaliyet Bekleme Durumu.....	79
20	Vatandaşın Hükümetin Kararlarını Etkileyecek Şeyler Yapabilirliğine Bakış.....	80
21	Katılımcıların Siyasal Kararlara Etki Edebileceklerine Dair İnançları.....	82
22	Katılımcıların Bir Dernek Veya Sivil Toplum Kuruluşuna Üye Olma Durumları.....	83
23	Siyasal Temsilcilere Güven Durumu.....	85
24	Siyasal Temsilcilerin Halkı Düşünmeleri Durumuna Bakış.....	86
25	Siyasal Yöneticilerin İlgilendikleri Konular İle Halkın İhtiyaç Ve Beklentileri Arasındaki İlişkiye Bakış.....	87
26	Halkın Sadece Seçim Zamanlarında Önemsiz Durumuna Bakış.....	87
27	Siyasetçiler İle Halk Arasında Bir Kopukluğun Varlığına Bakış.....	88
28	Halkla Doğrudan İlgili Olan Kararların Halka Danışılmasının Gerekliliğine Bakış.....	88
29	İyi Bir Vatandaş Olmak İçin Devlete İtaatin Gerekliliğine Bakış.....	90

30	Siyasal Yöneticilerin Halk Gücünden Korkması Durumuna Bakış.....	90
31	Siyasi Yöneticilerin Halktan Üstün Olması Durumuna Bakış.....	93
32	Siyasi Yöneticilerin Fikirlerinin Halkın Fikirlerinden Doğru Olması Durumuna Bakış.....	93
33	Siyasal Yönetici Olmada Fırsat Eşitliğine Bakış.....	94
34	Siyasal İktidarın Sınırsız Yetkiye Sahip Olması Durumuna Bakış.....	95
35	Siyasal Yöneticilerin Her Kararını Halkın Kabul Etmesi Gerektiği Durumuna Bakış.....	96
36	Siyasal İktidarın Kararlarının Tartışılabilirliğine Bakış.....	96
37	Halkın Siyasetçilerin Yaptıkları İşe Karışmamasının Gerekliliğine Bakış.....	97
38	Halkın Ülke Yönetimini Denetlemesinin Gerekliliğine Bakış.....	97
39	Devleti Yönetenlerin Hesap Vermesi Gerekliliğine Bakış.....	98
40	Hükümetin Şeffaf Olma Durumuna Bakış.....	98
41	Medyanın Hükümeti Eleştirebilme Durumuna Bakış.....	99
42	Siyasal Partiler Arasında Adil Bir Yarışın Olması Durumuna Bakış.....	100
43	Türkiye’yi Demokratik Bir Ülke Olarak Değerlendirme Durumu.....	100

GİRİŞ

Günümüzün evrensel ve hukuksal değerlerinin başında gelen demokrasi, siyasette ve günlük hayatta sık kullanılan ve türlü anlamlar yüklenen bir kavramdır. Bu nedenle belki de ne olduğu konusunda çok yorum yapılan ve birtakım şeylere eklemenebilen bir kavramdır. Kavram olarak üzerinde uzlaşılan bir tanım olmamasıyla birlikte, halkın kendi kendini yönetmesi en sık kullanılan demokrasi tanımıdır. Bu anlamda demokrasi, insanların kendi hayatlarını yine kendi iradeleri ile belirleyebilmelerini sağlamanın bir yöntemi olmaktadır.

Demokrasi tarihsel süreçte anlam ve uygulama açısından geçirdiği farklılaşmayla birlikte günümüze kadar gelmiş ve küresel düzeyde siyasal rejimler için vazgeçilmez bir unsur olarak konumlanmıştır. Günümüzde demokrasi, halk yönetiminin halkın seçimle belirlediği temsilciler aracılığıyla gerçekleştirildiği, tüm yurttaşların eşit sayıldığı, aynı özgürlük ve siyasal katılım hakkına sahip olduğu bir yönetim biçimidir. Belirli bir zaman için seçilen hükümetin iktidar ve gücü bu anlamda halktan gelmektedir.

Dolayısıyla demokrasinin bir toplumda uygulanabilir olmasında toplumsal yapının özellikleri de önemlidir denilebilir. Demokrasinin bir toplumda yerleşmesi, demokratik kurumların oluşturulmasının ötesinde, o toplumu oluşturan bireylerin onun hakkında yeterli bilgiye sahip olması ve temelde en üstün değer olarak gerçekten benimseyebilmesine kısaca bir siyasal kültürün oluşmasına ve yerleşmesine bağlıdır. Toplumsal bilinçte demokrasinin bir kültür haline gelmesiyle demokratik süreçler daha sağlıklı bir işleyiş ortamına kavuşabilmektedir.

Günümüz demokrasisinin birçok işlevini temsili kurumlar aracılığıyla yerine getirmeye çalıştığı göz önüne alındığında temsili demokrasi ve onun özellikleri önemli hale gelmektedir. Siyasal eşitlik, demokrasinin temel ilkelerinden biridir. Demokraside kanun önünde herkes eşittir ve yöneten ve yönetilenler arasında dikey hiyerarşi kabul edilmemektedir. Hukuk karşısında her birey eşit güce sahiptir. Demokrasi özgürlüğü temel alır ve çoğulcu bir yönetim biçimidir. Toplumdaki farklı görüş ve düşüncelerin varlığı kabul edilir, bunların serbestçe ortaya konulması, hoşgörü ile tartışılması ve sorunlara bu şekilde çözüm aranması söz konusudur. Halkın yönetimi anlamındaki demokrasi siyasal katılımı gerekli kılar. Siyasal katılım dar anlamda oy vermeye, geniş anlamda yönetim süreçlerinin her aşamasına katılarak yönetimi etkilemeye dayanır. Bu durum ise güçlü bir sivil toplumun varlığını gerektirir. Bütün demokratik kurumlar, demokratik hakları kullanmanın önündeki tüm engelleri ortadan kaldırmak için işletilirler.

Temsili demokrasinin, yaşanan gelişmelerle birlikte halkın artan istek ve beklentilerine cevap vermede yetersiz kaldığı, yeni şartlara yeterli miktarda uyum sağlayamadığı ve bu çerçevede onun uygulamadan kaynaklanan birçok problemle karşı karşıya kaldığı için sıklıkla eleştirildiği görülmektedir. Temsil mekanizmalarına karşı artan memnuniyetsizlik ve güvensizlik, liberal demokrasinin meşruiyetinin sorgulanmasındaki en temel faktörler olarak ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda temsili demokrasinin seçim/oy merkezli perspektifinin, halkı siyasal alana katılma ve karar alma süreçlerinde pasif hale getirdiği ve böylece halkın temsilciler üzerinde etki ve denetiminin kısıtlanmasına yol açtığı tartışılmaktadır. Demokrasinin kendisine olan güvenin yüksek olmasına rağmen temsili demokrasi modeline ve temsil kurumlarına olan güvenin her geçen gün biraz daha azaldığı gözlenmektedir. Temsili demokrasinin şeffaflık ilkesi dışındaki devlet anlayışını artırması ve temsilciler yönetimine yol açması gibi sorunlar nedeniyle büyük ölçüde eleştirildiği görülmektedir. Özellikle farklılıkların temsiline imkân tanımamak ve sadece demokrasinin kurumsal yapısına odaklanması bu modelin negatif sonuçları olarak dikkat çekmektedir.

Değişim dinamiklerinin bütün kurumlar ve sistemlerde olduğu gibi demokrasi modelinde de değişimi gerekli kıldığı dikkate alındığında, hem insanların talepleri hem de ideal demokrasiye ulaşma çabası açısından şartların bir yenilenme ihtiyacı doğurduğu söylenebilir. Bu anlamda temsili demokrasinin bu krizin aşılmasına yönelik çözüm önerileri içeren kuramlar ortaya çıkmıştır. Bu kuramlarda temel olarak karar alma mekanizmalarına ve siyasal sürece katılımın artırılması çözüm olarak sunulmuştur. Katılımcı demokrasi kuramında ileri sürülen düşüncelerin hareket noktası yönetilenlerin iktidarın kullanılması sürecinde katılımı artırmak ve oy kullanma dışında yönetime katılımlarının nasıl sağlanacağı olmuştur. Radikal demokrasi kuramında bütün toplumsal kimliklerin siyasal hayata mevcut kimlikleri ile katılabilecekleri bir ortamın sağlanmasının gerektiği anlayışı hâkimdir. Müzakereci demokrasi kuramında ise demokrasinin gerçekleşebilmesi için farklılıklara dayalı bir akılcı müzakere ve diyalogun oluşturulabileceği, devlet-sivil toplum arasında konumlanan kamusal iletişim mekânlarının varlığı ön plana çıkar.

Bu krizi aşmaya yönelik ileri sürülen kuramlar içinde liberal demokrasiyi aşmaya çalışmayan bir kuram olan demokratik elitizm kuramına bu çalışmanın ikinci bölümünde ayrı bir örnek olarak yer verilmiştir. Demokratik elitizm kuramı, toplumlardaki elit olgusu ile demokrasiyi bağdaştırmaya çalışan niteliği ile ön plana çıkmıştır. Siyasal elitleri sistemde en önemli unsur olarak görmek ve elitler arası rekabetin sağlanmasını demokrasi için yeterli görmek bu kuramın temel özellikleridir. Demokraside halkın rolü ise elitleri seçmek, seçimler vasıtasıyla denetimi sağlamak olup, seçimler odaklı bir siyasal fayda gözetilmektedir. Bu kurama diğer demokrasi kuramlarından ayrıca bir örnek olarak yer verilmesinin sebebi, katılımın artması gibi demokrasinin temel özelliklerine vurgu yapan görüşlerin yan ısıra, bu kuramın bir yönden eleştirilen mevcut durumun devamlılığı niteliğinde sayılabilecek olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, demokrasiyi ele alış biçimi ile demokrasinin eleştirilen unsurlarına yönelik perspektifidir. Demokrasi eleştirilerinin

temel noktası olan seçim odaklı bir demokrasiyi savunan kuramın, eleştirilen bu demokrasi anlayışının varlığını halen sürdürmesi ve demokratik katılımın kısıtlı olması durumunu açıklayabilmekte önemli görülmektedir. Kuramın, demokrasiye sınırlı bir rol yüklemesi ile toplumda demokrasiye yönelik algı değerlendirmelerinde başvurulacak görüşlere sahip olan bir kuramsal örnek teşkil ettiği düşünülmektedir.

Bütün bu bilgiler ve demokrasinin önemi dahilinde bu çalışmanın amacı Trabzon halkının demokrasi algı, tecrübe ve beklentisini ortaya koymaktır. Çalışmada ilk önce literatür taraması yöntemiyle demokrasi kavramı, nitelikleri, türleri ve eleştirisi ile demokratik elitizm kuramına yer verilecektir. Daha sonra çalışmanın amacı kapsamında gerçekleştirilen ve nicel ve nitel araştırma metodolojilerinin birlikte kullanıldığı alan araştırmasının bulguları yorumlanacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde, siyaset, siyasal kültür ve demokrasi kavramları incelenecektir. Bu kapsamda, ilk önce siyasetin ne olduğu açıklanacak, ardından siyasetin kültür ile ilişkisi ve etkileşimini inceleyen siyasal kültürün toplumdaki yeri genel hatlarıyla incelenecektir. Sonrasında ise temel olarak çalışma ve araştırma konusu olan demokrasi ve onun temel nitelikleri, türleri ve ona yönelik eleştiriler üzerinde durulacaktır. Demokrasiye yönelik kavramsal tartışmalar yapıldıktan sonra, demokrasi kültürünün toplumsal yapıda sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürebilmesi için gereken siyasal kültürün demokrasi ile ilişkisi üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, demokratik elitizm kuramının daha iyi anlaşılabilmesi için önce elit ve elitizm kavramları, elit teorisinin temel özellikleri tartışılacaktır. Onu takiben demokratik elitizm kuramının ortaya çıkışına yönelik gerekçeler, kuramın demokrasiyi nasıl konumlandığı ile elit, rekabet ve seçimler çerçevesindeki temel görüşleri aktarılacaktır.

Çalışmanın uygulama kısmı olan üçüncü bölümünde ise çalışmanın temel sorunsalıyla doğrudan ilgili olarak geliştirilen anket ve görüşme sorularının analizinden elde edilen bulgular aktarılıp yorumlanacaktır. Demokrasi algısının tespitine yönelik alan araştırmasının bulguları, demokrasinin temel niteliklerinin sorular bağlamında kategorilendirilerek başlıklar halinde sunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DEMOKRASİ

1.1. Siyaset ve Siyasal Kültür

1.1.1. Siyaset Nedir?

Genellikle ülke, devlet yönetimi anlamında Arapça bir sözcük olan ve kökü bakımından at eğitimi, at bakıcılığı anlamına gelen siyaset (Dâver, 1968: 3), bu terimden geliştirilerek eski dilde “yönetme bilgisi ve tekniği” anlamında kullanılmıştır. Fransız Akademi sözlüğü siyaseti “bir devleti yönetme ve diğer devletlerle olan ilişkilerine yön verme sanatına ait her şeyin bilgisi olarak” tanımlamaktadır (Duverger, 2004: 19).

Genel itibariyle siyasete, yönetim, idare etme, devletin kontrolü, politikayı yürütme gibi anlamlar yüklenmiştir. İnsanlar yaradılışları, sosyal ve ekonomik durumları bakımından değişik fikirlere ve değişik çıkarlara sahiptirler. Aralarındaki düşünce, çıkar ve psikolojik eğilim farklılıklarından doğan çatışma siyasetin temelini oluşturur. Bir bakıma, çatışmanın asıl konusu toplumdaki değerlerin paylaşılmasıdır denebilir. Çatışmanın hedefi ise, iktidarın ele geçirilmesidir (Kapani, 2003: 17).

Türköne’ye göre (2006: 6) siyasetin, birinde çatışma diğerinde uzlaşma bulunan iki yüzü vardır: “Bir tarafta çatışan fikirler, birbirine zıt çıkarlar galip gelmek için kıyasıya yarışır. Diğer tarafta insanlar ortak kurallar etrafında barış içinde yaşamaya, işbirliği yapmaya ve uzlaşmaya çaba harcar.” Bu sebeple siyaset “çatışmaların çözüme kavuşturulma süreci” olarak tanımlanır.

Siyaset, genel yönetim ile kamu düzenini sağlama ihtiyacına yönelik işlevlerde bulunan temel bir kurum olma suretiyle, insanlığın var oluşu paralel bir olgudur (Fichter, 1990: 116).Siyaset bu anlamda insanlık tarihinin en eski faaliyetlerinden biridir. Toplumsal yaşamın bir parçası olarak insanların ilişkileri siyasetle çevrelenmiştir. İnsanların var olduğu her yerde siyaset, siyasetin mevcut olduğu her yerde de bir öge olarak insan vardır. Siyaset, toplumdaki bütün insanları ilgilendiren kurallara dair bir faaliyet sürecidir ve bu süreçte insanlar kendi yaşamlarını organize eden kurallar koymakta, bu kuralları tatbik emekte, korumakta ve gerekirse değiştirmektedir (Çağla, 2010: 11’den aktaran: Çakıcı, 2014: 26). En genel anlamıyla siyasetin, bir toplumdaki karar alma ve bu kararların uygulanması faaliyeti olduğu söylenebilir.

Easton'ın ortaya koyduğu siyasal sistemin 3 temel unsurunu siyasal topluluk, siyasal otorite ve siyasal rejim oluşturmaktadır. Bu unsurlardan, siyasal topluluğu ülke yurttaşları ve seçmenler, siyasal rejimi siyasal davranış kuralları, siyasal otoriteyi ise siyasal sistem üyelerinin tanıdığı siyasal karar alma yetkisine sahip olan yöneticiler oluşturmaktadır (Kışlalı, 2002: 34).

Toplumdaki farklılıkların ortaya çıkardığı ihtilafların çözümü siyasetin alanına girer. Tüm toplumlarda ortaklaşa verilmesi gereken kararlar siyaset kavramına dahil edilmekle birlikte, çağdaş siyaset denilince akla ilk gelen yöntemler müzakere, pazarlık ve oylama, en azından demokratik siyasetin gereği olarak karşımıza çıkar (Yayla, 1998: 3).

Siyaset bir sosyal ilişkiler ağı olarak nitelendirilebilir. Bu anlamda siyaset, halkı veya bir insan topluluğunu ilgilendiren konularda karar verme, kararları etkileme veya uygulama faaliyetleri içerisindeki üye olma, işbirliği, mücadele, dayanışma ve çatışma olarak ortaya çıkan ve zamanla değişebilen sosyal ilişkilerden meydana gelmektedir (Tatar, 1997: 26'dan aktaran: Çakıcı, 2014: 29).

1.1.2. Siyasal Kültür Nedir?

Kültürün çok sayıda farklı tanımlaması yapılmış ve bu tanımların hepsini kapsayacak bir kuram ya da model geliştirilememiştir. Bu nedenle onu tanımlayacak temel özellikler bakımından şöyle bir tanım yapılmıştır: “Kültür bir üründür; insana özgüdür; nesilden nesle iletişim ve öğretmeyle geçer; bir toplumun ortak fikirlerini, kalıplarını ve değerlerini içerir; seçicidir; semboller üzerine kurulur; insanların davranışları ve kurumları üzerinde etki bırakır” (Kışlalı, 2002: 113).

Kültür, bir toplumun duygu, düşünce ve yargı birliğini sağlayan değerler bütünüdür. Bu değerler bütünü geçmişten alınıp geleceğe aktarılır ve bir toplumu diğer toplumlardan ayırır. Kültür kavramı toplumla alakalı pek çok şeyle ve dolayısıyla siyasetle de yakından bağlantılıdır. Bu bağlantıyı belirginleştiren terim ise siyasal kültürdür (Sitembölükbaşı, 1997: 251). Kültür ve siyaset arasındaki karşılıklı ilişkiye dair Yılmaz (2003: 34), “kültürün siyasal alanla içi içe geçtiği, siyasal alanın kültür tarafından çizilirken var olan kültürün de siyasal müdahalelere maruz kaldığı”nı ifade etmektedir. Bu açıklamalarda, siyasal alanının kültür konusundaki öneminin vurgulamakta olduğu görülür.

Siyasal kültür kavramı, 1963 yılında ilk olarak Gabriel A. Almond ve Sidney Verba'nın Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, İngiltere, Meksika ve İtalya'yı içeren çalışmaları olan “The Civic Culture” çalışması ile siyaset bilimi literatürüne girmiştir. Almond ve Verba (1989: 12) siyasal kültürü, “siyasal tutumların, duyguların, bilgi ve becerilerin toplum içinde belirli bir

biçimde dağılımı, siyasal yönelimler, sisteme yönelik tutumlar” şeklinde tarif etmektedir. Bu tanıma göre siyasal kültür, insanların siyasete dair tutumlarının bir toplamıdır (Çalışkan, 2016: 25).

Sarıbay ve Öğün (1999: 76) siyasal kültürü “verili bir grubu, onun temel inançlarını veri almak suretiyle bu inançların doğası ve karşılıklı etkileşimlerini kapsayan bir model geliştirmek için geliştirilmiş olan bir yaklaşım ve yöntem” olarak tanımlamaktadır. Siyasal kültür, toplum üyelerinin siyasal eylemlerine ve davranışlarına yön verir.

Siyasal kültür terimi sosyal süreçlerle yakından ilgilidir. O, ulusların ve toplumların belirli tarihi tecrübelerinin ürünüdür. Tarihi olarak şartlanmıştır, gelenekseldir ve bir mirastır. Bu yüzden ihtilal öncesi ve sonrası bir yönetimin siyaseti benzerlik gösterebilir. Bu olağanüstü benzerlikler çoğunlukla siyasal kültürün süreklilik durumları olarak kabul edilir (Miller, 1984: 47’den aktaran: Sitembölükbaşı, 1997: 252).

Buna rağmen bir toplumun siyasal kültürü, o toplumun sosyal hareketlilik ve değişimi sonucunda kendi içinde de değişime uğrayabilir. Sosyal hareketlilik ya da toplumsal değişim, “eski toplumsal değerlerin, ekonomik, hukuksal, psikolojik alışkanlıkların, bağların aşınması, yıkılması sonucu, insanların yeni yeni toplumsal davranışlar, alışkanlıklar kazanmaya başlaması süreci” olarak nitelenebilmektedir. Bu anlamda toplumsal değişim sürecinin başlaması, o toplumdaki insanların siyasal sistem denilen devletin işleyiş kuralları, organları, demokrasi, katılımcılık, çoğulculuk gibi konularda daha çok bilinçlenmesi demektir (Öztekin, 2001: 211).

Almond ve Verba, toplumların siyasal kültürlerini üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Bu çeşitler; mahalli/yerel siyasal kültür, uyrukluk/tebaa siyasal kültürü ve katılımcı siyasal kültürdür. “Mahalli siyasal kültür, köy, klan, soy (etni), bölge vb. gibi yerel siyasal kültürlerin birbirlerine eklenmesinden oluşan, yani gerçek anlamda ulusal bir kültürün bulunmadığı bir kültür tipidir” (Duverger, 1998: 89). Mahalli siyasal kültür tipinde kişi bir siyasal sistemin var olduğunun ve bu sistemindeki uygulamaların bilincindedir, fakat kişi bu siyasal sistem içinde aktif bir katılımcı değildir. Kişi temelde sistem içinde pasif konumda olsa da sisteme katılma yetkinliğine sınırlı bir biçimde sahiptir (Almond and Verba, 1989: 17). Uyrukluk kültürü ise şöyle tanımlanmaktadır:

Uyrukluk kültüründe siyaset; elitlerin, ileri gelenlerin işidir. Devlet yönetimi işi devletli elitlerce sıradan insana bırakılmaz, sıradan halk edilgen olmalı, yani bir nevi alınan kararlara uymalı, sorgulamamalıdır. Uyrukluk kültürü modelinde siyasal kültürün en önemli ögesi devlettir. Aslolan merkezi konumdaki devlet olduğundan siyasal kültürde demokratik bir model olan katılımcı siyasal kültür geri planda kalır ve genel olarak devletin vesayetinin yönlendirdiği, toplumsal zemini değil, bürokratik devlet merkezli bir siyasal kültür bu sistemlerde egemen olur (Durdu 2018: 577).

Uyrukluk kültüründe bireyler sınırlı bir yeterliliğe sahip olup, sistemle ilişkilerinde ise pasif durumdadırlar. Katılımcı siyasal kültürde ise bireyler siyasal sistemin işleyişinin farkında olmalarının yanı sıra toplumun üyeleri bir bütün olarak siyasal yapı ve yönetim süreçlerine açık bir biçimde uyum sağlamışlardır. Birey yönetim biçimine farklı toplumsal sınıfların amaçlarına destek

vermek ya da karşı çıkmak adına katılabileceğinin bilincindedir. Bireyler bu katılımcı sistemde hükümette de aktif bir rol oynayabileceklerini bilincinde hareket eder. Bunun yanı sıra katılımcı kültür, mahalli ve uyruklu kültürlerine eklenebilecek ve bunlarla birleştirilebilecek ek bir katmandır. Bu nedenle katılımcı politikanın vatandaşı sadece siyasette aktif bir katılıma yönlendirilmiş değildir, fakat aynı zamanda da hukuk ve otoriteye tabidir ve daha yaygın olan birincil grupların bir üyesidir (Almond ve Verba, 1989: 18).

Almond ve Verba'nın bu üçlü sınıflamanın yanında tanımladığı karma siyasal kültür sistemleri modernleşmekte olan toplumlarla uyum göstermektedir. Karma tip toplumlarda “parlamentolar, parlamentolardan öte bir şey olmaya eğilimlidir, partiler ve baskı grupları alışılmadık biçimlerde davranır, bürokrasi ve silahlı kuvvetler sıklıkla siyasal sisteme egemen olurlar.” Bu tip toplumların siyasal sistemlerinde Batılı ve geleneksel siyasal kültürler birbirine eklenmiştir. Bu durumun bir göstergesi olarak bu tip sistemlerden çıkan karizmatik siyasal kültür olarak tanımlanabilen bir tür daha mevcuttur. Belirsizliğin güçlü olduğu “bu tip toplumlarda ve siyasal sistemlerde güçlü, kararlı, yerleşik tek bir siyasal kültür hâkim konumda değildir.” Biçimsel bir dönüşüm sonucunda demokratik katılımcı bir siyasal kültürün mevcut olduğu izleniminin varlığı ile birlikte gerçek durum aslında farklıdır. “Toplumsal tabanda yurttaşlar henüz yurttaşlık bilinci, haklar, sisteme katılma ile ilgili motivasyon sahibi değilse, ya da yurttaşların önemli bir kısmının önü hukuken olmasa da fiilen kapatılmışsa karma siyasal kültürden bahsedebilmek mümkündür.” Burada sistem uyruklu kültürü ile karma kültürel tip arasında gidip gelebilir (Durdu, 2018: 578).

Siyasal kültür siyasal sosyalizasyonla karşılıklı bir ilişki ve etkileşim içindedir. “Siyasal sosyalizasyon siyasal kültürü meydana getirir; siyasal kültür ise kurumları ve kurumlar tekrar siyasal sosyalizasyonu etkiler. Böylece siyasal kültür üzerinde değişimler yaratır. Bütün bu etki ve tepki ilişkileri ise siyasal davranış meydana getirir” (Yücekök, 1987: 13). Dolayısıyla bireylerin kendi yaşamlarına yön verecek olan kararların alınmasında etkili olabilmeleri için siyasal anlamda toplumsallaşmayı gerçekleştirmeleri gerekir (Duran, 2014: 133).

1.2. Demokrasi Kavramı

1.2.1. Kavramsal Çerçeve

Demokrasi Yunan kökenli bir ifade olup Yunancada halk veya halk kitlesi anlamında bir sözcük olan “demos” ile egemen olmak veya iktidar kullanmak anlamlarına gelen “kratein” sözcüklerinden oluşmaktadır (Schmidt, 2002: 13'ten aktaran: Demir, 2010: 599). En yaygın tanımıyla demokrasi “halkın halk tarafından yönetilmesi, egemenliğin halka ait olmasıdır” (Tunç, 2008: 12). İktidarın kaynağının halk olması, halkın doğrudan ya da dolaylı bir şekilde iktidarın kullanılmasında belirleyici olacağı anlamına gelmektedir.

Demokrasiyi tanımlayan halkın yönetiminden anlaşılan, siyasi kararları almak ve uygulamaktır. Halkın temsilciler seçme yoluyla gerçekleştirdiği bu süreç temsili demokrasi olarak adlandırılmaktadır. Sartori (1987: 86, 120), bunu yönetilen demokrasi tanımlamaktadır. Yani demokrasilerde “halk, en üst siyasi otoriteyi temsil eder”; hükümeti belirli bir zaman diliminde yönetenlerin iktidar ve gücü halktan gelir (Aktaş, 2015: 90).

Tarihsel süreçte farklı bakış açıları üzerinden tanımlanan demokrasi kavramı, hem değer yüklü bir kavram olarak hem de bir yönetim biçimi olarak çok boyutluluğu ile dikkat çekmektedir. Siyaset üzerinde bir düşünsel mesai harcamış olan düşünürlerin, toplumların gelişme düzeylerine bağlı olarak halkın halk tarafından yönetimini esas alan demokrasiye farklı anlamlar yüklediği görülmektedir (Türk, 2017: 21; Tunç, 2008: 1113). Samuel P. Huntington’a göre (1996: 3), “bir yönetim şekli olarak demokrasi kavramı Yunan filozoflarına kadar geri gider.” Kavramın modern kullanımı ise Batı toplumunda on sekizinci yüzyıl sonlarındaki devrimci değişimlerden kaynaklanır. Bir yönetim şekli olarak demokrasi, yönetim otoritesinin kaynaklarına, yönetimin hizmet ettiği amaçlara ve yönetimin kuruluşundaki usullere göre tanımlanmıştır.

Demokrasinin “neredeyse 2500 yıldır şu ya da bu şekilde tartışıldığını” (2001: 2) belirten Robert Dahl, onun “etkin katılım, oy kullanma eşitliği, bilgi edinebilme, gündemin kontrolü ve yetişkinlerin dahil olması” imkânlarını sağlayan “beş temel kritere dayalı bir sistem” (39-40) olduğunu ileri sürer. Demokrasi, “belli bir yönetim sistemi ve onun içindeki güçlerin dağıtımının tanımıdır” (Heywood, 1997: 108). Demokrasinin tanımlanmasında genel olarak iki farklı demokrasi kuramından söz edilebilir.

Bunlardan ilki normatif, ikincisi ise realist demokrasi kuramıdır. Normatif demokrasi kuramı, sözlük anlamından yola çıkarak demokrasiyi tanımlar. Buna göre bir rejimin demokratik sayılabilmesi için, halkın eğilimlerine tam anlamıyla uyması gerekir. Bu şekilde tanımlanan bir yönetim belki de hiç mümkün olmayacaktır. Realist demokrasi kuramları, ideal anlamdaki demokrasiyi değil, demokratik olarak kabul edilen mevcut yönetimlerin ortak özelliklerini ortaya koyma çabasındadır. “Bu tür demokratik rejimlerin özelliği, tam bir demokratik duyarlılık değil, nispeten çokça bir yurttaş grubunun uzun bir zaman boyunca arzularına cevap verebilmesidir” (Gözler, 2011: 60-61).

Bu teoriden yola çıkarak demokratik yönetim şu özelliklerle karakterize edilip tanımlanabilir: “Demokrasi, genel, özgür, eşit seçim hakkı, partiler arası rekabet, tüm yurttaşlar için sağlıklı bilgi edinme, düşünce, muhalefet ve koalisyon özgürlüğü, oy hakkı sayesinde yöneticilerin düzenli olarak seçimle gelme, seçimle gitme imkânına sahip olduğu bir yönetim biçimidir” (Schmidt, 2002: 21'den aktaran: Demir, 2010: 600).

Bu kapsamda demokrasi “en üst iktidarın halkta bulunduğu ve halkın belli aralıklarla tanınan özgür seçimlerde, temsilcilerini seçtiği, temsil ve devredilmiş otorite yoluyla halk tarafından dolaylı olarak kullanılan hükümet biçimine imkân veren siyasi sistem” olarak ifade edilmiştir. (Tunç, 1999: 187-188). “Demokrasi hiç kimsenin kendi kendini seçemeyeceği, hiç kimsenin kendini yönetme gücü ile donatamayacağı ve dolayısıyla hiç kimsenin kendisine koşulsuz ve sınırsız bir iktidar atfedemeyeceği bir sistemdir” (Sartori, 1987: 206).

Abraham Lincoln’ün meşhur tanımı ile demokrasi, “halkın, halk tarafından ve yine halk için yönetimi”dir. Demokrasinin böyle bir yönetim olması için birtakım koşullar bulunmaktadır. İlk olarak, kamunun yönetimine dair kararların, ilgili bütün yurttaşların katılımıyla alınması gerekir. İkinci olarak, devlet yönetiminde insan haklarını esas alan bir bakışın egemen olması gerekmektedir (Kuçuradı, 1998: 24-25). Demokrasinin ayırt edici özelliği, sahip olduğu kurum ve kuralları ile bireyin hak ve özgürlüklerini tanımlamasıdır (Ural, 1999: 452).

Demokratik sistemlerin önemli bir unsurunu siyasal katılım oluşturmaktadır. Siyasal katılım, seçimlere katılmaktan siyasal gruplara oluşturmaya, referandumda yasaları oylamaktan protestolara katılmaya kadar geniş bir alanı kapsamaktadır (Weitz-Sharipo, 2008: 4’ten aktaran: Çakıcı, 2014: 34). Bütün rejimlerin yöneticileri ve bir devlet hayatı olsa da, bir rejime demokratik niteliğini veren esas ayırt edici unsur vatandaşlardır (Schmitter, 1965: 69). Çünkü halk tarafından yönetim olarak tanımlanan demokrasinin özü, yönetme yetkisine sahip olanların halk tarafından seçilmesidir (Kuzu, 1992: 340).

1.2.2. Demokrasinin Tarihsel Gelişimi

Demokrasi belirli birtakım tarihsel ve toplumsal koşulların ürünüdür. “Halk iktidarı Yunanistan’da M.Ö. VI. yüzyıl sonundan itibaren ortaya çıkmış ve V. yüzyılda kendini kabul ettirmiştir; geleneksel, aristokratik ve kabilelere özgü bir düzen bunalımının yanıtı olmuştur” (Kervegan, 2003: 187). Demokrasi kavramının ne olduğu, onun olması gereken şeyden ayrılmaz. Bir demokrasi, ancak onun idealleri ve değerleri onu hayata geçirdiği sürece vardır (Sartori, 1987: 7). Bu anlamda, demokrasi kavramı ile nelerin meydana geldiği ve nelerin gelebileceğinin anlaşılabilmesi için kavramın tarihsel gelişimini incelemek gerekir (Güzel, 2018: 215).

Demokrasinin tarihsel gelişimini ele alırken “klasik” ve “modern” demokrasi kavramları kullanılmıştır. Bu kavramların tercih edilmesi, birbirlerinin alternatifi olmaları nedeniyle değil tarihsel anlamdaki farklılıklarını vurgulamak içindir. Klasik demokrasi yerine Antik demokrasi, Yunan demokrasisi, Atina demokrasisi, doğrudan demokrasi gibi farklı ifadeler de kullanılmaktadır.

1.2.2.1. Klasik (Antik) Demokrasi

Demokratik öğelerin ortaya çıktığı ilk siyasal sistemler iki bin beş yüz yıl önce Eski Yunan'da ortaya çıkmış ve bu yeni siyasal sistemi tanımlamak üzere “demokratia” kelimesi kullanılmıştır (Uygun, 2003: 17-18). Demokrasinin en saf şekli olarak gösterilen doğrudan demokrasinin, M.Ö. 4. ve 5. yüzyıllarda eski Yunan Şehir Devletlerinde uygulandığı görülmektedir (Nacak, 2014: 196). Atina demokrasisi Yunan demokrasileri arasında halk katılımının ilk örneği olarak gösterilmiştir (Dahl, 2001: 12). “Antik demokrasi; tarihsel olarak ilk kez demokratik olan ve olmayan egemenlik düzenlerinin tasvirini, açıklamasını ve karşılaştırmasını içerdiğinden modern demokrasiler için önem taşır” (Schmidt, 2002: 43’ten aktaran: Güzel, 2018: 217).

Eski Yunan şehir devletlerinin yönetim biçimi gerçek demokrasiye örnek olarak gösterilir. O devirde temsili sistem henüz bilinmediğinden ve ayrıca az sayıdaki nüfus için temsili demokrasiye gitmek zorunluluğu olmadığından doğrudan demokrasi uygulanıyordu (Kuzu, 1992: 336). Demokrasi denince ilk olarak akla eski Atina sitelerinde gerçekleşmiş doğrudan demokrasi örnekleri gelmektedir. “Bu uygulama biçiminde, halk bir meydana toplanmakta ve önemli konulardaki kararlarını yöneticilere doğrudan bildirmektedir” (Tunç, 2008: 1116).

Atina demokrasisini mümkün kılan, onun demografik ve coğrafi özelliğiydi. Buradaki önemli unsur olan Atina'nın günümüz devletlerine oranla çok küçük ölçekli oluşu, hem coğrafi hem de demografik bir nitelik sunmaktadır. Atina toplumu demografik özelliğinden dolayı yüz yüze toplum niteliğindedir. Köken, kültür, din ve dil birlikteliği sebebiyle toplumsal yapı türdeş bir nitelik göstermektedir (Uygun, 2003: 52-56).

“Modern demokratik yönetimden oldukça farklı ilkelere dayanan Atina demokrasisinin en ayırt edici özelliği, vatandaşların yönetim faaliyetlerine doğrudan katılımıdır.” Bunun gerçekleşmesi ise, vatandaşların önemli kararları çoğunluk temeline göre aldığı düzenli toplantılar veya meclisler aracılığıyla ve resmi makamlara gelecek kişilerin sıra veya kura esasına göre belirlenmesi ile gerçekleştirilmiştir. Böylece, sadece seçilmiş bir profesyonel siyasetçi grubu değil tüm vatandaşlar yönetim makamlarına gelme hakkına sahip olmuştur (Heywood, 1997: 108-109).

Atina’da yaşanan doğrudan demokrasi uygulamasının bile tam anlamıyla doğrudan demokrasiye uygun olmadığı birçok yazar tarafından dile getirilmektedir. Sartori’ye göre (1987: 280), doğrudan demokrasi kavramını tam anlamıyla almamalı ve yönetilenlerin aynı olduğu varsayılmamalıdır. Liderliğin Eski Yunan’da bile olması ve yetkililerin kura veya seçimle belirli işlevleri yerine getirmek için seçilmesi söz konusuydu. O dönemde Eski Yunan’da uygulanan demokrasi kölelere, esirlere ve kadınlara, diğerlerine verilen demokratik haklar verilmemekteydi (Kuzu, 1992: 336). Yine de tüm insan ilişkilerinin dağınıklığı içinde, antik demokrasi şüphesiz

yönetenler ve yönetilenlerin yan yana durduğu ve birbirleriyle yüz yüze görüştüğü gerçek bir demokrasiye en yakın yaklaşımdı (Sartori, 1987: 280).

Eski Yunan demokrasisi bir azınlık demokrasisidir; çünkü toplumu oluşturan bireylerin ancak onda biri yönetime katılma hakkına sahipti. Ama yönetime katılanlar, bu işlevi temsilciler aracılığıyla değil bizzat yerine getirdikleri, temsilci niteliğindeki kişiler de kurayla ve sırayla saptandığı için, bu aynı zamanda bir doğrudan demokrasiydi (Kışlalı, 1984: 68).

Yurttaş olarak adlandırılan bireyler, poliste yaşayan insanların belirli bir kesimini oluşturmaktaydı. Bu kapsamda sözü edilen eşitlik ve özgürlük de aslında yurttaş olarak adlandırılan bu kesimi kapsamaktadır (Güzel, 2018: 220). Sonuçta yönetim aracısız bir biçimde yurttaş denen kesim tarafından yerine getirilmektedir. Polisteki yurttaş, günümüzdeki yurttaştan farklı olarak kendilerini tam anlamıyla kamu hizmetine vermek durumundadırlar. Antik demokrasiye politik açıdan çözülmeye çalışılan mesele, her yurttaşın uygun gelecek görevi bulmaktır (Kışlalı, 1984: 66).

Ancak zamanla doğrudan demokrasinin uygulanmasında ortaya çıkan problemler, demokrasinin şekil değiştirmesine sebep olmuştur. Bu süreçte etkinliğini arttırmaya başlayan, yurttaşların siyasi haklarını seçtiği temsilcileri aracılığıyla kullandıkları bir demokrasi modeli olarak temsili demokrasi ortaya çıkmıştır (Nacak, 2014: 196).

1.2.2.2. Modern Demokrasi

Site düzeninin ve doğrudan demokrasi uygulamasına dayanan rejimlerin yıkılmasından sonra demokrasi bir yönetim biçimi olarak uzun bir süre tarih sahnesinden silindi. Bu uzun suskunluk döneminin ardından demokrasi, düşünsel anlamda 17. yüzyılda, yönetim şekli olarak ise 19. yüzyılda yeniden tarih sahnesine çıkmıştır. Ortaçağ süresince etkisini kaybeden demokrasi kavramının yeniden gün yüzüne çıkışı, yönetme yetkisinin kaynağını kalıtıma, güce ve Tanrı'ya dayandıran düşüncelerin artık kabul görmemesiyle gerçekleşmiştir (Uygun, 2003: 113-114).

Modern demokrasi anlayışının ortaya çıkışı, 18. yüzyılın sonlarındaki, Amerikan ve Fransız devrimlerinin içinde en önemlilerini oluşturduğu siyasal devrimlere kadar geriye gider. Bu devrimler, halk egemenliğine dayanan bir yönetimin gerekliliğini öne süren düşünceleri doğurmuştur. 19. yüzyıl boyunca demokrasinin ünü gitgide artmış ve her geçen gün daha fazla toplumsal grup, siyasal iktidardan pay almak için çaba göstermiştir. Bu çaba, siyasetçilerin seçimler aracılığıyla halka karşı sorumlu kılınması anlamına gelen temsil sistemi ve oy hakkının talep edilmesi biçimini almıştır (Heywood, 1997: 109).

Günümüzde örnek alınan modern demokrasi tipi, Batı ülkelerinde gelişmiş olan demokrasiyi yansıtmaktadır (Kuzu, 1992: 337). Bu modern demokrasi şekli klasik Yunan modelinden oldukça farklıdır. “Yönetim bir profesyonel siyasetçiler sınıfının ellerine bırakılmış; halk kendisini

yönetmemiş fakat sadece yöneticileri seçme sürecine katılmıştır. Modern demokrasi anlayışı bu nedenden ötürü bir temsili demokrasi anlayışıdır” (Heywood, 1997: 109-110). Devlet ölçeğinin büyümesinin bir sonucu olarak doğrudan demokrasinin artık mümkün olmayışı, temsil kurumlarının varlığını gerekli kılmıştır (Uygun, 2003: 116). Artık günümüzde demokrasi kavramı ile anlatılmak istenen şey genel olarak temsile dayanan demokrasidir, yani serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığı ile yapılan yönetimdir (Lijphart, 1986: 11).

Düşünce tarihinde demokrasinin tekrar ortaya çıkmasıyla birlikte, demokrasinin nasıl uygulanabileceğine yönelik arayışlar sonucunda temsil bir çözüm olarak sunulmuştur. Bu yönüyle temsil, halkın yönetime katılımını, iktidarın sınırlandırılmasını ve aynı zamanda denetimini sağlamak için geliştirilmiş bir mekanizmadır. Böylece demokrasinin yeniden hayata geçirilmesinde temsil önemli bir araç olmuştur (Kapani, 2003: 139).

Liberalizmin sınırlı ve sorumlu devlet anlayışıyla demokrasi kavramı iç içe geçmeye başlamış, modern demokrasi anlayışı ortaya çıkmıştır. Liberalizm, geliştirdiği kurumlara devletin/iktidarın sınırlanmasını sağlarken, demokrasi de halkın yönetime katılımı, siyasal eşitlik kavramlarıyla sınırlı ve sorumlu devlet anlayışını desteklemiştir. Bu birliktelik sonucu uzun bir süre boyunca demokrasi dendiğinde liberal demokrasi anlaşılmıştır (Güzel, 2018: 224).

Modern demokrasi ile antik demokrasi arasında, dayandıkları değerler, ilkeler ve yöneldikleri amaçlar açısından önemli farklar vardır. Bu farklılığın sebebi zaman ve mekânda meydana gelen büyük dönüşümdür. Modern demokraside halkın demokrasideki rolü değişmiştir. Modern demokraside halk artık iktidarı bizzat kullanmamakta; iktidarı kullanan bir elit kadroyu seçerek yalnızca denetlemektedir. Söz konusu olan bir halk iktidarı yerine, halkın denetlediği bir azınlık yönetimidir. Halk yalnızca düzenli aralıklarla yapılan seçimlerde siyasal kadroları beğenip beğenmediğini göstermek adına iradesini ortaya koyarak, iktidarı elde etmek için yarışan elit kadrolar arasında bir seçim yapmaktadır (Uygun, 2003: 161-162).

1.2.3. Demokrasinin Temel Nitelikleri

Lincoln’ün formülü olarak “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi” olarak tanımlanan demokrasi için belirli anayasal kurallar ve yöntemler gereklidir ve bu kurallar ve usuller demokrasi rejiminin nasıl işlemesi gerektiğini gösterir (Sarıbay, 2001: 3). Bu formüldeki demokraside halk iki şekilden biri yoluyla yönetimle ilişkili olabilir. Halk ya yönetimde bizzat yer alır ya da kendi yararına olacak biçimde yönetimin başkaları eliyle uygulanması sürecinde yönetime yardımcı olur. Bu nedenle “halk tarafından yönetim, yönetime halkın katılımını ima ederken, halk için yönetim, yönetimin halkın çıkarına olmasını ifade eder” (Heywood, 1997: 110).

Touraine'e göre(1997: 26-27), siyasal düzlemde demokrasinin birbiriyle bağlantılı ve birbirini tamamlayan üç boyutu vardır. Bu üç boyuttan biri temel haklara saygı, ikincisi vatandaşlık, üçüncüsü ise siyasal liderlerin temsil edilebilirliğidir:

Toplumsal aktörler ve onların aracısı ya da temsilcisi olan siyasi failer olmadıkça demokrasinin temel gereklerinden biri mevcut değildir. (...) Öte yandan, yöneticilerin gücünün seçimler ve gücün uygulanmasının sınırlarını tanımlayan bir yasal çerçeveye saygı ile sınırlandırılmadığı bir yerde ise seçme özgürlüğünün bir anlamı yoktur. Bu nedenle demokrasiyi siyasal bir toplum içinde çıkarların temsilinin gücün sınırlanması ile birleştirilmesi olarak tarif etmek de mümkündür.

Tortop (1992: 61-62), demokratik yönetimin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için gerekli olan temel ilkeleri; kuvvetler ayrılığı, katılım, düşünce özgürlüğü, hoşgörü, şeffaflık, dayanışma ve uzlaşma olarak ele almıştır. Buradan yola çıkarak demokrasinin temel ilkelerini genel olarak şu başlıklar altında açıklamak mümkündür:

1.2.3.1. Özgürlük ve Eşitlik

Bir ülkede demokrasinin olup olmadığının temel işaretlerinden birisi özgürlüktür. Demokrasilerde özgürlük kavramı ile kast edilen, her bireyin yasal sınırlar dahilinde kalmak şartıyla başkalarının özgürlüğüne engel olmadan istediğini yapabilmesidir. Bu anlam dahilinde yaşam, eğitim, hak arama, çalışma, haberleşme, sağlığını koruma vb. özgürlüklerin yanı sıra demokrasilerin en vazgeçilmezi olan düşünce özgürlüğünden bahsedilebilir. “Demokrasi ile yönetilen toplumlarda her türlü düşünce savunulabilir ve herhangi bir düşünceyi savunanlar o düşünceler doğrultusunda örgütlenebilir” (Demir, 2010: 601).

Demokraside halk tüm yetişkinleri tanımlar ve herhangi bir birey ya da grup halk tanımının dışında tutulmaz. Tüm bireylerin siyasal katılma hakkı vardır ve bir vatandaşın elde edeceği yarar diğerlerinden daha önemli değildir. Siyasal eşitlik, “bir kişi bir oy, her oy eşit değer” anlamına gelir. Bu sebeple demokrasi “siyasal iktidarın halk arasında eşit olarak dağıtılmasını” gerektirmektedir (Heywood, 1997: 111-112). Demokrasilerde herkes yasalar önünde eşittir ve hiç kimse hukukun üstünde değildir (Aktaş, 2015: 99).

“Demokraside özgürlük herkesin yönetime serbestçe katılımını sağlarken, eşitlik de insanların her türlü farklılığına rağmen, insan onurunun korunması gereğinden dolayı, eşit bir şekilde bu yönetime katılabilmesi anlamına gelmektedir” (Cohen, 1971: 251'den aktaran: Yavuz, 2009: 287). Fakat özgürlükte olduğu gibi eşitlikte de amaç herkesin her açıdan eşit olması değildir. Burada eşitliğin anlamı, “devlet vatandaşlara hizmet götürürken ya da yasalar vatandaşlara uygulanırken vatandaşlar arasında dil, din, ırk, felsefi inanç, eğitim, yaş, cinsiyet, siyasi ve

ideolojik görüş farkı gözetmeden herkese eşit olarak uygulanmasıdır.” Bu da sadece yasal anlamdaki eşitliği tanımlamaktadır. Bir toplumda ekonomik eşitsizlik sebebiyle özgürlüklerini kullanamayan kesim ile her türlü imkâna sahip olan zengin kesimlerin arasındaki denge korunabildiği ölçüde demokrasi sağlıklı bir şekilde işler (Demir, 2010: 601-602).

Demokrasinin temeli her bireyin diğerleri ile eşit olarak konuşma ve işitilme hakkına sahip olmasıdır. Bununla birlikte, ifade özgürlüğü sadece konuşma hakkını değil aynı zamanda medya araçları aracılığıyla her türlü bilgiye erişme hakkını da içerir. Demokratik bir toplumda medya vatandaşı bilgilendirmede, politik seçenekleri veya tartışmaları iletmede ve hükümeti eleştirmede özgür ve bağımsızdır (Arı, 2004: 24).

Demokrasilerde vatandaşlar temsilcilerini ve siyasi liderleri eleştirmekte özgürdürler. Medya organları ve vatandaşlar ülkenin nasıl yönetildiğini diledikleri gibi izleme ve eleştirme özgürlüğüne sahiptirler. Devlet işlerini ve her tür siyasi görüşü farklı açılardan yorumlayan alternatif kitle iletişim araçları vardır. İnsanlar diledikleri siyasi parti, sivil toplum kuruluşu, dernek ve sendikaya üye olmakta özgürdürler. İnsanlar istedikleri zaman ve yerde toplanarak her konuda düşüncelerini açıklayabilir ve memnun olmadıkları her türlü hükümet politikasını ve kararlarını eleştirebilir, protesto edebilirler. Ancak herkes bu haklarını şiddete başvurmadan “barışçı yollarla ve yasalar kapsamında” başkalarının haklarına saygı duyarak kullanabilir (Aktaş, 2015: 97).

Touraine (1997, 31-32), toplumsal hayatın eşitsizlikler üzerine kurulu olduğunu ve demokrasinin bu eşitsizliklerden kaynaklanan bir toplumsal mücadele alanı olduğu görüşündedir. Ona göre, “eğer etki yukarıdan aşağıya doğru uygulanıyorsa demokrasi yoktur; fakat içinde toplumsal aktörlerin kendi temsilcilerini, bu temsilcilerin de devleti kontrol ettiği bir toplumu demokratik olarak tanımlayabiliriz.”

Sonuç olarak demokrasi bir devletin yönetimi altında yaşayan bütün insanların iradelerinin serbest ve gerçek bir biçimde belirtilmesi halinde mümkün olmaktadır. Burada devlete düşen görev de, insanların güvence altında bulunan hak ve hürriyetlerine saygı ilkesi içinde toplumsal iradenin yerine gelmesini sağlamaktır (Kuzu, 1992: 339).

1.2.3.2. Siyasal Katılım

Demokraside katılımcılık, “halkın kendini yönetecek kişileri seçtikten sonra, siyasi iktidarların özellikle uygulama kararlarına örgütleri aracılığıyla zaman zaman katılabilmesi, o kararları etkileyebilmesi, gerektiğinde de değiştirebilme ilkesidir” (Demir, 2010: 603). Siyasal katılma, iktidarın halka dayandırılması ve rejimin temel dayanak noktasının halk oluşu fikrinden doğan bir kavramdır (Kapani, 2003: 130). Kamusal hayata özgürce katılabilmek, bir demokrasinin

en önemli özelliğidir. Vatandaşların, yöneticilerin yetkilerini ne şekilde kullandıkları ve bütün kamusal sorunları hakkında bilgilendirilme hakları bulunmaktadır (Aktaş, 2015: 96).

Siyasal katılma, dar anlamda oy verme eylemi olarak, geniş anlamda ise yönetim süreçlerinin her aşamasına katılma şeklinde tanımlanabilmektedir. Diğer taraftan siyasi katılma “gücün paylaşılması, karar alıcıları etkileme ve işbirliği içerisinde karar vermeye teşvik etme”ye yönelik girişilen her türlü yasal davranışlar olarak da tanımlanabilmektedir (Nacak, 2014: 203). Demokratik rejimlerde siyasi katılma, seçimlerde ve referandumlarda oy kullanma, siyasi partilere ve sivil toplum kuruluşlarına girme, miting ve yürüyüşlere katılma gibi çeşitli yollarla gerçekleşebilmektedir (Yavuz, 2009: 296). Siyasi katılım araçları, seçimler, referandum, halk denetimi, halk toplantıları, halk girişimi ve bireysel başvuru şeklindeki başlıklarla özetlenebilir (Aydın, 2019: 398).

Çaha vd.’ne göre (1996: 205), bireyler siyasetle olan ilişkileri çerçevesinde, siyasetle aktif şekilde ilgilenenler ve seçimden seçime sınırlı düzeyde ilgilenenler olarak ikiye ayrılabilir. Birinci gruptakilerin siyasetle ilişkisi genelde bir parti, dernek gibi bir kurum ya da sosyal hareket sebebiyle olanlar, ikinci gruptakiler ise sadece oy verme veya izleyici durumunda olma gibi yüzeysel olarak tanımlanabilecek bir ilişki tarzıyla yetinenlerdir. Siyasi katılma olarak tanımlanan davranış örüntüsü, “temsili demokrasinin doğal olarak sahip olduğu ve özendirildiği seçim, seçim kampanyası, siyasi sorunları çözmek adına tartışma ve girişimde bulunma gibi etkinlikleri içerir.” Ancak, çağdaş temsili demokrasilerde bu olağan katılmanın dışında kalan ve olağandışı katılma olarak adlandırılan protesto eylemlerinden oluşan bir katılma biçimi de bulunmaktadır. Toplumsal hoşgörü, kişilerarası güven, siyasi ilgi, bilgi, dernekleşme ve etkinlik duygularının yaygın olarak mevcut olduğu bir ortamda, siyasi katılımın sözü edilen her iki türünün de aynı sıklıkla ve yaygınlıkla sürdürülüyor olması temsili demokrasinin istikrar bulduğunun bir işareti olarak sayılmaktadır (Kalaycıoğlu, 2008: 252).

Toplumun siyasi yaşama katılımının sağlanmasında, seçimlerin dışındaki en temel etmen örgütlenme özgürlüğüdür. Örgütlenme, partiler, sendikalar, dernekler ya da sivil toplum kuruluşları şeklinde olmaktadır. Bu tür kurum ve örgütler, insanlara kendilerini ilgilendiren her sorunu tartışma, karara bağlama ve görüşlerini bir baskı gücü şeklinde devlete iletebilme ortamı sağlar. Böylece bu örgütlü yapılar devletin denetimini ve toplumda katılımçılık ve sorumluluk bilincinin artmasını sağlayarak demokrasi kültürünün gelişmesine katkıda bulunur (Işıkcı, 2016: 530).

Siyasi katılımda bireyin siyasi gelişmeleri bilmesi, takip etmesi ve “her şeyden önemlisi verdiği tepkilerin ve yaptığı girişimlerin siyasi kararların alınması ve uygulamaya geçirilmesinde etkili olduğuna inanması” gerekir. Eğer “seçmen siyasi bakımdan etkili olacağına inanmazsa, onun siyasi sisteme ve gelişmelere kayıtsız veya yabancılaşmış olması beklenmelidir” (Kalaycıoğlu, 2008: 253). “Siyasi etkinlik duygusu, kişinin eylem ve davranışı ile çevresine ve

olayların akışına etkide bulunabileceği inancını taşıyıp taşımadığını ifade eden bir kavramdır” (Kapani, 2003: 133). Bu anlamda siyasal etkinlik duygusu ile siyasal kültür tipi arasında güçlü bir ilişki vardır. Almond ve Verba'nın analizindeki gibi, “eğer bir toplumun siyasal kültürü katılmaya yönelik bir kültüresse, o toplumun insanlarında siyasal etkinlik duygusu artmaktadır” (Mumcuoğlu, 1982: 43-44).

Demokrasi idealinin gerçekleştirilebilmesinde önemli olan, halkın mümkün olduğunca yoğun bir şekilde yönetimi etkileyebilmesidir (Yavuz, 2009: 298). Sivil toplumun temel özelliklerinden biri, devletin gücünün ve etkisinin toplumun yararı için olası en düşük seviyeye çekilmesidir. Kısacası, sivil toplumu meydana getirmedeki en önemli konu, devleti kendi zorunlu alanına çekmektir. Sivil toplumun temeli, yönetilenlerin karar alma süreçlerinde yer almasını sağlayan örgütlenmedir (Kuzu, 1992: 359-361).

Siyasal katılma ile toplumsal hedefler, oluşturulan politikalar ve alınan kararlar karşılıklı işbirliği içinde belirlenebilmektedir (Öner, 2001: 53). “Halkla bilgi alışverişi yapılarak, karşılıklı işbirliği içinde katılımcılıktan mümkün olduğunca fazla ölçüde yararlanmak, demokratik yönetimin temel amaçları arasında yer almaktadır” (Tortop, 1992: 61-62). Fakat bunun için öncelikle bireylerin, kendilerinin karar sahibi olduğu düşüncesinde olmaları gerekmektedir. Ancak bu şekilde siyasal katılım, yaşamın başkalarının iradesine bırakılmaması ile bizzat biçimlendirilmesi anlamını ifade edebilecektir. “Vatandaşların siyaset yapma sürecini etkileme kapasitesine sahip olabilmesi için demokrasinin gerçek anlamda eşitliklere ihtiyacı vardır” (Crouch, 2004: 17).

1.2.3.3. Siyasal Temsil

Siyasal temsil kavramı, demokrasinin en gerekli unsurlarından biridir. Temsilin siyasal alanda hayata geçmesinin sonucu halk “temsil olunan”, halkın seçtiği kişiler ise “temsilci” olarak kabul edilmiştir (Demir, 2010: 602). Vatandaşların yönetime katılımının sağlanması ve hükümet kararlarını denetleyebilmeleri için gerekli olan siyasi kurumlar seçilmiş temsilcilere gereksinimi ortaya çıkarmıştır (Dahl, 2001: 107).

Sartori'ye göre (1987: 71), şimdiye kadar keşfedilen ara ilke olan temsil iki şeyi başarır ya da getirir. İlk olarak, gücü daha az güce düşürür; temsili bir hükümet sisteminde hiç kimse sınırsız bir güç kullanabilecek durumda değildir. İkincisi, temsili bir hükümet sisteminde insanlar, iktidardaki insanları kontrol edip değiştirerek politik gücü gerçekten kullanırlar. Bütün bunlarla birlikte orijinal ilkenin, yani insanların tam veya gerçek anlamda güç kullanmasının, yerine getirilmekten uzak olduğu hâlâ geçerlidir. Heywood'a göre (1997: 113-114) temsil, “halkın bilgisizliği ve ilgisizliğine karşı bir çözüm” olarak görülmektedir. “Eğer yönetim halkın eline bırakılırsa, etkin yönetim için gerekli olan eğitime ve uzmanlık bilgisine sahip olmayan yetersiz amatörler terk edilmiş olur.” Bu

önemli sebepten de öte, temsili sistemin gereği olan dolaylı ve sınırlı katılım aynı zamanda siyasal düzeni ve istikrarı da kurabilir.

Temsil kavramı, “başkaları adına irade açıklayarak işlem yapabilme yetkisini” ifade etmektedir (Dursun, 2006: 187). Temsili hükümeti demokratik olarak sorumlu kılmadaki kritik süreç, yasalar çerçevesinde uygulanan seçimlerdir. Çünkü seçimler, vatandaşların kamu politik görüşleri ile temsilciler tarafından formüle edilmiş kamu politikaları arasında sürekli bağın kurulması için ayrılmaz bir mekanizmadır (Durgun, 2005: 26-28).

Demokraside, siyasal temsilden amaç ülkeyi yönetmek için siyasi iktidarı ele geçirme yarışına her türlü düşünce ve ideolojinin kısıtlanmaksızın örgütlenecek katılabilmesi ve her türlü düşüncenin ve tüm toplumsal katmanların parlamentoda (meclislerde) ve demokratik platformlarda temsil edilebilmesi, seslerini duyurabilmesi, hak ve çıkarlarını savunabilmesidir (Demir, 2010: 602).

Temsili demokrasinin en temel kurumu, adaylar arasındaki rekabetin kazanan ve kaybedenini tayin eden seçmenlerin davranışları ile hayat bulan “seçim”dir. Temsili demokraside, gerek seçmen olarak, gerek siyasal parti, dernek ve kuruluşlarda rol oynayan bireyin siyasal temsil kurumlarının çalışmasını izleyen, denetleyen ve etkileyen bir rolü vardır. Bireylerin bu rolü etkili bir şekilde yerine getirmesinde en önemli nokta ise onların temsili kurumlarına duyacakları güvendir. Güven duygusu, siyasal etkinlik duygusu ile artan ve temsili demokrasinin pekişmesi ve istikrar elde etmesinde rol oynayacak önemli koşullardandır (Kalaycıoğlu, 2008: 253).

Temsili demokrasinin gerçekleşmesi muhtemel problemi, yönetimin zamanla halktan uzaklaşmasıdır. Temsili sistemde yönetme işi, en iyi olduğu düşünülen ve aynı zamanda halkın ya da kendi çıkarları için hareket edebilecek profesyonel siyasetçilere bırakılmaktadır. Seçim bir yönetimi görevden uzaklaştırma gücüne sahiptir, fakat yine de seçimin en fazla yapabileceği şey, bir yönetimin yerine başka bir siyasetçi grubunu geçirmekten ibarettir (Heywood, 1997: 114).

Demokraside yönetimin niteliği bu açıdan büyük önem taşımaktadır. Yönetimler, devlet politikasına etki etmek ve yöntemler oluşturmak adına barış içinde rekabet edebilen, sosyal ve ekonomik anlaşmazlıklara yön verebilen ve seçmenlerini temsil etmenin yanı sıra onları kolektif davranışa yönlendirmek için sivil toplum ile yeterli bağları olan siyasi kurumlar niteliğinde olmalıdır (Kuzu, 1992: 342). Sonuç olarak denilebilir ki, temsili demokraside kararlar halk tarafından belirlenen siyasiler tarafından alınmaktadır. Halkın belirlediği siyasetçilerin aldığı kararlar her ne kadar toplum için alınmış olsa da, halkın seçtiği kişiler tarafından alındıkları için temsili demokrasinin gereği olarak halk tarafından alınmış olmaktadır.

1.2.3.4. Haklar ve Kamu Yararı

Hak kavramı, temel hak ve özgürlükler anlamında “insan hakları”, “temel haklar”, “kamu özgürlüğü”, “kişi hakları”, “vatandaş hakları”, “anayasal haklar” gibi farklı terimler ile ifade edilmektedir. Hak, özgürlüğün somutlaştırılmış halidir (Demir, 2010: 603). Temel hak ve özgürlükler, demokratik sürecin ayrılmaz birer parçasıdır. “İfade özgürlüğü, seçme-seçilme, siyasi parti kurma ve üyeliğini kapsayan siyasi faaliyette bulunma özgürlüğü, demokrasinin gerçekleşebilmesi için zorunludur” (Turhan, 1991: 412’den aktaran Yavuz, 2009: 288).

Demokraside temel kamu hakları tanınıp güvence altına alınmıştır. Demokratik bir düzende iktidarı ve diğer siyasal makamları tayin etmek için yapılan seçimlerin bir anlam ifade edebilmesi için temel hak ve özgürlüklerin başta tanınmış olması ve korunması gerekir. Bu haklar; düşünce, konuşma ve özgürlüğü, toplantı, gösteri ve yürüyüş yapma ve basın özgürlüğü vb. haklardır (Demir, 2010: 603). Touraine’e göre, demokrasi düşüncesinde hiçbir ilke devlet gücünün temel haklara saygı talebi tarafından sınırlanmasından daha merkezi bir öneme sahip değildir. “Devlet sadece ülkenin ve ulusun değil, toplumsal aktörlerin ve onların özgürlük ve sorumluluğa erişmelerinin hizmetkârı olmadıkça demokrasi var olamaz” (Touraine, 1997: 37, 40).

Demokratik bir yönetimde her birey, devlet dahil hiç kimsenin ve dokunamayacağı ve ondan alamayacağı ve uluslararası hukukun da garantisi altında olan bazı temel haklara sahiptir. Her vatandaş dilediği gibi düşünme ve fikirlerini ifade etme veya ifade etmeme, dilediği dine inanma ve inançlarını yaşama haklarına sahiptir. Her birey sahip olduğu kültürünü yaşama, yaşatma ve geliştirme hakkına sahiptir (Aktaş, 2015: 90-91).

Birey hakları, bireyin her dilediğini yapabilmesi demek değildir; bu haklar bir toplum içinde yaşıyor olmanın gerektirdiği taleplerle ve toplumsal önceliklerle belirlenir. Dolayısıyla bireysel istekler ile bireysel haklar arasındaki sınır, toplumdaki değerlere bağlıdır. Bu anlamda bir toplumda demokrasi kültürü oluşmadıkça veya yeterli bir seviyeye gelmedikçe istekler ve haklar arasındaki bu sınırı çizmek de güçleşecektir. Bu hakları ancak demokratik kurumlar koruyabilir ve güvence altına alabilir (Ural, 1999: 455).

Birey hakları ancak demokrasinin olmazsa olmazı olarak kabul edilen hukuk devleti ile korunabilmektedir. Devletin bütün iş ve faaliyetlerinin yargı kontrolüne tabi olması, siyasal iktidarın ve kamu yönetiminin hukuka bağlı işleminin ve keyfilikten uzak olmasının temin edilmesinin ön koşuludur. Bu kurallara uyulmadığı takdirde kararlar bağımsız yargı tarafından hükümsüz kılınır. Bunun önemi şuradadır: birey modern dünyada devlet karşısında güçsüz konumdadır, bireyin bu güçsüzlüğü ise yargı yoluyla koruma ile giderilmeye çalışılmıştır (Arı, 2004: 17).

Heywood'a göre (1997: 115), "halk için yönetim" ilkesine dayanan demokraside yönetimin kimin faydasına olacağı sorusu, kimin yöneteceği sorusu kadar önem taşımaktadır. Kamu yararı kavramı, ortak yararın tespit edilmesinin mümkün olup olmadığı konusunu gündeme getirmektedir. "Demokratik yönetim biçimi en çok sayıda bireye en büyük özgürlüğü veren, olası en büyük çeşitliliği tanıyan ve koruyan siyasal yaşam biçimidir" (Touraine, 1997: 25). Aynı zamanda demokrasi, "insan onurunu, düşüncesini ve inancını en üst düzeyde tutan barışçıl bir zeminin adıdır." Böylece demokrasi özgürlüğün, eşitliğin ve adaletin yanı sıra, insanı insan yapan değerlerin de koruyucusu durumundadır (Büyükdüvenci, 1998: 1059'dan aktaran Çakıcı, 2014: 37).

Demokraside ortak yararın sadece çoğunluğa göre belirlenmediğini, azınlığın da haklarının korunduğunu Kuzu (1992: 339) şöyle ifade etmektedir:

Çoğulcu demokrasi anlayışı demokrasiyi mutlak ve sınırsız bir çoğunluk yönetimi olarak kabul etmez. Aritmetik bir çoğunluğun daima kamu iyiliğine, millet menfaatine yöneleceği, ispatlanması mümkün olmayan bir iddiadır. Demokrasi, elbette çoğunluğun yönetimi ilkesine dayanmakla beraber, bunu azınlığın temel haklarıyla da bağdaştıran bir rejimdir. Kamu iyiliği ancak toplum içindeki muhtelif grupların varlığından ve bunlar arasındaki özgür tartışma ve pazarlıklardan doğar. Böyle olunca da, çoğunluk iradesini sınırlayıcı tedbirler ve kurumlar, demokrasinin özüne aykırı değil, tam aksine uygundur.

Türköne'ye göre (2006: 217), demokrasiyi diğer bütün yönetim şekillerinden üstün kılan özelliği, "insana sadece insan olarak verdiği değerde" aranmalıdır. Özgürlükler ve adalet ile barışçı ve istikrarlı bir toplum, ancak demokratik bir yönetim altında hayat bulabilir. Demokrasinin varlığı için gerekli şartlar ve özellikle seçimler, demokratik sürecin çok önemli bir özelliği olan "iktidarın gücünün kurumlarla sınırlandırılması"nı ifade eder. Demokrasi, iktidarda olanların seçimle işbaşından uzaklaştırılmasını ve iktidarın belli başlı şeyleri yapmamasını güvence altına almaya çalışır (Berger, 1999: 33).

Demokrasinin başarılı olması için insan haklarına saygı duyulması ve kendi yöntemlerine ait kuralları ve kendisine yüklediği bu türden belirgin sınırlamaları uygulaması gerekmektedir. Bu yöntemler kendi başına demokrasiyi açıklamaya yeterli olmasa da, onların varlığı demokrasinin devamlılığı için vazgeçilmezdir. Siyasal toplumdaki olası fikir birliğini temsil eden kurallar sistemini ortaya çıkarmak ve hayata geçirmek gerekir (Kuzu, 1992: 341).

Demokrasinin ahlâki temelini, bireylerin "kendi kaderini tayin" ilkesi meydana getirmektedir. Çünkü vatandaşlar aslında yönetimin uygulayacak olduğu kuralları kendisi koymakta veya en azından yönetimin koyduğu kuralları onaylamaktadırlar (Yavuz, 2000: 20). Bu sebeple demokrasinin uygulanabilmesi için, devletin gerekli siyasi ve hukuki ortamı sağlamış olması ve uygulanacak olan demokrasi türünün ülke siyasetine uyum göstermesi gerekmektedir. Bu noktada

uygulama alanı açısından birçok çeşidi bulunan demokrasinin demokrasi türleri ortaya çıkmaktadır (Öztekin, 2001: 67).

1.2.4. Demokrasi Türleri

Demokrasi kavramı, tarih boyunca çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bunun nedenini, her toplumun kendi siyasi, sosyo-ekonomik ve hukuksal yapısının farklı oluşunda aramak gerekir (Demir, 2010: 598). Bu sebeple demokrasi, dünyanın farklı bölgelerinde farklı biçimler almış ve oldukça geniş siyasal ve ideolojik isteklere uyum sağlamıştır. “Gerçekte, modern siyasette üzerinde uzlaşılan tek bir demokrasi anlayışından ziyade, her biri doğru demokrasi olduğunu ifade eden birçok rakip demokrasi anlayışı mevcuttur” (Heywood, 1997: 115-116).

Egemenliğin kullanılması açısından demokrasi türleri ya da demokrasinin uygulanış biçimleri olarak, “doğrudan demokrasi”, “yarı doğrudan demokrasi” ve “temsili demokrasi” uygulamaları sayılabilir. “Doğrudan demokrasi”, halkın egemenliği aracısız bir biçimde kullanmasıdır. Kökeni halk egemenliği ve onun devredilmez olduğu teorisine dayanmaktadır (Tunç, 2008: 1117). Doğrudan demokrasi, halkın bir aracıya gereksinim duymadan egemenlik hakkını doğrudan kullanarak siyasal kararlar aldığı demokrasi türüdür. Doğrudan demokraside bütün kararlar, aracısız, diğer bir deyişle temsilciler olmadan yurttaşlar topluluğunca alınır. Doğrudan demokrasi, ideal anlamdaki demokrasiye en yakın sistem olarak ifade edilmektedir. “Günümüzde toplu halde yaşayan milyonlarca insanın doğrudan karar alma süreçlerine katılmasının çok zor olmasının yanı sıra, çeşitlenen ihtiyaçlar ve karmaşıklaşan yaşam koşullarında vatandaşların çalışmak zorunda kalması” bunun uygulanabilme imkânını zorlaştırmıştır (Aktaş, 2015: 92).

“Yarı doğrudan demokrasi, “egemenliğin kullanılmasının halk ile halkın seçtiği temsilcileri arasında paylaştırıldığı demokrasi türüdür” (Tunç, 2008: 1117). Yarı-doğrudan demokrasi bu anlamda doğrudan ve temsili demokrasinin bir bileşimidir. Bu demokrasi türünde “referandum”, “halk teşebbüsü”, “halk vetosu” ve “temsilcilerin azli” araçlarıyla halkın egemenliğin kullanılmasına doğrudan katılımı söz konusudur (Aktaş, 2015: 93-94).

“Temsili demokrasi”, egemenliğin halkın seçtiği temsilciler aracılığıyla kullanılmasıdır. Temsili demokraside temel araç, temsilcilerin seçilmesi ve halkın görüş ve düşüncelerini siyasal alana aktarmasını sağlayan seçimlerdir. Seçimlerin yanı sıra dilekçe hakkı gibi yöntemlerle halk yönetime katılabilmektedir. Temsili demokraside temsilci, bütün halkın temsilcisi konumundadır (Aktaş, 2015: 93). Demokrasilerin işleyebilmesi için siyasi partiler vazgeçilmez bir konumdadır (Sarıbay, 2001: 16). Hükümetin hesap verebilirliği, siyasal rekabet, iktidarın değişmesi, belirsiz seçim sonuçları, popüler temsil, çoğunluk kararı, muhalif olma ve itaat etmeme hakkı, siyasal eşitlik, halka danışma ve hür basın temsili demokrasinin temel özelliklerinden birkaçıdır (Roskin vd., 2013: 120-125).

Temelindeki amaca göre başlıca demokrasi türleri ise “çoğunlukçu demokrasi” ve “çoğulcu demokrasi”dir. Demokraside çoğunlukçu ve çoğulcu ayrımı, “halkın kendi kendini yönetmesi”nin karar alma sürecindeki uygulamasında karşımıza çıkmaktadır (Kaplan, 1994: 270). Karar verme yetkisi bu anlamda çoğunluğa aittir. Siyasi iktidarın yönetilebilirlik ve istikrarı hayata geçirme zorunluluğu, çoğunluk ilkesine razı olmayı gerektirir (Yavuz, 2009: 288).

Çoğunluk ilkesi, “halkın çoğunluğun iradesi”ne göre devletin yönetilmesi gerektiği anlayışına dayanmaktadır. “Çoğunluğun kararının her şeyin üstünde olduğu bu anlayış” a göre yönetme hakkı mutlak olan çoğunluğun bu hakkının herhangi bir kavram ve kurumla sınırlandırılmaması gerekir (Tunç, 2008: 1119). Köklerini Rousseau’nun “genel irade” görüşünden alan çoğunlukçu demokrasi anlayışı, kısaca, “genel irade veya milli irade olarak adlandırılan çoğunluk iradesinin daima kamu iyiliğine yöneldiği, çünkü çoğunluğun çıkarları ile toplumun genel çıkarlarının hiçbir zaman çatışmayacağı noktasından hareket eder” (Özbudun, 1998: 12). Çoğunlukçu demokrasi modelinin temel özellikleri arasında ise, yürütme gücünün tek partili hükümetlerde toplanması, siyasal hayatta hâkim iki partili sistemin olması, seçim sisteminin çoğunlukçu bir karaktere sahip olması, devletin merkeziyetçi ve üniter bir yapısının olması ve çoğulcu çıkar gruplarının varlığı bulunur (Lijphard, 1986: 25).

Çoğunlukçu demokrasi ile çoğunluğun yönetimi kavramlarını birbirine karıştırmamak gerekir. Çoğunluk yönetimi, yasaların yapılmasında halk ya da temsilciler anlamında çoğunluk desteğinin sadece zorunlu olması gerekliliği değil, fakat ayrıca yeterli sayılması (Dahl, 1996: 169) olarak ifade edilmektedir. Oysa çoğunlukçu demokrasinin taşıdığı anlam bundan farklıdır. Çoğunlukçu demokrasi, “çoğunluğun mutlak ve sınırsız üstünlüğünü, yanılmazlığını ve doğruluğunu” (Hakyemez, 2003: 74) ortaya koyan bir kavramdır. Sartori’ye göre (1987: 33), çoğunluğun sınırlama olmaksızın gücünü kullandığı varsayıldığında, çoğunluk, çoğunluk olmayanlara haksız ve eşitsiz davranacaktır. Bu durum demokrasinin kuruluş anında öldüğünü söylemek demektir. Çünkü demokrasinin işleyişi, zaman içinde yer değiştirebilen çoğunluk ve azınlığın varlığını gerektirir.

“Çoğulcu demokrasi anlayışı, çoğunluk yönetiminin çoğunlukçu demokrasi anlayışına kayma tehlikesini önleme kaygısından hareketle üretilmiş bir kavramdır.” Çoğulcu demokrasi anlayışında da yönetme hakkı çoğunlukta bulunmakla birlikte, azınlıkta olanların hakları da önemlidir. Demokrasinin işlerliği için çoğunluğun yönetimi gerekli olmakla birlikte yeterli değildir; diğer unsurların da demokrasi adına var olması gerekir (Hakyemez, 2003: 76). İdeal demokraside, yönetenler ve yönetilenlerin hak ve özgürlükleri arasındaki dengenin sağlanması gerekir. Modern demokrasi bu anlamda “çoğunluğun sınırlı egemenliği”ni ifade eder (Sartori, 1987: 30).

Çoğulcu demokrasi modeli, genel seçim yoluyla çoğunluğu elde edenin siyasal iktidara ve dolayısıyla yönetme hakkına sahip olduğu, bütün vatandaşlara oy hakkının tanındığı bir yönetim

biçimidir. Çoğulcu demokrasiye amaç insan ve onun mutluluğudur; devlet ise bu mutluluğu demokratik yollarla sağlamakla yükümlüdür. Çoğulcu demokrasiye temel aldığı ilkeler; seçim, siyasal çoğulculuk, çoğunluğun yönetme hakkı, temsil, muhalefet etme özgürlüğü, yasa önünde eşitlik ve temel hak ve özgürlüklerin korunmasıdır (Tunç, 2008: 1117-1119).

Demokrasi kavramının, önüne gelen liberal, sosyal, radikal, muhafazakâr, tekno vb. çeşitli isim ve sıfatlar sebebiyle birçok farklı türü ve tanımı mevcuttur. Her tanım kendi önceliklerine ve yaklaşımına göre farklı gerçekliklere odaklanmakta ve içerikler ileri sürmektedir (Aktaş, 2015: 88). Başlıca demokrasi türleri şu şekilde ele alınabilir:

1.2.4.1. Liberal Demokrasi

Liberal demokrasi, “günümüzde batılı toplumsal-siyasal örgütlenme biçiminin kurumsallaşmış özelliklerini ifade eden bir kavram”dır. Ancak bu ifade sadece demokrasiye kurumlarını ve hükümet kurma yöntemlerini açıklayan bir tanım değildir; insan hak ve hürriyetlerinin varlığını esas alan, bireysel eşitlik ve özgürlüğü oluşturmayı amaçlayan bir toplumsal-siyasal kurumsallaşmanın gerektiğini de kabul etmektedir. Bu çerçevede liberal demokrasi yerine “özgürlükçü demokrasi”, “çoğulcu demokrasi” terimleri de kullanılmaktadır. Liberal demokrasiye, tüm vatandaşlara eşitlik, katılım ve rekabet imkânı sağlayan kural ve kurumlar öngörülmektedir (Tunç, 1999: 190-191).

Wolf, liberalizm ve demokrasi olguları arasında farkı şöyle ele alır: “Liberalizm, serbest piyasa ekonomisinin tüm koşullarıyla birlikte oluşturulması, korunması ve geliştirilmesini amaçlayan bir ideoloji iken, demokrasi sosyal eşitlik ve siyasal katılma ideallerini içeren bir siyasal ideal”dir. Wolf açısından liberal demokrasiye zor tarafı, iki ideolojinin birbirinin mantığını reddetmesi fakat birinin diğeri olmadan var olamaması gerçeğinden kaynaklanır. Toplumun yönetime katılması ilkesine dayanan demokrasi temel olarak toplumun nasıl yönetileceği ve kararların ne şekilde alınacağına üzerinde dururken, liberalizm birey ile devlet arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiğine odaklanır. Bu farklılıklara rağmen iki olgu arasında bir sınır çizilmesi olası değildir. Çünkü demokrasi birey ve haklarının yanında eşitlik, özgürlük ve katılım temelli bir ideoloji olarak otoriter bir yönetimle uyumlanmamaktadır (Demir, 2010: 604).

Hayek, liberalizm ve demokrasiye birbirinden farklı yanlarının olduğunu öne sürmektedir. Ona göre demokrasi, kimin yöneteceği ve kanunların nasıl yapılacağı ile ilgilenirken, liberalizm bu kanunların içeriği ve yönetimin sınırlandırılması konusu ile ilgilenir. “Demokrasiye çoğunluğun iradesi doğru kabul edilirken, liberalizmde iradenin çoğunluğun iradesi olması yeterli değildir. Liberalizm açısından çoğunluğun iradesi olsa bile bu iradenin evrensel hukuk normlarına uygunluğu önemlidir” (Hayek, 1960: 103’ten aktaran: Yavuz, 2009: 294).

Liberal demokrasi, “rıza dayalı yönetim” düşüncesi üzerinde temellendirilir. İnsanlar, ihtiyaçlarının karşılanması ve haklarının korunması için yönetilmeye rıza gösterirler. Bu, seçimlerde başarılı olarak yönetim gücünün kullanım hakkına sahip olduğu bir temsili demokrasiyi ifade eder. Temsili sistemde düzenli seçimler, evrensel oy hakkı ve gizli oy, seçimlerdeki özgür ortam ile seçimlerin yarışmacı bir tarzda olması temel önemdedir. Birçok parti ve adayın seçimlere katılması ve seçmenlere farklı politikalar arasından tercih yapma imkânı sunulması “siyasal çoğulculuk” olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda temsili sistemin temel aracı olan seçimlerin gerçekten demokratik olabilmesi için seçim sürecini hazırlayan kurallara büyük önem atfedilir. “Böyle bir yönetim sisteminde profesyonel siyasetçiler siyaset geliştirme ve karar alma anlamında yönetirken, halk esasen sadece hangi yönetici grubuna yönetme hakkının verileceğini belirleme göreviyle yükümlüdür” (Heywood, 1997: 116-117).

1.2.4.2. Katılımcı Demokrasi

Katılımcı demokrasinin temel amacı, insanların siyasal gruplar içinde aktif bir şekilde yer almasını sağlayarak, vatandaşların iktidarın kullanılmasında sürecine katılımını artırmaktır. Halkın kural koyduğu yerlerdeki yönetimleri siyasal bir sistem olarak tanıyan katılımcı demokraside, temsili demokrasidekinin aksine vatandaşlar kendileri ile ilgili kararları etkileyebilirler (Öner, 2006: 16). Dolayısıyla bu model, katılmayı kesintisiz ve sürekli bir hale getirmeyi amaçlamaktadır. Almond ve Verba’ya göre (1980: 117), “katılımcı demokrasi siyasal kararların alınması sürecinde yurttaşların sadece girdilerin oluşmasına katılımını değil, çıktılar üzerinde de etkili olmasını arzulamaktadır.”

Seçimlerde oy verme yoluyla ve siyasi partiler aracılığıyla gerçekleşen katılımın gerçek ve yeterli katılma olmadığına inanan katılımcı demokrasi taraftarları, oy vermede önceden alınmış kararların onaylanmasının söz konusu olduğunu gerçek katılımın vatandaşların siyasal süreçte aktif rol almasıyla mümkün olduğunu iddia etmektedir (Dursun, 2006: 192). Katılımcı demokraside temel eğilim, oy kullanma hakkı olanların oranını artırma ve karar verme süreçlerine katılımı yaygınlaştırmadır (Demir, 2010: 606).

Bu amacın gerçekleşmesi için katılımcı modelde, bireylerin sürekli olarak siyasal alana katılmalarını sağlamada önemli araçlar olarak sivil toplum kuruluşları karşımıza çıkar. Farklı siyasal görüşleri ve hatta duruma göre farklı kimlikleri temsil eden sivil toplum kuruluşlarının, katılımcı demokrasi açısından iki önemli özelliğinden söz edilebilmektedir. İlk olarak sivil toplum kuruluşları, halkın demokrasiye ve bir bütün olarak siyasal sisteme olan inancını arttırmaktadır. İkinci olarak, toplumsal grupların siyasal alana katılmalarını sağlayarak, hem azınlık durumundaki grupların yönetime yabancılaşmasının önüne geçmekte, hem de yönetimin meşruiyetini sağlamaktadır (Dursun, 2001: 23’ten aktaran: Nacak, 2014: 207).

Katılımcı demokrasi kuramının temsilcilerinden B. Barber, liberal demokrasinin temel olarak “vatandaşın katılımsızlığını ve yabancılaşmasını getiren ve demokrasiyi içten tahrip eden cılız bir demokrasi” olduğunu ileri sürer. Robert Dahl ise katılımcı demokrasinin, “siyasetin ve ekonominin artan uluslararasılaşması ve küreselleşmesiyle ortaya çıkan demokratik olmayan düzene karşı bir denge unsuru” olduğunu öne sürer (Schmidt, 2002: 165’ten aktaran: Demir, 2010: 606-607).

Dolayısıyla sistemin demokratik olmasının sağlanabilmesi için, çeşitli katılma imkânının sağlanması ve halkın bu imkânları etkin bir şekilde kullanabilmesinin yanında katılma faaliyetinin karar alıcılar üzerinde etkililiğinin olması gerekmektedir (Çitçi, 1996: 10). Bu nedenle katılımcılık ilkesinden beklenen yararların sağlanabilmesi için, demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla toplumda yerleşmiş olması gerekir. Temel hak ve özgürlüklerin kullanılmadığı, bireysel eşitliğin ve fırsat eşitliğinin olmadığı, vatandaşların katılma adına teşebbüslerinin sağlıklı bir şekilde oluşturulmadığı, halkın istek ve beklentilerinin dikkate alınmadığı toplumlarda, katılımcı demokrasi modelinin başarılı sonuçlara ulaşması mümkün değildir (Adıgüzel, 2003: 49).

Sonuç olarak denilebilir ki katılımcı modelde esas olan, bu süreçlere katılmak isteyen bireylere bu hakların tanınmış olmasıdır. Bu sebeple, katılımcı demokrasinin bir toplumda işlerlik kazanabilmesi için, gerekli kurum ve kuralların oluşturulması, siyasal katılmaya yönelik geliştirilen yöntemlerin halka yeterli ölçüde anlatılması ile bireylerde katılma yönünde bir eğilimin ve en önemlisi toplumda bir demokratik kültürün oluşturulması gerekir.

1.2.4.3. Radikal Demokrasi

Temsili liberal demokrasinin ve ona seçenek olarak sunulmaya çalışılan, katılımcı model de dahil yeni modellerin eksikliklerini tamamlama ve değişen zamanın farklılaşan beklentilerine cevap verebilme amacıyla yeni bir demokrasi modeli kurgulanmıştır. Kurgulanan model sayesinde, ideal anlamda demokrasiye erişileceği tezi öne sürülmüştür. Kurgulanan bu model, farklılıkları doğal karşılayan ve bir farklılığın diğerine öncelik oluşturmamasını sağlayan bir sistemi öneren radikal demokrasi modelidir (Özdemir, 2013: 81).

Radikal demokrasi, liberal demokrasiden farklı olarak politik olanı uzlaşma değil çatışma temelli tanımlamaya çalışır. Liberaller, devleti tarafsız ve herkese eşit mesafede tanımlayarak toplumdaki farklı kimlikleri özel alan ve vatandaşlık statüsü içinde eriterek tanımama yanlısıdır. Radikaller ise devlete Marksist anlamda taraflılık atfederek, toplumsal farklılıklar kabul edilmektedir. Liberal demokrasi hukuki eşitliği ve sosyolojik anlamda fırsat eşitliğini öngörürken radikal demokrasi hukuksal eşitliği yeterli görmeyip siyasal etki eşitliğinden bahsetmektedir. Bireylerin özgürlüğü böylece kamu politikalarının belirlenmesinde aktif katılımı içermektedir (Bezci, 2005: 268-270).

Bu demokrasi türünde temel düşünce, modern sosyoloji ve liberal düşüncenin temel kategorilerine büyük ölçüde nüfuz eden ve her toplumsal kimliğin varlığın tarihsel sürecinde

kusursuz bir şekilde tanımlandığı özcülükten kopmadır; sosyal olanın post-modern parçalanmasının belli bir türü olarak parçalara her türlü ilişki kimlik vermeyi reddetmektir. Heterojenlik ve ölçülemezlik üzerine özel bir vurgu yaparak, böyle bir görüş, belirli farklılıkların alt-sıralama ilişkileri olarak nasıl oluşturulduğunun ve böylece radikal demokratik politikalarla mücadele edilmesi gerekliliğinin tanınmasını engellemektedir (Mouffe, 1999: 754). Kimlik / fark vurgusu odağındaki modelin temel felsefesi, tüm farklı kimliklerin kamusal/siyasal yaşam alanına mevcut farklılıklarıyla katılabilmeleri, siyasal kurum ve süreçler hakkında rahatlıkla bilgi sahibi olmaları, karşılıklı şekilde bilgi alışverişi yapabilecekleri bir müzakere ortamının sağlanması anlayışına dayanmaktadır (Özdemir, 2013: 84).

Liberal demokrasiye yapılan eleştirilerde dile getirilen temel eksiklik, düzenli ve yarışmacı seçimlere rağmen yönetim ve halk arasında var olan kopukluktur. Bu duruma örnek olarak, yönetimlerin seçmenlerden ziyade güçlü ekonomik gruplara karşı sorumlu oldukları, elitistler ve Marksistler tarafından ifade edilmiştir. Diğer düşünürler, birkaç yılda bir atılan oya indirgenen siyasal katılımın, demokrasiyi kişisel özerklik ve halk egemenliği gibi temel amaçlarından hızla uzaklaştıracağını öne sürmüşlerdir. Radikal demokrasi teorisi, “vatandaşların kendi hayatlarını ilgilendiren konularda karar alma yetkisini bir siyasal elitin eline bırakmaktan ziyade, doğrudan ve kişisel kontrol araçlarının vatandaşlara verilmesinin modern endüstri toplumlarında nasıl gerçekleştirilebileceği” konusunda çaba gösterir (Heywood, 1997: 121).

Demokrasiyi yalnızca bireysel özgürlükler bakımından değil aynı zamanda halkın çıkarlarını hayata geçirebilecek bir araç olarak kabul eden radikal demokrasi, halkın katılımının yüksek tutulması gerekliliğine vurgu yapar (Tunç, 2008: 1121). Doğrudan demokrasinin artık mümkün olmadığı ulus devlet yapısında siyasal katılım düzeyinin artırılmasının başka yollarla da sağlanabileceği savunulmaktadır. Örneğin, 1960’lardan beri barış taraftarları, feminist gruplar, hayvan hakları savunurları ve homoseksüel hakları grupları gibi pek çok kampanyacı ve aktivist baskı grupları ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Yürüyüş, gösteri ve protesto gibi çeşitli eylemlerle halk desteğini harekete geçirmeyi amaçlayan bu tür gruplar, bireylerin siyasal hayata daha geniş bir ölçüde ve daha devamlı bir şekilde katılımını sağlarlar (Heywood, 1997: 121).

1.2.4.4. Müzakereci Demokrasi

Liberalizmin pahasına demokrasiyi gerçekleştirme amacından hareketle Habermas, bu liberal demokrasinin sebep olduğu krizlerin iletişimsel ussallık, müzakere ve farklılıklara dayalı diyalogla ortadan kalkabileceğini ileri sürer. Karar verme sürecinde farklı gruplara yer açan müzakereci demokrasinin temel nitelikleri; gerekçelendirme gerekliliği, süreçte verilen sebeplerin vatandaşlarca erişilebilir / halka açık olması, tartışma sürecinin belirli bir süre için bağlayıcı olan bir karar vermeyi amaçlaması sürekli bir diyalog olasılığı olarak dinamik bir süreç olmasıdır. Bu dört özelliği birleştirerek müzakereci demokrasi, özgür ve eşit vatandaşların (ve onların

temsilcilerinin) amaçlarıyla, karşılıklı olarak kabul edilebilir ve genel olarak erişilebilir olan başka bir neden verdikleri bir süreçte, kararları haklı çıkaracakları bir devlet biçimi olarak belirlenebilir (Gutmann ve Thompson, 2004: 3-9).

Habermas'a göre (2015: 152), "demokratik yönetim modern devletin sadece hukukun üstünlüğü ilkesi aracılığıyla denetlenmesi anlamına gelmemelidir." Demokratik bir yönetim için gerekli olan koşullardan biri, hukukla birlikte alttan denetimi gerçekleştirecek ve karar alma süreçlerine katılımı sağlayacak bir "kamusal iletişim mekânının" varlığıdır.

Müzakereci demokraside demokratik meşruiyetin temelini sağlayan, seçimlerden ziyade devlet-sivil toplum arasında konumlanan kamusal alanda birbirine eşit ve farklılıkları bulunan öznelerin alacağı kararların ussal, serbest iletişim koşulları ve açık müzakere içinde oluşarak herkes tarafından kabul edilmesidir. Böylelikle, "siyasal partiler gibi oligarşik yapıların hegemonyasını kırmayı" ve tüm siyasal, ekonomik ve toplumsal kararların, sonuçlarından etkilenenler arasında hiçbir farklılığa bakılmaksızın herkesin her türlü iletişimsel kanal aracılığıyla kamusal alanda müzakereye katılımı ve uzlaşısıyla alınması amaçlanmaktadır (Özdemir, 2013: 85).

Müzakereci demokrasi kuramının ortaya çıkış nedeninin liberal demokrasinin içinde bulunduğu krize çözüm arayışı olduğu dile getirilmektedir. Dolayısıyla liberal demokrasinin neden bir meşruiyet krizi yaşadığının cevabını aramak gerekir. Arı (2004: 49), bunun sebebini "liberal demokraside kararlar, doğrudan demokrasinin katılımcı bireyi tarafından yani toplumun ve kendi gündelik yaşamının sorunlarını aralarında tartışmadan müzakere etmeden kendi iradesi, istemi ve fikri dışında alınmış olması" ile açıklamaktadır. Ona göre bu özelliklere sahip bir demokrasinin meşruiyetinden söz edilemez; meşru olabilmenin ilk koşulu ise müzakereci demokrasidir. Müzakereci demokrasi, Tunç'un ifadesiyle (2008: 1126), temsil esası yerine yönetilenlerin karar alma sürecine katılımı ile kararların oluşmasına vurgu yapmaktadır. Müzakereci demokrasi kuramı, temelde bu sürecin uygulanması sonucunda farklılıkların bir arada yaşayabilecekleri bir ortamın oluşabileceğini ileri sürer.

Müzakereci demokraside her türlü görüşün müzakereye dahil edilmesi süreci sivil toplum kuruluşları aracılığıylaadır. Sivil toplum kuruluşlarının müzakereye girecek olan fikirlerin taşıyıcısı olduğu sürecin çerçevesini ve ilkelerini ise devlet belirlemektedir. Böylece demokratik meşruiyetin sağlanması adına "sivil toplum ile devletin her ikisi de bir diğerrinin demokratikleşme koşulu" haline gelmektedir (Tosun, 2001: 229). Bu kuramda politikaların benimsenme nedeni, en güçlü çıkarların galip gelmesi değil, onların yurttaşlar veya onların temsilcilerinin görüş ve gerekçelerinin ifade, dinleme ve eleştirisi sürecinden geçtikten sonra doğruluğuna karar verilmesidir (Demir, 2010: 609).

Demokrasi, değişen zaman ve koşulların gerekleri doğrultusunda önerdiği çözüm modelleriyle, kendinden önceki modelin eksikliklerini tamamlamaya yönelik olarak kendisini yeniden kurgulamıştır. Doğrudan demokrasinin uygulanmasındaki zorluğa karşı temsili demokrasi; temsili / liberal demokrasinin kendisinden bekleneni verememesi sebebiyle katılımcı demokrasi önerilmiştir. Katılımcı demokrasinin etkin olması amacıyla müzakereci demokrasi; yine katılımcı demokrasinin değişen ihtiyaçlara cevap vermede yetersiz kalması sebebiyle radikal demokrasi modeli ortaya konulmuştur (Özdemir, 2013: 75).

Açıklanan bu demokrasi çeşitlerinin dışında uzlaşmacı demokrasi, Marksist demokrasi, siber demokrasi, Plebistçi demokrasi, düşük yoğunluklu demokrasi, oydaşmacı demokrasi, kalkınmacı demokrasi, koruyucu demokrasi, endüstriyel demokrasi, plüralist demokrasi gibi çeşitli türler de bulunmaktadır. Her biri, halkın niçin, nasıl ve ne zaman kendisini yönetmesi gerektiği hususunda farklı felsefi varsayımlara ve ideolojik kabullere sahip ve birbiriyle rekabet eden birçok demokrasi modeli vardır (Heywood, 1997: 110).

1.2.5. Siyasal Kültür ve Demokrasi

Yılmaz'ın ifadesiyle (2003: 35), “toplumdaki bireylerden bağımsız, üstün ve onları bir arada tutan davranış kalıpları, kurallar ve inançlardan oluşan; toplumsal kutsiyeti ifade eden siyasal kültür olgusu, aynı zamanda siyasal sistemin de başarımının belirleyicisidir.”

Demokrasinin bir kurum olma niteliğiyle sahip olduğu hukuki özelliklerin yanında bir de toplumların sosyal, kültürel yapısı ve değerleriyle ilgili bir yönü vardır ki, “bu yön, demokrasinin kâğıt üzerinde tanımlanan özelliklerinin hayata geçirilmesini, sosyal kurumların demokratik yapı içindeki işleyişini, bireyler arası ilişkiyi, birey ve devlet arasındaki ilişkinin işleyişini belirler.” Bu anlamda bir toplumdaki demokrasiyi karakterize eden, o toplumda var olan bireysel ve toplumsal değerler vasıtasıyla kazandığı özelliklerdir. Bu bakımdan bir toplumda demokrasinin ne anlam ifade ettiğinde öncelikli olan, demokrasinin kâğıt üzerinde tanımlanan özellikleri değil toplumsal değerler açısından anlamı olmaktadır (Ural, 1999: 453).

Bu tanımdan yola çıkarak demokrasinin bir toplumda işleyebilmesi için, belli bir siyasal kültür zeminin gerekli olduğu, bundan farklı ortamlarda ise demokrasinin işleme, pekişmesi ve istikrar kazanması için özel bir çabaya ve düzenlemelere ihtiyaç olacağı söylenebilir. Bu konuda görüş belirten Lipset, demokratik rejimlerin bir siyasal kültür ortamında işleyeceğine işaret ederek halk ve yöneticilerin değer, davranış örüntüleri, inanç ve tutumlarının demokrasinin hayata geçmesinde büyük öneme sahip olduğunu belirtmiştir (Kalaycıoğlu, 2008: 250).

Demokrasinin tam olarak yerleşmesi ve toplumda derinlik kazanması için kurumların ötesinde bireysel tutumların, davranış kalıplarının ve toplumsal kültürün de demokratikleşmesi

gerekir. Demokrasinin yerleşme sürecindeki ideolojik ve kurumsal engeller sivil toplum ve özellikle de kültürel düzeydeki engellere oranla daha kolay aşılabilmektedir (Gökçe vd., 2001: 4). Bu anlamda demokrasinin bir toplumda başarı ile işleyebilmesi için yasalar, siyasi partiler, seçimler gibi temel kurumların yanında bu siyasal sistemi destekleyen bir siyasal kültürün olması gerekmektedir. Böylece demokrasi daha yaygın bir meşruiyet kazanabilecektir.

Demokrasi ve siyasal kültür arasındaki uyumun önemi Ural (1999: 455-457) tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

(...) aynı siyasi özelliklere sahip olsalar bile, farklı toplumların devlet yapısı ve işleyişi kendi kültürel değerlerinden bağımsız değildir. Dolayısıyla demokratik bir devlet, o toplumun kültürü ile yakın ilgi içinde biçimlenecektir. Çünkü hiçbir siyasi veya hukuki yapı, toplumun sosyal yapısından ve bireylerin kültürel özelliklerinden bağımsız değildir. Toplumsal değerler, eğitim, ekonomik özellikler ve sosyolojik yapının yanı sıra tarihi geçmiş, din, dil, coğrafi şartlar gibi başka birçok etken tarafından oluşturulur. Toplumsal değerler gerek devleti temsil eden bireylerin gerekse onlar dışındaki bireylerin düşünüş tarzlarını ve davranışlarını etkiler. Dolayısıyla her siyasal yapı gibi demokrasinin de öngördüğü ve paylaşılmasını istediği değerler ve davranış modeli ile toplumsal değerlerin bireye kazandırmış olduğu davranış modeli arasındaki uyum, siyasal sistemin kaderini ve işleyiş biçimini belirlemektedir.

Demokrasinin pekişme ve istikrarı sorunlarına yaklaşımda, onun kendiliğinden ortaya çıkabildiği ortamlar ile büyük çabalar sonucunda kurulabildiği durumları birbirinden ayırmak ve bu farkları göz önünde bulundurmamak anlamlıdır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve İsviçre’de demokrasi, siyasal sistemin evrimi ile kendiliğinden ortaya çıkmış, istikrar bulmuş ve pekişmiştir. Oysa İtalya, Almanya ve Japonya’da demokrasi İkinci Dünya Savaşı sonrasında özel çabalar neticesinde hayata geçirilmiş, istikrar bulması ve pekişmesi zaman almıştır. Türkiye, bahsedilen bu iki grup ülkeden ikincisine daha benzer bir konumdadır. Türkiye’de demokrasiye geçiş, sonuçsuz kalan çeşitli girişimlerin ardından 1945 yılında başlamış, 14 Mayıs 1950 seçimleriyle hızlanmış, ancak 1960’ta bir askeri darbe ile kesintiye uğramıştır. 1961’de demokrasiye geri dönüş yine 1971’de bir darbe ile kesilmiştir. 1973’te tekrar başlayan demokratik yaşam büyük siyasal ve iktisadi bunalımlar içinde 1980 askeri darbesi ile yine sonuca ulaşamamıştır. Demokrasiye geri dönüş yarı gönüllü çabalarla ancak 1983’te başlamış, 1986’dan sonra hızlanarak günümüze kadar gelmiştir. Demokrasi uygulamasının genel hatlarıyla ifade edilen bu gelişimi, Türkiye’de demokrasinin doğal, kendiliğinden gelişen bir siyasal rejim olduğu izlenimi vermemektedir (Kalaycıoğlu, 2008: 251).

Türkiye’nin tarihini değişme ve yenileşme tarihi olarak tanımlayan Karpat (2016: 83), Türkiye’de demokrasinin henüz kurulamadığını, şahsiyetlerden ideolojilere kadar bir dizi unsurun demokrasinin kurulmasını engellediğini söyler. Şüphesiz bunda, “hem devleti kutsallaştıran ve bireyleri devlete hizmet ettiği ölçüde ve sürece önemseyen hâkim paradigmanın (değerler dizisinin) hem de demokrasiyi içselleştirmemiş ve kendi ideolojik politik beklentileri ölçüsünde bir demokratik algıya sahip olmuş toplumun büyük payı vardır.” Siyaset uygulaması ve yönetici

seçkinler açısından bakıldığında ise kuruluşundan bu zamana, hem bireysel hem de toplumsal hak ve özgürlüklerin devletin devamlılığı için çoğu zaman tehlike oluşturacağı varsayımına dayanan vesayetçi bir anlayış, ülkemiz demokrasisinin temel bir karakteristiği haline gelmiştir. Toplumun demokrasiye ne zaman hazır olacağına elitlerin karar verdiği bu tip tepeden inme ve dayatmacı anlayışların demokrasiyi engelleyici özellikte olduğu da açıktır (Köker, 2000: 228-229'dan aktaran: Bilge, 2011: 52-53).

Demokrasinin gelişmemesinin sebeplerini değerlendiren bir bakış açısı, “İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni bağımsızlaşan devletlerin yaygın olarak az gelişmiş ülkeler olduğu ve bu ülkelerde de demokrasinin gerekli koşullarının sağlanamadığına” dikkat çekmektedir. Örneğin Kapani (2003: 91), az gelişmiş ülkelerde insan haklarının ve demokrasinin sınırlı oluşunu, bu toplumların siyasal kültürlerinin tarihsel süreç içinde gelişmemiş olmasına ve siyasal özgürlükleri içselleştirememiş olmalarına bağlamaktadır. Bu durumu, “kitlelerin siyasal kültürünün düşük oluşu yüzünden özgürlüğün bilincine varamamış olmaları” şeklinde ifade eder.

Türklerde gelenek haline gelen devlet kurma kabiliyet ve gücü nedeniyle Türklerde devlet, gücü temsil etmektedir. “Aile içinde ve toplumda büyüğe gösterilen saygı siyasal alanda devlet adamlarına saygı şeklini almıştır. Devlet adamlarına duyulan saygı genel olarak bu özellikten ileri gelmektedir. “Devlet baba” deyimini de devlete olan bağlılığı açıklayan bir deyimdir” (Yakıt, 2016: 10'dan aktaran Yolcu, 2019: 99). Türklerde merkezi yönetimin her zaman güçlü durumda olduğu söylenebilir (Karatepe, 1990: 66).

Türk toplumu sahip olduğu cemaatçi kültür, bütün için hareket etmeye yatkın olan ve kendi içinde uyumu arayan bir yapıdır. Demokrasi ise bunun tersine bireysel özgürlüğü esas alarak kendini gerçekleştirmeye çalışan birey temelli bir rejimdir (Uluç, 2012: 15-16). Türkiye’de sosyal yapı çatışma yerine uyumu, farklılık yerine benzeşmeyi tercih etmektedir. Osmanlı’dan beri Türkiye’de ahlaki teslimiyet, sadakat, şahsi yakınlık, şeref ve sevgi gibi kavramların çevresinde oluşan duygusal yoğunluğun ağır basması, cemaatsi ve devletin toplum üzerinde hâkim yapısını işaret eder. Devletin konusu geçtiğinde dahi, çoğunlukla cemaatin kavramsal unsurlarına atıfta bulunulur: Türkiye’de devlet “babadır”, devlet “sevilir”, devlete “sadık” olunur ve devletin “şerefi” her şeyin üstündedir (Sarıbay, 2007: 549).

Osmanlı’nın sosyal tabakalaşmasında, yönetenler ile yönetilenler şeklinde bir ayırım vardır. Yöneticiler, padişah karşısında “kul” iken, yönetilenlere karşı “hâkim-i mutlak” konumundadır (Mardin, 2003: 154). Bu anlayış, otoriter bir devlet ve bunun karşısında itaatkâr bir halk kitlesini oluşturmuştur (Yolcu, 2019: 100).

Osmanlı Devleti ile başlayan ve Batılılaşma yönünde olan Türkiye’nin değişme sürecinde devlet hep itici güç olmuştur. Devletin, toplumu istenen yönde değiştirme çabasında başta gelen

aracı ise “hukuk” kurumu olmuştur ve böylece kanunlar yoluyla batılılaşma gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Böyle bir süreç, Batı’nın tarihi tecrübesindeki “sivil toplum” kavramı ile anlatılmak istenen yapının oluşması sürecine benzememektedir. Çünkü Batı’da bu yapı devlet müdahalesi ve düzenlemesi ile kurulmamıştır. Türkiye’nin yaşadığı değişim süreci eğer bir sivil topluma ulaşma gayreti olarak ele alınacak olursa, batının gelişmesi ile olan çelişki ortaya çıkar. Türkiye’nin sivil topluma erişme arayışında da hâkim olan yasa yöntemi ile sivil toplum oluşturulması muhtemel değildir. Bu gerçekten hareketle, Türkiye’deki uygulamadan doğal olarak varılan sonuç sivil toplumdaki ziyade “bürokratik toplum” olarak adlandırılabilir bir yeni modeldir. Başta yöneticilerin ideali olan sivil toplum modelinin gerektirdiği özerkliğin topluma verilmesi tehlikeli görüldüğünden, sivil toplumun yapılarının Türkiye’de yerleşebilmesi ancak kısmen mümkün olmuştur (Belge, t.y: 1920’den aktaran: Kuzu, 1992: 363).

(...) Türkiye’de toplumun ve devletin demokrasiyi algılama biçimleri arasında farklılıklar olduğu ile ilgili ciddi izlenimler ifade edilebilir. Toplum, demokrasiyi herkesin istediğini yapabilmesi hürriyeti olarak görmekte iken; devlet ise, demokrasiyi, bekasının devamının aracı olarak “kontrollü demokrasi” / “otoriter demokrasi” şeklinde görmektedir. Bu iki farklı algılama biçimi de demokratik bir duruş değildir (Durdu, 2016: 83-84).

Yönetim biçiminin değişmesine karşılık, Türkiye’de siyasal kültür alanındaki değişim bu kadar tepeden inme bir şekilde etkili olmamıştır (Yolcu, 2019: 100). Türkiye’de toplumun yönlendirilmesi Osmanlı’dan beri hep devlet tarafından olmuş, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen devrimsel değişiklikler bile halkı özne pozisyonuna getirememiştir. “Çünkü devletin siyasal niteliği değişmiş, ancak yönetim anlayışı değişmemiştir. Devlet, halk için değil, halk devlet içindir anlayışının değişmesine izin verilmemiştir” (Durdu, 2016: 85).

Bütün eksiklikler değerlendirildiğinde, Türkiye’de demokrasinin tam manasıyla yerleşememe sebebinin temel noktasında bireyin varlığı sorunu bulunmaktadır. İlk olarak, “kişiliğini topluluk dışında algılayan, bireysel çıkarını önceleyen bir birey yoktur.” İkinci olarak, Osmanlı’dan gelen otoriter devlet anlayışı geleneği, “siyasal alanın dışında bir sivil alanın” gelişmesine izin vermemiştir. Üçüncü olarak, “farklı çıkarları olan kişi ve grupların uzlaşarak biraz kazandığı, ancak hiç kimsenin bütünüyle kazanmadığı bir rekabeti öngören hoşgörü kültürü yoktur.” Son sebep ise kişilerin siyasal etkinlik duygusunun zayıf olup, hâkim olan anlayışlarının yurttaşlık bilincinden çok tabi olmaya yönelik olmasıdır (Turan, 1999: 151’den aktaran: Uluç, 2012: 10).

Bayhan’a göre (2002: 10) Türkiye’de sivil toplum, Batı toplumlarındaki yapılanmadan oldukça farklıdır. “%60’ı kentlerde yaşayan, ancak kentli kültürünü edinemeyen, yani kentlileşemeyen bir toplum yapısında, demokrasi kültürü de yetersizdir.” Tarihi geleneğindeki “devlet baba” zihniyetiyle süregelen “her şeyi devletten bekleme kültürü”, sivil toplumun ve demokrasinin gelişmesinin önündeki engeldir.

Mumcuoğlu (1982: 215), Türkiye’de seçim dışı katılma olanaklarının son derece sınırlı olduğunu belirtir. Ona göre, “devlet yapısı, yüzyılların birikimi olan geleneksel anlayışın etkisiyle katılmaya kapalıdır. Önde gelen toplumsal sınıfların ve örgütlerin katılma olgusuna bakış açıları genellikle olumsuzdur.” Bu hal karşısında, tarihi süreçte yaşanan gelişmelerle toplumun siyasal kültürü kapalılıktan büyük oranda kurtulmakla beraber yine tâbi kültür niteliği göstermektedir.

Türkiye’de demokrasinin ve sivil toplumun ne durumda olduğuna dair Bilge’nin (2011: 54) ifadeleri önemli görünmektedir:

(...) maalesef, kendi demokrasi maceramızı bile kritik edebilecek bir siyasal bilince ulaşabilmiş değiliz. Bunda elbette, başlangıcından bugüne kadar, hukuktan siyasete, inançtan kültüre, eğitimden ekonomiye kadar hayatın tüm alanlarında yurttaşlarına, kendilerini özgür ve güvende hissedecekleri bir demokrasi pratiği sunamamış siyasi sistemimizin de büyük etkisi vardır. Dolayısıyla da böyle bir siyasal yapı ve kültürden neşet eden/edecek sivil toplum anlayışı/örgütlenişi de bu olumsuzlukları bünyesinde barındıracak ve hem devletten kaynaklanan sınırlamalar hem de gerçek anlamda sivil olamamanın getirdiği handikaplardan dolayı arzu edilen düzeye ulaşamamıştır.

Almond ve Verba, araştırmalarında “katılcı kurumların ve olanakların varlığıyla, siyasal etkinlik duygusu arasında çok yakın bir ilişki bulunduğu”nu ortaya koymuşlardı. “Türkiye’den çok daha ileri düzeyde katılma olanaklarına sahip toplumlarda, katılma, siyasal etkinlik duygusunu etkilediğine göre, ülkemiz gibi yüzyıllardır katılamama semptomu gösteren bir ülkede, katılmanın yaşamsal rolü ortaya çıkmaktadır” (Mumcuoğlu, 1982: 200).

Bireyler arasında güven bağının oluşturulamadığı bir toplumdaki devlet-toplum ilişkilerinde, toplumun kontrolü dışında kalan bir devlet söz konusudur. Böylece, “devleti kutsallaştıran ve bireyleri devlete hizmet ettiği ölçüde önemseyen, kendi ideolojik politik beklentileri ölçüsünde bir demokrasi algısına, devlet ve toplum yapısına sahip bir yapı ortaya çıkmaktadır” (Akarçay, 2016: 400).

Kolektivist toplumlarda, “kendini toplumun dışında ve üstünde görme” eğiliminde olan bir devlet bulunur. Tekilci kültürün (bu kültürde bireylerin birbirine karşı davranışlarının niteliğini belirleyen şey aralarında kişisel bir ilişkinin bulunup bulunmaması ve aynı gruptan olup olmamaları gibi genel değil tekil özelliklerdir) hâkim olduğu Türkiye’de demokrasinin uygulanışında ve yerleşebilmesinde iktidar-halk ilişkilerindeki “yüksek güç mesafesi” önemli bir unsurdur. Yüksek güç mesafesinin temel karakteristiği de yönetilenlerin yönetenlere bağımlılığıdır. Türk toplumu örneğindeki gibi güç mesafesinin yüksek olduğu toplumlarda kişisel veya genel olarak halkın beklenti ve ihtiyaçları, yerini iktidarın kendi takdirine bırakmaktadır. Bu anlamda yüksek güç mesafesi, yöneten ve yönetilenler arasında “diyalog eksikliğine” yol açarak yöneticilerin karar vermesiyle sonuçlanmaktadır (Kalaycıoğlu, 2007; Önderman, 2001: 188).

Sivil toplum “insanın gelişmesinin bir sonucudur” ve bu sebeple, vatandaşların kendilerini “birey” olarak hissetmediği toplumlarda yeterli düzeyde sivilleşme gerçekleşemez. Bunun sonucunda ise toplum kendi kendini yönetme anlamındaki demokrasi yolunda etkili olamaz ve devletin “kulu” olarak kalır. Sonuç olarak, bireylerden ayrı var olamayan demokrasinin bir toplumda işleyebilmesi için sadece kurumlar ve yasal düzenlemeler yeterli değildir. Demokraside karşılıklı saygı, devlet otoritelerine olan güven ile siyasal katılıma verilen önem ve kararları etkileme beklentisi ve inancı önemlidir. Bunun yanında o toplumdaki bireylerin kişilik özelliklerinin demokrasiyle uyumlu olması ve toplumda güçlü bir biçimde yerleşmiş olması önemlidir. Demokrat kişiliğin karakteristiğinin ise şu özelliklerden meydana gelebileceği öne sürülmektedir: Hoşgörülü ve uzlaşmacı olmak, güven ve sorumluluk duymak, karşılıklılık esasına inanmak, inisiyatif sahibi olmak, yanılabilirlik, eleştirel, açık ve esnek fikirli olmak, deneyselci zihniyet sahibi olmak (Kuzu, 1992: 364-366).

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEMOKRASİ ELEŞTİRİSİ VE DEMOKRATİK ELİTİZM ÖRNEĞİ

2.1. Demokrasiye Yönelik Eleştiriler

Liberal demokrasinin bir kriz yaşadığı uzun zamandır ileri sürülen bir görüştür. Habermas'ın 1970'lerin başındaki "meşruiyet krizi" (Swingewood, 1998: 339-345) kavramlaştırmasıyla yükselen bu kriz tespiti, 1990'lı yıllardan itibaren "temsili krizi" tespitiyle birlikte anılmaya başlanmıştır. Diğer bir deyişle liberal demokrasinin krizi, değerler temelinde ele alındığı zaman meşruiyet krizi, yöntem açısından ele alındığında ise temsil veya yönetemezlik krizinden söz edebilir (Arı, 2004: 33).

Teorik ve deneysel düzeydeki akademik çalışmalar, gelişmiş ülkelerin yerleşik (liberal) demokratik sistemleri üzerine yapılan pek çok çalışmada ön plana çıkan tespit, bu krizin temsili demokrasiye alternatif olabilecek başka demokrasi yöntemlerine yönelerek aşılması gerektiğidir. Bu çerçevede, özellikle "temsili demokrasinin süreçleri, karar alma mekanizmaları ve kurumlarına yönelik artan memnuniyetsizlik ve güvensizlik" üzerine eleştirel bir literatür oluşmuştur. Birbirinden farklı değerleri ve idealleri gerçekleştirme amacı doğrultusunda, hem teorik hem de deneysel perspektifle ortaya çıkan bu literatür, temsili demokrasinin krizine alternatif çözüm olarak karar alma mekanizmalarına ve siyasal sürece katılımın arttırılmasını sunmuştur (Alkan, 2018: 24).

Bugünün dünyasında yaygın yönetim şekli olan ve özgürlük, herkese söz hakkı tanıma ve herkesi kapsama vaadinde bulunan liberal demokratik sistem, bugün bu vaatlerini yerine getirmekte güçlük yaşamakta ve bu sebeple de birtakım açmazlar içinde işleyişini devam ettirmektedir. Demokrasinin birtakım açmazlar içine girmesi, onun temellerinin ve meşruiyetinin sorgulanmasını beraberinde getirir. Liberal demokratik sistemde yurttaşların siyasete katılımının genellikle seçimler aracılığıyla gerçekleşmesi durumunun demokrasi tanımlaması için yeterli olmadığı gerçeği, ideal bir demokrasi anlayışını tartışmaya açmıştır. Bu nedenle "nasıl bir demokrasi?" sorusu demokrasi tartışmalarının odak noktası haline gelmiştir (Boyacı, 2018: 132-133).

Demokratik bir işleyişin nasıl gerçekleşeceğine dair sorgulamaların ve demokrasi ile ilgili başlıca eleştiriler bu anlamda esasen liberal/temsili demokrasi ile ilgilidir. Bu eleştiriler; "demokrasi kavramının muğlâklığı", "seçimler ve temsile dair sorunlar", "demokrasiye güven

karşısında demokratik kurumlara güvensizlik”, “şeffaflık, hesap verilebilirlik ve katılımcılık” ve “kapitalizm” olarak ele alınabilir.

2.1.1. Demokrasi Kavramının Muğlâklığı

Aktaş’a göre (2015: 103) “demokrasi, popülerliğinin doruk noktasına ulaştığı günümüzde aynı zamanda ciddi eleştirilere de maruz kalmaktadır. Özellikle güçlülerin değerleri çarpıtarak kendi lehine kullanması ve kavramların içini boşaltması, demokrasiye yönelik eleştiri ve şüpheleri geliştirmektedir.” Bugün demokrasiye dair en temel tartışmalardan biri, demokratik siyasetin sağlam bir temele sahip olmaması veya temelinin sermayeye paraya dayanması ve bu sebeple aslında kavramsal açıdan demokrasinin muğlâk bir anlam içermesidir. Buna göre demokrasiye dair temel tanım olan “halkın yönetimi”, yerini başka açıklamalara, hatta demokrasinin tanımlanamaz bir kavram olduğu anlayışına bırakmıştır (Boyacı, 2018: 141).

Brown’a göre (2011: 44), demokrasi, bugün tarihsel olarak benzersiz bir küresel popüleriteye sahip olmasına rağmen, hiçbir zaman bugünkü kadar kavramsal olarak muğlâk ya da isim olarak büyük ölçüde içi boş olmamıştır. Belki de demokrasinin şu anki popüleritesi, açıklığa ve hatta onun anlamının ve uygulamasının boşluğuna bağlıdır. Demokrasi herkesin hayallerini ve umutlarını içine sokabileceği boş bir gösterendir. Demokrasinin muğlâklığı düşüncesini paylaşan bir diğer isim de Nancy’dir. Onun bu bağlamdaki demokrasi tanımlaması şu şekildedir (2011: 58):

Demokrasi, ifade etme gücünün kaybına örnek bir durum haline gelmiştir: Hem üstün siyasi erdemi hem de ortak yararı elde etmenin tek yolunu temsil ederek, artık herhangi bir problematik üretme ya da herhangi bir buluşsal amaca hizmet etme yeteneğinde olmadığı için çok yüklü bir şekilde büyüdü. Şimdi devam eden her şey, çeşitli demokratik sistemler ve hassasiyetler arasındaki farklar hakkındaki marjinal tartışmadır. Kısacası, demokrasi her şey - politika, etik, hukuk, medeniyet - ve bu yüzden hiçbir şey demektir.

Demokrasinin en temel problemlerinden biri, gerekli her türden kurumun oluşturulması ve tüm var olması gereken süreçlerin tanımlanmasına rağmen, bu kurum ve süreçlerin ne şekilde işleyeceğinin yeterli bir açıklamasının yapılamamasından kaynaklanır. Yurttaşlar arası eşitliğin nasıl anlamlandırıldığı ve kurumların hangi temel üzerine inşa edilmesi gerektiği, demokraside büyük öneme sahiptir. Toplumda hangi adalet anlayışının ve düşünce sisteminin temel alınacağı konusuna ilişkin iki model öne sürülür. Bunlardan ilki siyasal gücün hak doğurduğu anlamına gelirken, diğeri hakkın güç doğurduğu anlamını taşır. İlk modelde, adalet anlayışı siyasal güç sahibi olan insanların görüşleri çerçevesinde düzenlenirken, ikinci modelde ise insan hak ve özgürlüklerinde somut ifadesini bulan demokratik bir adalet anlayışı vardır. İlk modelde meşruluk yani otoriteye itaat edilme nedeni sadece güç iken, ikinci modelde her türden kesim eşit siyasal haklara sahip olduğundan otoritenin adalet anlayışının meşruluğuna dair makul gerekçeler sunmak bir yükümlülüğü vardır (Özbank (2009: 16-17).

2.1.2. Seçimler ve Temsile Dair Sorunlar

Temsil, seçimler, siyasal partiler ve oy verme davranışları gibi demokrasinin kurumsal yapısına odaklanan temsili demokrasiye karşı, özellikle son elli yılda akademik literatürde, demokrasinin değer boyutuna odaklanan ciddi eleştiriler yapılmaya başlanmıştır. Çok boyutlu ve oldukça kapsamlı olan bu eleştirel yaklaşımlar kısaca “temsili demokrasinin sürekli kendini tekrarlayan bir elit yönetimi oluşturduğunu, bunun da kitleleri karar alma süreçlerinde pasifleştirdiğini” savunmaktadır (Pitkin, 2004: 340’tan aktaran Alkan, 2018: 26). Başka bir eleştiri de, demokrasinin yalnızca verili veya sabit tercihlerin yine yalnızca oy merkezli bir perspektifle toplanmasından ibaret olmadığıdır (Weale, 1999: 82).

Bensaid (2011: 22), evrensel oy hakkının, sonuçlarından bağımsız olarak saygıya değer görülen tek şey olması gerektiğini sorgular. O, yalnızca kendi başına genel oy hakkına saygı duymadığını, bunun oy hakkının ne yaptığına bağlı olduğunu dile getirir. Sayıların ve oylamanın üstünlüğünü, sayısal çoğunluğun hiçbir zaman hakikat veya adalet kanıtı olmadığı görüşü ile eleştirir. Lippmann, halkın kendisini yalnızca seçimler yoluyla ifade etmesinin yetersiz olduğu görüşündedir. Bensaid (2011: 34-35), Lippmann’ın bu görüşüne ek olarak, temsilin “tamamen ve açıkça bir oligarşik biçim” olduğunu ve en başından beri “demokrasinin tam tersi”dir. Temsili demokrasi, temsilcilerin yalnızca onları seçen vatandaşların yerine ve topluma “göreceli görünürlük” sağlayarak siyasî otoriteye katıldığı bir sistemden daha fazlasıdır. Temsilciler tartışma ortamının sınırlarını da belirlediği için, yönetilenlerin yönetime oy vermesi dışında bir katılımının olmaması durumundan söz edilebilir.

Bu konuda Schmitt, “demokraside temsil edenin temsil edilenin iradesini mutlak anlamıyla yansıtmadığını” dile getirir. Yani “seçilenler seçmenlerin istekleri ile kendilerini doğrudan bağlı saymamaktadırlar” (Bezci, 2005: 274).

Temsili demokrasi, demokratik meşruluğun yurttaşların doğrudan demokraside olduğu gibi kamusal kararların içeriğini değil, bu kararları belirleyecek temsilcileri belirlemesiyle gerçekleştiğini varsayması nedeniyle, özü itibarıyla problemlidir. Sorun, (...) liberal demokrasinin meşruiyet ilkesi olarak kabul edilen halk egemenliği kavramının liberal demokrasinin temsil modeliyle uyumlamasından kaynaklanmaktadır. (...) Söz konusu uyumsuzluk, D. Rosseau’nun belirttiği gibi daha yolun başında “demokratik prensibin inkâr edilmiş” olması ve “yurttaşların yasaların yaratıcıları olmaktan” çıkarılmasından kaynaklanmaktadır. (...) Burada temel sorun, halkın iradesinin seçilmişlerin iradesiyle sınırlanmasıdır. Genel irade temsilcilerin yararına tekelleştirilmektedir. Liberal devlet aygıtının demokratik niteliği, temsilciler ve temsil edilenler arasındaki ayrımı onaylayan uzmanlaşmış seçkinlerin belirlenmesiyle sonuçlanan seçim prosedürüne indirgenmektedir (Doğanay, 2003: 25-26).

Temsili demokrasinin karşılaştığı en temel problemlerin başında, seçimler yoluyla halkın temsilcilerini seçme uygulaması gelmektedir. Temsili demokraside her ne kadar egemenliğin gerçek sahibi halk olsa da, halk kendi adına hareket etme yetkisini seçtiği temsilcilere belirli bir

süreligine devretmekte (Çam, 1995: 400-401) ve seçim dönemleri haricinde genellikle izleyici ve pasif bir rol üstlenmektedir. Bu yöntemle, vatandaşların zamanla aktif bir birey olmak yerine sadece seçim dönemleri arasında pasifize olan ve temsilcilerini seçmekle görevli bir seçmen olarak kaldıkları (Öner, 2001: 52), politika oluşturma ve bunun adına karar alma süreçlerinde yer alma gibi yönetime katılım süreçlerinden uzaklaştırıldıkları görülmektedir. Bu anlayış, halkı yönetim dışında tutarak onların “temsilcilerin yönetimi” olarak adlandırılabilir temsilî demokrasiye yabancılaşmasına sebep olmaktadır (Üskül, 1993: 334).

Siyaset, temsilî modelin işleyiş mekanizmaları içinde seçkinlerin denetimi ve egemenliği altında “bilimselleşmekte”, ancak aynı zamanda da içeriği boşaltılmakta, ticari bir nesneye dönüştürülmektedir. (...) Böylece yurttaş-seçmen, bir çeşit tüketici-seçmen konumuna düşürülmektedir. Temsil modeli ve seçim süreçleri ile ilgili bir diğer sorun demokratik mekanizmaların siyasal partilerin ve adayların kendi projelerini en geniş sayıda seçmeni etkileyecek şekilde sunmaları üzerine kurulu bir rekabetçi bir süreç indirgenmiş olmasıdır. (...) Parti içi denetimin milletvekilini fiilen partisinin “emredici vekâleti” altına sokan gelişimi, Habermas’ın ifade ettiği şekliyle, parlamentonun “talimata tabi parti görevlilerinin daha önce verilmiş kararları tescil etme üzere buluştukları bir mekân” haline gelmesine yol açmaktadır. Bu gelişme, parlamentonun kamusal tartışmanın yürütüldüğü bir zemin olmaktan çıkmasına (...) neden olmuştur. (...) Bu tablo insanların zihninde “bizim kamusal sorunlarla ilgili tercihlerimizi kim belirliyor?” sorusunu uyandırmaktadır (Doğanay, 2003: 26-29).

Temsilî demokrasinin temel unsurlarından biri olan siyasal partiler, temsilî demokrasiyi önemli bir sorunla karşı karşıya bırakmaktadır. Çünkü günümüzde ulusal ve yerel düzeydeki temsilcileri belirlenmesi sürecinde önce temsilci adayları partiler tarafından belirlenmekte, halk sonrasında bu belirlenen adaylar arasından seçim yapmak zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla temsilciler gerçekte, halk tarafından doğrudan değil, siyasal partilerce belirlenmektedir (Nacak, 2014: 198). Günümüzde bu durum çoğu kesim tarafından “partiokrasi”, diğer bir deyişle demokrasi yerine “partiler demokrasisi” olarak ifade edilmektedir. Üskül (1993: 335) bu durumla ilgili, “partiler demokrasisi, seçmenin seçme özgürlüğünü, partilerin belirlediği adaylarla ve seçim sistemlerinin istikrar arayışlarıyla sınırlandırıyor” ifadesini kullanır.

Siyasi partilerin temsilî demokraside yol açtığı önemli problemlerden bir diğeri de, temsilcilerin parlamentoda birden fazla dönem boyunca yer alarak, temsilciliği bir meslek haline getirmeleridir. Bu durum “yasama kariyeciliği” olarak adlandırılmaktadır:

Bugünkü seçim sistemlerinin yol açtığı yasama kariyeciliği, yani temsilcilerin birçok dönem üst üste parlamentoda kalarak temsilciliği meslek haline getirmesine dayanan düzen, temsilciliğin doğasına ters düştüğü, toplumun sorunlarının parlamentoya taşınmasına engel olduğu ve temsilcilerin halktan kopmasına neden olduğu gibi gerekçelerle eleştirilmektedir (Sitembölükbaşı, 2005: 146).

Hükümetin yaygın olarak yozlaşması demokrasiyi yok edebilir. Az sayıda hükümette görev alan kişiler ve onların iş hayatındaki kafadarları halkın büyük bir çoğunluğuna ve bütün demokratik sistemin meşruluğuna karşı zenginleşirler. Bunun ötesinde, siyasal göreve gelme konusundaki kişileri harekete geçiren tek şey yolsuz kazanç sağlamak olduğunda demokratik süreç politikalar

üzerinde olması gereken bir yarışmadan çok sadece bir iktidar mücadelesine dönüşür. Siyasal iktidarı elde etme ödülü o derece büyük olur ki, yarışan güçler iktidarı elde etmek için her şeyi yaparlar. Bu ise demokratik sürecin özü olan serbest, adil ve barışçı seçimleri tehdit eder (Diamond, 1995: 133).

Demokratik yaşamda hem siyasal eşitlik hem de siyasal katılım temel ideallerdir (Lijphart, 1997: 1). Bir toplumda demokrasinin benimsenmesini ve yerleşmesini sağlayan ana faktörlerden biri, o toplumu meydana getiren bireylerin demokratik bilinç ve siyasal sorumluluk seviyesidir. Demokratik bilinç siyasal sorumluluk ise, idari ve siyasal alana katılımı beraber yükselen ve gelişen değerlerdir (Coşkun, 1999: 98). Bu açıdan demokrasinin temel şartlarından birisi olan siyasal katılmayı seçimlere indirgemek ve halkı seçimler haricinde siyasal alanın dışında tutmak ana sorunlardan birisidir. Çünkü yalnızca belli aralıklarla gerçekleştirilen seçimlerle siyasal alana katılan ve seçimler arasında geçen sürede idari ve siyasal alanda hiçbir şekilde yer almayan bireylerde demokratik bilincin ve siyasal sorumluluğun meydana gelmesi ve pekişmesi mümkün değildir (Nacak, 2014: 199).

2.1.3. Demokrasiye Güven Karşısında Demokratik Kurumlara Güvensizlik

Temsili demokrasinin ortaya çıkardığı önemli sorunlardan biri, demokrasinin kendisine olan güvenin genel olarak artarken, temsili kurumlara seçilmişlere olan güvenin giderek azalmasıdır. Bu durumun meydana gelmesinde politikacıların ve siyasi partilerin de paylarının fazla olduğunu söylemek gerekir. Çünkü iktidarda olmayı amaçlayan politikacı ve partilerin büyük çoğunluğu, iktidara geldiği zaman halkın beklenti ve isteklerine cevap verecek politikalar üretmekten ziyade konumlarını sağlamlaştıracak ya da bir kere daha iktidarı elde etmelerine yardımcı olacak politikalar ortaya koyma yoluna gitmektedir (Sağır ve Karkın, 2005: 10-11). Siyasetçilerin eylem kapasitelerindeki düşme ve kaybettikleri itibar, onlarla birlikte siyaset ve demokrasinin meşruiyetini de sorgulanır duruma getirmiştir (Aktaş, 2015: 102).

Temsilcilerin vatandaşların tercih ve bakış açılarını yansıtamadığı ve bu sebeple de vatandaşların onlar adlarına alınan kararlarda çok az etkisi olduğu bir siyasal sistemin olduğu ileri sürülmektedir. Bu durumla ilgili bir eleştiri, vatandaşların siyaset ve demokrasi konusunda bilgisiz ve yeteneksiz olarak nitelendirildiği ve böylece demokrasinin hiyerarşik ve teknokratik bir yapıya bürünerek siyasal karar almanın sadece uzmanların ve seçilmiş temsilcilerin işi olduğu bir siyasal ortam yaratılmasıdır. Diğer bir eleştiri ise, modernleşmenin siyasal ilgileri beslediği, ortalama vatandaşın bilgi kaynaklarını ve siyasal yeteneklerini çoğalttığı ve onların kendi siyasal rolü hakkındaki beklentilerde farklılaşmaya sebep olmasının sonuçları ile ilgilidir. Bireylerin siyasi parti veya elitlere gerek olmaksızın kendi kendilerine siyasal kararlar alabilme yetenekleri artarken, kazanılan yeni değerlerle siyasal parti gibi otorite yapılarına güven azalmıştır (Alkan, 2018: 26-29).

Bu doğrultuda parti içi demokrasi gündeme gelmektedir. Michels tarafından geliştirilen “oligarşinin tunç yasası” kuramı, tüm kuruluşların oligarşik liderlik ve muhafazakâr hedefler geliştirme eğiliminde olduğunu çünkü güç kazanma ve örgütsel devamlılığın en yüksek öncelik haline geldiğini iddia eder. Örgütler resmi demokratik uygulamalara rağmen oligarşik liderlik geliştirme eğilimindedir. Artan sayıda profesyonelleşmiş personel, organizasyon için vazgeçilmez hale gelir ve personel ve üyeler arasında giderek artan bir mesafe, liderlerin organizasyonu oluşturmaya izin verir (Voss ve Sherman, 2000: 305).

Michels’a göre bir parti, iktidara geldiği zaman yapacak olduklarına inanılması için, uygulamayı düşündükleri şeyleri ve demokrasinin gereklerini ilk etapta kendi parti içi hayatlarında gerçekleştirmelidir. Siyasal partiler gibi toplumlar da temel örgütsel yapılar olduğundan, bir siyasi partinin kendi yapısı içerisinde hayata geçiremediği ilkeleri, toplum ve ülke yönetiminde uygulama çabası da inandırıcı olmaz. Bu açıdan, demokratik kurumlara karşı güven bunalımının bir sebebi olarak “örgüt içi demokrasi eksikliği” gösterilebilir (Sağır ve Karkın, 2005: 11).

Demokratik kurumlara karşı olan güven erimesi, bu durumun benzerini demokrasinin kendisi için getirmemektedir. Dahl, bu paradoksu açıklayabilmek için demokrasini hem bir ideal hem de uygulanmakta olan bir form olduğunun unutulmaması gerektiğini belirtir. Dolayısıyla, insanların yüksek oranlarda gösterdikleri destek bir ideal olarak demokrasiye yönelirken, belirttikleri memnuniyetsizlikleri ise, demokrasinin uygulamadaki formlarına ve onunla var olan kurumlar ve eksikliklere yönelmektedir (Dahl, 2000: 37).

2.1.4. Şeffaflık, Hesap Verilebilirlik ve Katılımcılık

Demokrasinin, üzerinde tartışılan en önemli özelliklerinden biri de şeffaflık, hesap verilebilirlik ve katılımcılık olgularıdır. Liberal veya temsili demokrasilerde halk katılımı sorunu, katılımın artırılmasını sağlayabilecek mekanizmaların iletişim ve bilişim teknolojilerinden de faydalanarak geliştirilmesiyle aşılmaya çalışılmaktadır (Sağır ve Karkın, 2005: 17).

Demokrasilerde hükümetlerin halka karşı sorumluluğu, bir taraftan bütün kamu görevlilerinin hukuka riayet etmeleri hususunda mahkemelere karşı duyduğu yasal bir sorumluluktur; diğer yandan ise, hükümetin politikalarına ve icraatlarına meşruiyet kazandırmak için parlamentoya ve halka karşı duyulan siyasi sorumluluktur. Sorumlu olmanın yanı sıra demokratik hükümet, hem formel hem olarak halka danışma gerekliliği hem de kamuoyunun görüşünü açıklanmasına açıklığı ile duyarlı olmalıdır (Beetham ve Boyle, 2005: 31).

Yönetimlerin yaptığı işlerin halk tarafından bilinmesi ve anayasa ile belirlenen mevzuat haricinde bu konuda sınırlandırmalar olmaması önemli olarak kabul edilir. Tarihsel süreçte, tüm devletleşme ve demokratikleşme aşamalarında, yönetim fonksiyonunda çeşitli ölçü ve boyutlarda

kapalılık ve gizlilik temel kural, açıklık ise istisna olarak kabul edilmiştir. Değişen ve gelişen dünyada ise eğilim, ülkeler ve bölgeler bakımından değişiklikler olsa bile, gizlilikten açıklığa doğrudur. Böylece, modernleşme öncesi devletlerin kapalılık konusunda gösterdikleri gerekçelerin çoğunun, değişen dünya şartlarına uygun olmadığı söylenebilir (Sezer ve Karkın, 2002: 223).

Açık hükümet, demokrasi için temel şarttır çünkü hükümetin faaliyetleri ve yürüttüğü siyasaların sonuçları hakkında doğru bilgi mevcut olmadığında, ne kamu görevlileri sorumlu tutulabilir ne de vatandaşlar bilinçli bir seçim tercihi yapabilir. Bu bilgilere ulaşma, vatandaşların ve onlar adına hareket eden medyanın bir hakkı olarak görülmelidir, zira hükümetin çalışmalarının faturasını ödeyen seçmenlerdir. Dolayısıyla, halk kendi parasıyla ve kendi adına neler yapıldığını bilmelidir. Aynı zamanda hükümetin ve ona bağlı kuruluşların bireyler hakkında tuttuğu şahsi dosyalara insanların erişebilme olanağına sahip olması, sivil özgürlüklerin korunmasında hayati bir unsurdur. Açık hükümet kavramı, bilgi edinme özgürlüğünden çok daha kapsamlı olup, bakanların halkın önünde yürüttükleri siyasaları tartışma ve haklılaştırma fırsatını ve siyasaların oluşturulmasında ve uygulanmasında hükümetin halka danışması gerekliliğini de içerir. Dolayısıyla açıklık, doğru bilgiye erişim imkânının sağlanması kadar bunları dinlemeye hazır olmayı da içerir (Beetham ve Boyle, 2005: 61-65).

Yönetimde açıklık ve şeffaflıkla öncelikle devletin bürokratik yapısında bir zihniyet değişikliğinin yapılması, bilgi edinme hak ve özgürlüğü kapsamında halka yönetim tarafından gerçekleştirilen işler hakkında daha fazla bilgi verilmesi, halkın yönetime aktif şekilde katılımının sağlanması kast edilmektedir (Sezer ve Karkın, 2002: 223). Siyasal ve idari anlamda değişen şartlar artık yönetimde açıklığın, şeffaflaşmanın ve katılımcılığın artmasını zorunlu kılmakta, “devletin yararı için kapalılık” kuralı çağdaş demokrasiler adına kabul edilemez sayılmaktadır (Sağır ve Karkın, 2005: 18).

Alain Touraine’e göre (2002: 360) demokrasi, yönetenlerin özgürce seçildiği açık bir toplum ile gereksinimlere, kimliklere ve haklara saygıyı barındırır ve iktidarın siyasal-olmayan bir ilke tarafından sınırlandırılmasına dayanır. Siyasal kurumlar açısından demokraside üç ilkeyi dile getirir: “İktidarın saygı duyması gerektiği temel hakların kabulü, yöneticiler ve siyasetlerinin toplumsal temsiliyeti ve yurttaşlık, yani hukuk üstüne kurulu bir topluluğa aidiyet bilinci.” Bu bağlamda demokrasi, şeffaflık, çoğulculuk ve katılımcılık ilkeleriyle işlevsel olan bir sistemdir (Bayhan, 2002: 2).

Demokratik yönetim şekillerinin, diğer yönetim şekillerine kıyasla daha şeffaf ve açık toplumların meydana gelmesini sağladığı kabul edilmektedir. Ancak modern devletlerde egemen olan temsili demokrasinin temel karakteristiklerinden birisinin devlette gizlilik prensibi olduğu bilinmektedir. Geleneksel yönetim anlayışında ve temsili demokraside mevcut olan bu sistem, halkın temsilcilerini denetlemesini ve yönetime katılımını büyük oranda sınırlandırmaktadır. Bu

sistemde halk tarafından seçilen temsilcilerin de halka hesap vermemek adına gizliliği büyük oranda benimsedikleri görülmektedir (Sağır ve Karkın, 2005: 17-18). Böyle bir durum bir yandan merkeziyetçi, bürokratik ve kapalı bir yapı oluştururken, diğer yandan halkın alınan kararları ve yapılanları benimsememesine sebep olmaktadır (Aydın, 2004: 40'tan aktaran Nacak, 2014: 202).

Demokraside halk, karar verme sürecine katılımı ve etkin bir denetimi gerçekleştirecek araçlara sahip olmalıdır. Şüphesiz bu gereklilik, halkın her konuda bilgi edinme imkânını açık tutan şeffaf ya da “gün ışığında yönetim”i yerine getirecek bir yönetim yapısının oluşturulmasını gerektirir (Üskül, 1993: 339).

2.1.5. Kapitalizm ve Demokrasi

Badiou'nun radikal eleştirisi, demokrasinin saf ve basit bir şekilde, piyasadaki her şeyi, diğer her şey için değerinde eşit yapan değiştirilebilirliği ile kapitalizmle tanımlanmasıdır. Eğer demokrasi temsil ise, her şeyden önce kendi biçimlerini taşıyan genel sistemin temsilidir. Başka bir deyişle, seçim demokrasisi, bugün “piyasa ekonomisini” yeniden markalaştırmış olan kapitalizmin karşılıklı anlaşmaya dayalı temsili olması boyutu dışında temsilci değildir (Bensaid 2010: 22). Brown'un (2010: 46-49) beş maddede açıkladığı ve sermaye ile siyasetin birlikteliğine vurgu yapan demokrasi ifadesi, insanlara yasalar önünde ve temsilde yani oy kullanmada eşit muamelenin dışında başka bir şey sunulmadığının göstergesidir.

Demokrasinin kapitalizm ile olan ilişkisine yönelik ciddi eleştiriler yöneltmiştir. Özellikle liberal demokratik devlette, sağladığı güç, etki ve servet sayesinde kimilerinin ayrıcalıklar elde etmesiyle, adalet ve kardeşlik gibi temel değerler ihmal edilmiştir (Lipson,1973: 223).

Liberal demokrasi olarak tanımlanan bu model, seçimlere katılımın, kitlesel katılımın ana yöntemi olduğu; lobicilik faaliyetlerine geniş özgürlüklerin tanındığı ve kapitalist ekonomiye zarar verecek herhangi bir eylemden kaçınılan bir yönetim şeklinin hâkim olduğu bir sistemdir. (...) Liberal demokrasinin hırslı olmayan demokratik beklentilerinden tatmin olmanın verdiği gönül rahatlığı, benim, post demokrasi olarak adlandırdığı olguyu ortaya çıkartmaktadır. Bu modele göre, seçimler hala geçerliliğini korumakta ve hükümetleri değiştirebilmek özelliğine sahip olmakla birlikte kitlelerin seçimlerle ilgili düşünceleri sıkı bir şekilde kontrol altında tutularak, ikna yöntemleri konusunda uzman kişilerden oluşan rakip gruplar tarafından yönlendirilmekte ve bu gruplar tarafından belirlenen az sayıda konuya dikkat çekilmektedir. Vatandaşlar pasif, hareketsiz hatta kayıtsız bir rol oynamakta, sadece önlerine gelenlere tepki vermektedirler. Açık seçik ortada olan bu seçim oyununun arkasında ise, siyaset, özelde, seçilmiş hükümetler ve büyük oranda iş dünyasının çıkarlarını temsil eden seçkinler arasındaki etkileşim ile şekillenmektedir (Crouch, 2004: 8).

Demokrasinin başarısı, halka tartışmalar ve bağımsız örgütlenmeler aracılığıyla siyasete aktif katılım için fırsatın verilmesi ve halkın bunu kamusal hayatın gündemini belirleyebilmek için kullanabilmesine bağlıdır. Buna göre, kitleler pasif bir biçimde kamuoyu yoklamalarına katılmaktan ziyade, etkili bir biçimde önemli siyasi tartışmalara katılarak gündemi belirlemeli, bu

süreçte siyasi konu ve olaylar hakkında bilgi sahibi olarak yer almalıdır. Bu durum, tüm idealler gibi tam anlamıyla hiçbir zaman başarılabilecek olmasa da, ulaşılması gereken ideal modeli ortaya koymaktadır. Eylemlerin ona göre uyarlanarak geliştirilmeye çalışılması ve uygulanabilirliğine inanılması açısından ideal model her zaman için değerlidir ve demokrasiye bu yönde bir yaklaşım, aksine göre daha gereklidir (Aktaş, 2015: 102).

2.2. Elit, Elitizm ve Elit Teorilerine Dair Kavramsal Çerçeve

Elit kavramı, köken olarak Latince'de “seçme” ve “seçilmiş” anlamlarına gelen “eligre” ve “electa” sözcüklerinden türetilmiştir. Elit kelimesi 17. yüzyılda üstün kalitedeki malları tanımlamak için kullanılmıştır (Arslan, 2015: 80).

Elit kelimesi, seçkinleri ve genel olarak bir toplum içinde kendilerini diğerleri ya da doğa tarafından, liderlik etmek ya da yönetmek için seçilmiş şekilde görme pozisyonunda olan kişilerin sınıfını belirtmek için kullanılır (Scruton, 2007: 205). Elit kelimesi, toplumda veya organizasyonlarda ayrıcalıklı pozisyonlara sahip bir grup insana atıfta bulunur. Böylece, elitler bir hiyerarşide daha yüksek pozisyonlara sahiptir. Ekonomik, askeri veya politik kaynaklara erişebilir ve onları kontrol edebilirler (Yetkin, 2008: 2).

Elitizm ise seçkinlerin arzu edildiği görüştür. Terim ayrıca oligarşiyi kolaylaştıran veya yönetici bir sınıfa ait kurumların ve sosyal ilişkilerin savunulması için de kullanılır. Elitizm bu anlamda genellikle eşitlikçiliğe zıttır ve bu eşitsizlik çeşitli gerekçelerle savunulur. Dolayısıyla, bir seçkin tarafından hükümetin halkın yararına olduğu, seçkinleri üreten kurumların yalnızca adaletsizlik eylemleriyle yok edilebileceği veya gurur, öykünme ve haysiyet gibi önemli ahlaki ve sosyal güdüler eğer geniş çapta tecrübe edilirse elitlerin oluşumunu gerektirdiği iddia edilir (Scruton, 2007: 205-206). Elitizm, siyasi ve sosyal literatürde belli niteliklere sahip kişilerin ya da bir bir azınlığın devlet yönetiminde sorumlu olması ve dolayısıyla aristokratik ve oligarşik bir düzenin varlığını tanımlamaktadır (Kaçer, 2017: 321). Bottomore'a göre (1997: 15-16):

Günümüzde “güç”, “itibar” ve “ekonomik durum” gibi göstergeler bakımından en üstekilerden meydana gelen topluluk olarak algılanan elit kavramı, siyasi açıdan iktidarda konumlanan kesimi işaret etmektedir. Siyasal elit, “siyasal sınıf içinde verili herhangi bir zamanda, bir toplumdaki siyasi erki gerçekten kullanan bireylerden oluşan daha küçük bir küme” olarak tanımlanır. Bu açıdan siyasi elit, iktidar yapma kabiliyeti olan ve toplum içinde azınlıkta olan bir kesimdir.

Siyasi iktidarın küçük bir grup tarafından kullanılması gerçeği siyaset bilimi açısından iki önemli sonuç doğurmuştur. Birinci sonuç, klasik demokrasi teorisinin bu gerçeklere uyan yeni bir yorumunun yapılması mecburiyetinin ortaya çıkmasıdır. Artık halkın halk tarafından yönetiminin tam anlamıyla doğru olmadığı ve demokrasinin, çoğunluğun yönetecek azınlığı seçtiği ve desteklediği yönetim tarzı olduğu anlaşılmıştır. İkinci sonuç ise elitist teorilerin ortaya çıkmasıdır.

Elitizm adı altındaki bu görüşlerin birleştiği ortak nokta, siyasal iktidarı belirli küçük bir grubun tarafından kullanması gerektiği ve bunun en iyi idare şekli olduğudur. Bu anlamda elit olayı ile elitizm arasındaki fark, elit olayının olanı gözlemlemesi, elitizmin ise olması gereken hakkında değer hükmüne varmasıdır (Dâver, 1965: 521-522).

Elitle siyaset veya elitle demokrasi arasındaki ilişkinin tarihi çok eskilere dayanır. Çünkü “elit, eşitsizlikçi toplumsal ilişkilerin doğal bir sonucudur.” Eşitsizliğin bulunduğu yerde bazı kişilerin diğerlerine karşı daha güçlü bir pozisyonda olmaları ile toplumsal, kültürel ve siyasal alandaki güç eşitsizliğinin asimetric ilişkilere neden olması kaçınılmazdır. Bu anlamda elit kuramları 19. yy sonu 20. yy başında Batı Avrupa’da ortaya çıkmış bir siyaset sosyolojisi yapma biçimine karşılık gelir. Klasik kuramcılardan bugüne kadar her elit teorisi, temelde “demokrasinin nasıl işlediği / nasıl işlemesi gerektiği ya da neden yeterince etkin olamadığı” üzerine görüşleri içinde barındırır (Öztürk, 2012: 135).

Elit teorisi, temel referans noktası olarak yönetenler ile yönetilenler arasındaki ayrımı ele alan ilk teorik çaba olarak kabul edilir. Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca ve Robert Michels’in neredeyse aynı tarihlerde ve terimlerle geliştirdikleri toplumsal-siyasal çözümleme olan elit teorisi, günümüze dek değişik teorik kaynaklarla çeşitlenerek kendisini zenginleştirmeyi başarmıştır (Arslan, 2015: 77). Elit teorileri olarak adlandırılan bu kuramlar Marxist toplumsal sınıf kavramı ve analizine karşı liberal kuramcılar tarafından geliştirilmiştir (Duverger, 1998: 160; Bottomore, 1997: 19).

Pareto’ya göre genel olarak elitler, “her insan faaliyeti dalında not verme yoluyla bir endekslemeye gidildiğinde, kendi faaliyet dallarında en yüksek endekslere sahip olanlardır.” En iyi politikacılar, en çok kazananlar, en iyi avukatlar, memurlar, polisler, kısacası “herhangi bir kesimde var oluş koşulları, akılları ve varsıllıkları sayesinde başkalarına oranla üstün bir çizgide yer alan kişiler” toplumun elitleridir (Pareto, 1935: 1424).

Pareto’nun teorisinde (2005: 13) elit, değer yargılarından arınmış bir terim olarak, güç, bilgi ve zenginlik gibi sosyal değer veya servet açısından en fazla başarıya sahip kişi anlamında kullanılır. Ona göre toplum, elitler ve elit olmayanlar olmak üzere ikiye ayrılır. Elit kesim de kendi içinde yönetici ve yönetici olmayan elitler olmak üzere ikiye ayrılır. Pareto, temel çalışması olan “Zihin ve Toplum”da hem elitleri tanımlar hem de politik bir süreç olan “elitlerin dolaşımı” teorisini ele alır. Hepsisi üstün nitelikte olan yönetici ve yönetici olmayan elitlerin, ilke olarak çoğunluğu yönettiğini savunur (Arslan, 2015: 80).

Yönetici veya siyasal elit, siyasal iktidarı kullanan gruptur ve doğrudan veya dolaylı bir şekilde toplumun yönetiminde önemli bir rol oynar (Kapani, 2003: 128). Son olarak Pareto (1935: 1744), politikada yönetici elitlerin çoğunlukla kendi çıkarlarını “ülkenin çıkarları” ile tanımladığını savunur. Bu, bir toplum için zararlı ve mantık dışı olmasına rağmen, sadece onların çıkarlarıyla

mantıklı bir şekilde tutarlıdır. Ona göre bir toplum bir insan değildir ve bir insanla karıştırılmamalıdır; toplum bir tercihler ölçeğine sahip olamaz. Toplumlarda farklı tercihler ve hiyerarşileri ile birçok kişi veya grup vardır. Böylece, “sosyal fayda” karmaşık ve kesin olmayan bir kavramdır (Yetkin, 2008: 20).

Pareto'nun “yönetici elit” tanımı, Mosca'nın “yönetici sınıf” tanımlamasıyla benzeşmektedir. Mosca elit kelimesini kullanmamakla beraber, elit ve kitle farkını ilk kez bir sistem haline getiren siyasal bilimci olarak kabul edilir. O, yönetici sınıf karşılığı “siyasal sınıf” deyimini de kullanmaktadır (Kapani, 2003: 112). Mosca, elit ve kitle arasındaki ayrımın evrensel bir gerçeklik olduğunu vurgular. Azınlıkta olan yönetici sınıfta olan kişiler aynı bir sosyal sınıf gibi birlik oluşturur. Yönetici sınıfın gücünü ve iktidarda kalmasını sağlayan faktör örgütlenmiş olmasıdır. Aynı zamanda yönetici sınıf bu iktidarını bir siyasal formül yardımıyla meşrulaştırır (Vergin, 2013: 128-129).

Halk, manipülasyon ve şiddet aracılığıyla elitlerin faydasını en üst seviyeye çıkarmak adına yönetilir ve yönlendirilir. Mosca'ya göre bu durumda temsili sistem, siyasi eşitlik, serbest seçimler, çoğunluk kuralı bir efsanedir ve toplumda bunu gerçekleştirmek çok zordur. Egemen azınlığın toplumdaki sosyal güçler üzerinde belirleyici bir kontrolü vardır. İktidardaki seçkinlerin, güçlerini haklı çıkarmak için her zaman ahlaki ve yasal bir temele ihtiyaçları vardır. Mosca bunu politik formül olarak adlandırmaktadır. Bu uygulamaların elitin yönetim istikrarına yardımcı olduğuna inanır (Özcan, 2015: 152).

Mosca'ya göre, her siyasi toplumda çoğunluğu yöneten ve etkileyen örgütlü bir azınlık vardır. Azınlık, çoğunluğu yönetme kabiliyetine sahip olan ve benzer yeteneklere sahip seçkin örgütler yaratan üstün insanlardan oluştuğu için yönetebilir. Mosca'ya göre, “katı ve kesin bir siyasi eşitlik, özgür seçimler ve çoğunluğun yönetimi, gerçekleştirilmesi çok güç hatta bir mit olsa da bütün bu olgular, açık bir yönetici sınıfın ana gereklilikleridir.” O, açık elit sisteminin bir idealden öte bir anlam taşımadığına, fakat yine de gelecekte bu sistemin sosyal ve siyasi meselelerin çözümünde hayati öneme sahip olacağına inanır. Ona göre “yönetici sınıfın, yavaş da olsa, sürekli bir değişim içinde olması” sosyal güçlerin değişimine oldukça önemli bir katkı sağlar (Yetkin, 2008: 22).

Hem Pareto'nun hem de Mosca'nın esas ilgilendiği, doğrudan siyasal gücü kullanan ya da bu gücün kullanımına etki edecek konumda bulunan insan grupları olarak elitlerdir (Bottomore, 1997: 10). Her toplumda yönetenler ve yönetilenler temelinde bir ayrımın söz konusu olduğunda hemfikirdirler. Bu tez elit grubun öteki gruplar üzerinde baskın ve etkin olduğu anlamını taşımaktadır. Elit teoriler, demokratik karar verme sürecinde kimin önemli olduğu ya da demokrasilerde yönetme gücünün kim olduğu hakkında açıklamalar sunar.

Elit teorisinin satır aralarında vurgulanan en önemli detaylar; “toplum içindeki eşitsizliklerin doğal bir olgu olduğu; asıl olanın eşitlenme meselesi değil, dengelenme olduğu; toplumsal gelişmenin toplumsal bütünlük içinde sağlanabileceği”dir. Teorinin en önemli noktalarından birini, yönetimin sürekli belli bir elit sınıfı etrafında gezindiği bir sosyal yapıda toplumsal dönüşümün ile elitler arasındaki geçişkenliğin nasıl meydana geleceğine dair görüşler oluşturur. Elit Teorisi, toplumu ikiye bölen bir ayrım olarak yöneten-yönetilen ikiliği oluşturmakla beraber, bu kategorileri hareketli olgular olarak tanımlar. Sınıf içi ve sınıflar arası yükselme ve düşmeler mümkündür. Toplumsal dönüşümün anahtarı, toplumun üst kesiminde meydana gelen dönüşüm olarak görülür (Arslan, 2015: 84).

Pareto (2005: 13), insanlık tarihini “elitlerin durmadan devam eden yer değiştirme tarihi” olarak tanımlar. Onun “tarih aristokrasilerin mezarıdır” ifadesi hem tarihin dinamiği olarak gördüğü kesimi işaret etmekte hem de o kesimde meydana gelen içsel dönüşümü işaret etmektedir. Bu teoride elitlerin dolaşımı kavramı iki anlamda kullanılmaktadır. İlki elitler ile elit olmayanlar arasındaki dolaşımdır. Pareto (1935: 1430), “yöneticilerin alt sınıflardan gelen aileler tarafından sayısal ve niteliksel olarak yenilenebildiğini” söyler. Bu şekildeki bir yaklaşım, elitlerin kapalı bir sınıf meydana getirmediğini vurgulanması açısından önemlidir.

Mosca, Pareto ile hemfikirdir ve seçkin grupların, eğer yetenekleri önemini yitirirse, yapı ve kompozisyonda değişebileceğine inanır. Üstelik Pareto'nun teorisine benzer şekilde, Mosca'ya göre yönetici bir sınıfa girmenin bütün araçlarından en iyisi, onun içine doğmaktır. Bununla birlikte tek başına miras, bir aileyi yöneticiler arasında kalıcı olarak tutmak için yeterli değildir. Yani, hem Mosca hem de Pareto için bazı “sosyal bağlar” bireylere kolayca elit olma yolunda bir yarar sağlayabilir (Burnham, 1943: 96-97).

Mosca'ya göre elitlerin yönetme gücünün altındaki gerçek etmen, onların toplumsal açıdan önemi olan her tür insan davranışını denetleyebilme kapasitesi olarak tanımladığı “toplumsal güç”tür. Para, eğitim, askeri güç, toprak, din, bilim, el emeği ve diğer tüm şeyler üzerinde denetimi en fazla olan grup, yönetimi de elinde bulunduran gruptur. İktidar, kontrol altına alabildiği toplumsal güçler oranında güçlü olacağından, bu güçler üzerinde sürekli bir kontrolün sağlanması büyük önem taşır (Mosca, 1939: 144-145'ten aktaran: Arslan, 2015: 86).

Mosca'ya göre yönetici sınıfı verilen toplumun küçük azınlığı iktidarı terk etmek istemez. Bu azınlığı oluşturan bireylerin, bir toplumsal sınıfın var olması için gerekli birliği ve bağlılığı oluşturmaya yetecek kadar ortak çıkarları vardır. Söz konusu sınıfın içinde katmanlaşmış küçük gruplar konumlanır. Aralarında tam bir türdeşliğin var olduğundan söz edilemese de, tüm bu grupların ortak maddesel ve kültürel çıkarları vardır. Bununla birlikte, birliklerini ve bağlılıklarını iktidarın hem yapısının hem de işlevlerinin kaynaklandığı düzen biçimi sağlar. Mosca'ya göre düzenleme biçimi, temel hedeflerin gerçekleşmesi için yönetme isteği, işleyiş biçimleri, kendi

düşüncelerine saygınlık kazandırmayı bilme, yaşanan toplumlarda değer verilen, saygın bulunan nitelikleri dile getirme anlamına gelir. Düzenleme biçimi, işlevlerin, teknik bilgilerin ve özel niteliklerin tam bir piramit biçiminde bölümlenmesini gerektirir. Bu da yöneten azınlığın kitleyi denetleme olanağını kolaylaştırır, ona yeni yandaşlar sağlar ve egemen sınıfa destek olacak kitlenin genişlemesine imkân tanır (Busino, 2003: 749).

Elitist kuramcılar arasında sayabileceğimiz önemli bir isimlerden biri de Robert Michels'tır. Michels'a göre, "büyük çoğunluktaki yurttaş siyasal meselelerle ilgilenmez. Bu insanlar kişisel ve toplumsal refah arasındaki ilişkiyi göremezler. Kendileri dışında ve yukardan itici bir güç olmadıkça kendi başına harekete geçemeyen kitleler, yönetilme ihtiyacı içindedirler" (Kışlalı, 2002: 331). Michels, Mosca ve Pareto'nun aksine, elit ve elit olmayan arasındaki farkta kıstas olarak bazı kişisel üstünlükleri görmez. "Elit olmada belirleyici faktör, kişilerin örgütlerdeki konumları ve o konumda olmanın getirdiği iktidarın kullanımınıdır. İktidar kullanımı mevki ile doğrudan ilgilidir." Ona göre, elitin tanımlayıcı özelliği sadece büyük örgütlerin az sayıdaki insan tarafından yönetilmesi değil, bu azınlığın zamanla değişmemesidir (Turhan, 1995: 42).

Michels'a göre (1959: 404), bilimde ikilemlere neden olan ve kitleleri demokrasi fikri gibi yanlış inançlara dönüştüren basit ve yüzeysel yanılsamalar vardır. Michels bazılarını yok etmek ister. Çabaları, Pareto ve Mosca'ya çok benzer çünkü hepsi kitlelerin, toplumu yönetebilecek bir çoğunluğun ihtimaline veya gerçekliğine yanlışlıkla inandığını iddia eder. O, elit teorisi içinde kurumsalcı yaklaşımın diğer bir temsilcisi olarak kabul edilir.

Michels'a göre (1959: 61) "kurumlar olmadan demokrasiden söz edilemez." Bir sınıfın, kendi hedef ve menfaatleri doğrultusunda bir toplumda ortak irade yaratabilmesi için kesin anlamda kurumlara ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç kendi içinde bir kısır döngü ortaya çıkartır: "yönetimin doğru yoldan sapmaması için yaratılan bürokrasi giderek iktidarın merkezileşmesini de beraberinde getirir. İktidarın merkezileşmesi, alt kademelerin ona etkisini de kısıtlayıcı bir etki yapmaktadır." Sonuç olarak böyle bir süreçte kurumlar kendi az sayıdaki yöneticilerini yaratır, bu nedenle kurumlar oligarşiye eğilimlidir (Michels, 1959: 70). Demokrasi için şart olan kurumsallaşmanın iktidar tekeli ve bürokratikleşmeyi doğuracağı ve sonuç olarak demokrasiyi ortadan kaldıran bir oligarşik yapıyı meydana getireceğine ilişkin döngüye, Michels, "oligarşinin demir yasası" (1959: 342-356) adını verir.

Dolayısıyla her insan grubunda veya kuruluşlarda organize olan azınlık bir seçkin grup vardır. Bu kuruluşlarda yöneticiler her zaman küçük bir örgütlü azınlıktır ve yönetilenler de her zaman büyük bir örgütlenmemiş çoğunluktur. Michels, oligarşinin demir yasasında, hâkim sınıfın her türlü siyasal rejimde gerekli bir olgu olduğunu ve toplumlarda oligarşinin kaçınılmaz olduğunu ortaya koymuştur. Michels egemen sınıfa "baskın sınıf" adını verir ve Mosca'ya benzer şekilde elit teorisine örgütsel bir yaklaşım sergiler. Askeri veya ekonomik nitelikler gibi farklı özelliklerin,

üstünlüklerin ve fonksiyonların, farklı toplumlarda baskın sınıf üyelerini karakterize ettiğini savunur (Yetkin, 2008: 24-25).

Elit teorisyenler arasında sayılan diğer bir isim olan Wright Mills'in elitler hakkında yaptığı ve bazı eleştirmenlere göre bugünün toplumunda da hala geçerli bir teori olan en büyük çalışması "İktidar Seçkinleri"dir. Onun için siyaset, iktidar mücadelesi ile ilgilidir ve o da toplumların bir azınlık tarafından yönetildiğini savunur. Ona göre sıradan insanlar yönetmezler ve farklı hükümet biçimlerinden bağımsız olarak karar alma süreçlerini etkileyemezler (Yetkin, 2008: 26).

"Mills'in elit kavramının iki değişkene bağlı olduğu söylenebilir: Toplumda egemen olan kurumları elinde bulundurmak ve toplumun üst tabakalarından birine üye olmak."Tüm sanayileşmiş toplumlarda askeri, ekonomik ve siyasi olmak üzere üç egemen kurum vardır. Bu temel kurumlardaki hiyerarşinin de en yukarisında bulunan gruplara Mills,"İktidar Seçkinleri" adını verir. Toplumdaki bütün güç giderek bu üçlü azınlığın elinde toplanmakta ve yığınların siyasal kararlara katılmaları imkânsızlaşmaya başlamaktadır (Turhan, 1984: 72).

İktidar elitinin üç grubunun benzer sosyal kökenleri ve aralarında yakın aile ve kişisel ilişkiler vardır. Sayıca az oluşları yüzünden birbirlerini daha kolay ve daha iyi tanıyabilmekte; kendi ayrıcalıklı durumlarının bilincine varabilmekte ve kendi içlerinde apayrı bir çevre meydana getirmektedirler (Mills, 1974: 45). İktidar eliti üyelerinin benzer eğilimleri bulunur ve diğer sosyal tabakalardan daha fazla birbirleri arasında personel değiştirirler (Bottomore, 1997: 18).

Toplumun genelini kapsayan en önemli sosyal politikaları iktidar seçkinleri belirler ve makro düzeydeki siyasi ve ekonomik kararlar da onlar tarafından şekillendirilir. Mosca'nın düşüncelerini esas alan Meisel'in ortaya koyduğu kendi "3 C Formülü"ne göre tüm elit grupları 3C'ye, grup bilincine, dinamizmine ve birlikteliğine sahiptirler. Ortak amaçları açısından elitler, güç ve işbirliğine her zaman hazırdırlar. Yönetici elitlerin güçlerinin karşı konulmazlığı ve etkilerinin ise göz ardı edilemezliği onların organize olmalarından kaynaklıdır; elitler dayanışma hâindedirler ve dolaşım sürecini kontrolleri altında tutarlar (Arslan, 2003: 119).

Elit teorisi tarafından, "egemenlik", "iktidar" ve "temsil" kavramlarının toplumsal tarihteki işlevleri ele alınarak, demokrasinin işleyişi, kapasitesi ve sınırları ortaya çıkartılmaya çalışılmaktadır. Michels'a göre, "aslında tek bir dürtüye uyan bir azınlığın örgütsüz çoğunluk üzerinde egemenlik kurması kaçınılmazdır. Herhangi bir örgütlü azınlığın, çoğunluğun, örgütlü azınlığın bütünlüğü karşısında kendini yalnız bulan her bireyi için karşı durulmaz hâle gelir." Aynı zamanda bu azınlığın örgütlülüğünün, onun azınlık olması durumu ile mümkün olduğu söylenebilir (Canfora, 2003: 83).

Elit Teorisinin yaklaşımına göre gerek sosyo-politik, gerek sosyo-psikolojik, gerekse kurumsal faktörler sebebiyle çoğunluğun doğrudan yönetime katılması ile ortaya çıkabilecek bir demokrasi ve dolayısıyla halk egemenliği düşüncesinden bahsetmek mümkün değildir. Bu anlayışa göre halk egemenliği kavramı bir yanılsamadan ibarettir (Arslan, 2003: 87). Pareto ve Mosca, üstün yeteneklere sahip olan doğal liderlerden oluşan bir yönetici azınlığın daima kitlelere hâkim olacağı düşüncesiyle, demokratik yönetimin mümkün olmayacağına inanmışlardır (Heywood, 1997: 111).

Mosca'ya göre, temsili demokrasi de bir yanılsamadır ve çoğunluk temsilcileri seçerek bile karar alma sürecini etkileyemez. Çünkü çoğunluk yetenekli olmadığı için, temsilciler insanların rızasını manipüle ederek kendilerini seçerler. Mosca yalnızca, “egemen sınıfı alt sınıflardan unsurlarla yeniden yüklemenin” demokratik bir eğilim olduğunu savunur. Ona göre, bu sebeplerden dolayı herhangi bir demokrasi mümkün ve elit yönetimi gerçekliği ile uyumlu değildir. Sonuç olarak, demokrasi gibi belirgin bir rejim yoktur ve elitlerin iktidar kapsamını sınırlayamaz (Yetkin, 2008: 35-36).

Elitist yaklaşım elitlerin işbirliği, temsili demokrasi ve siyasi istikrar konularına ayrı bir önem verir. Bu 3 konu elitistler açısından birbirleriyle sebep-sonuç ilişkisi içindedir. Siyasi istikrar, elitlerin birlikte hareket etmesini ve temsili demokrasi uygulamasını gerektirir. Bu uzlaşmaya dayalı birliktelik, karar verme sürecinde elitleri daha da güçlü bir duruma getirir (Presthus, 1964: 10'dan aktaran: Arslan, 2003: 119-120).

Le Bon (1999: 81), kitlelerin psikolojisi hakkındaki analizlerin yer aldığı çalışmasını, “kitleler, çobanından vazgeçmeyen bir sürüdür” ifadesiyle bağlamaktadır. Burada temel olan, kitlelerin bir arada olmalarından doğan arzu ve çılgınlıklarının dizginlenmesidir ki kitlenin dizginleri önderlerinin elindedir. Le Bon'un “kitleler” ve “önderler” arasında kurduğu ve psikolojik temellendirmelerle yüklü bu sürü-çoban ilişkisinin bir belirtisi elit teorisinde de görülmektedir. Michels'a göre (1966: 90), zayıf ve yetersiz olan kitleler, ne yapacağını ve nasıl organize olacağını bilemezler. Ona göre (1966: 111), kitlelerin yetersizliği olgusu evrenseldir. Bu yetersizlik sebebiyle demokratik bir toplumda kitleler, yetkilerini kendileri adına karar vermek için bir lidere teslim etmeyi kabul etmeleri gerekir. Pareto'ya göre (2005: 77), “bugün egemen sınıfın öncüsünün halk olduğuna inanmak bir hatadır.” Öncü konumda olanlar, halka dayanan yeni ve gelecek seçkinlerin bir bölümüdür.

Kitleye ilişkin bu görüşlerin temelinde bir kitle korkusu olduğu birçok düşünür tarafından ifade edilmiştir. Kitlelerin yetersizliğinin medeniyetle ilişkilendirilmiş olması, Gramsci'ye göre elit teorisyenlerinin korkusunu duyduğu esas kitlenin “köylüler” olduğunun ipucunu verir. Gramsci, Hapishane Defterleri'nde (2007: 282), bunalım dönemlerinde uğradığı kötülüklerin kaynağını kentteki güçlerde gören köylülerin ayaklanmaları ile bu kitlenin kendine has özelliklerinden kaynaklı olarak kentli aktörlerle buluştuğunda daha etkin bir güç olarak belirmediğini vurgular. Köyle

kent arasındaki böyle bir temasın egemenler bakımından oldukça yıkıcı etkiler ortaya çıkaracağını ifade eden Gramsci, eserin bu kısmındaki dipnotunda Mosca'ya gönderme yaparak, onun bu temastan ürkmemesinin altını çizer.

Özellikle Pareto ve Mosca'nın kitle hareketlerine karşı olan bu tavırları, Fransız Devrimi döneminde Edmund Burke'ün ortaya koyduğu muhafazakâr düşünceye benzer bir karakterdedir. Elitist yazarlar da bir tür kontrol ve muhafazayı temel alarak toplumsal güçler arasında bir dengenin var olması gerektiğine vurgu yaparlar. Elit dolaşımı, bu denge hâlinin devamlılığını sağlayabilmek amacıyla elit teorisinin merkezine yerleştirilmiştir. Bu anlamda, bölünmüş toplumsal yapının istikrarının güvencesi “toplumun alt kesimlerinin belirli koşullar altında ve ilişkiler ağı içerisinde yükselebileceklerine dair verilen güvence ve umut” olmaktadır (Arslan, 2015: 89).

Elit teorisindeki bu kitle korkusu, Balibar'a göre kitlelerin, siyasi olarak yönetme ya da hareket etme konumuna yerleştirilen kişiye, dolayısıyla devlete ilham verdikleri bir korkudur. Böylece kitlelerin iktidarı ve hareketleri bağlamında ortaya çıkan devletin anayasası veya reformu sorunu ilk önce bu korku bağlamında ortaya çıkar - panik kadar aşırı veya rasyonel olarak ılımlı kalabilir, ama asla saf ve basit bir şekilde ortadan kalkmaz. Diğer daha yapıcı güçlere (sevgi, hayranlık, bağlılık ve aynı zamanda ortak, rasyonel olarak algılanabilir fayda) ya da tam tersine yer açmak için bu korkunun nasıl dengelenebileceği önem taşır. Toplumsal dengeyi de esasında yönetenler ve kitlenin birbirine karşı duyduğu korku sağlar (Balibar, 1994: 5).

Bütün bunlar göz önüne alındığında, elit teorisinde bir taraftan yönetim süreçlerinin anti-demokratik karakterinin rasyonelleştirilip doğallaştırıldığı, diğer taraftan yönetimle kitle arasındaki geçişkenliğin var olduğuna işaret edilmektedir (Arslan, 2003: 90). Elit teorisinin pratik süreçlere, örgütsel ilişkilere, etkinliklere, sistemin işleyiş mekanizmalarına, kurumlara ve kararlara yaptığı bu vurgular, siyasetin temelini oluşturan yöneten-yönetilen ilişkisini görünmez hale getirmekte, diğer bir deyişle perde arkasına itmektedir. “Kitlelerin kurucu gücü bir kez dışlandığında, ortada düzen, iktidar, birlik, otorite, disiplin ve itaat arayışından ibaret bir siyaset anlayışı kalmaktadır.” Bu anlayış, yönetilen konumundaki geniş halk kesiminin özgürlük ve demokrasi talebini, kendi kaderi ile ilgili karar sahibi olma hakkını ikincilleştirmektedir (Arslan, 2015: 91).

Elit teorileri, ideolojik açıdan nötr bir nitelikte değildir. Elit ya da elitler arası ilişkiye ne tür bir anlam yüklenirse yüklensin, sınıfın karşısında ya da onun yerini alacak bir biçimde eliti vurgulamak her zaman siyasal bir mesajı içinde barındıracaktır. Elit teorisi, “siyasal muhafazakârlık ya da daha iyimser bir yorumla siyasal realizmle kol kola şekillenmiş” bir teoridir (Burton ve Higley, 1987: 236-7'den aktaran: Öztürk, 2012: 138).

Şimdiye kadar klasik elit teorisyenlere yer verildi. Klasik elit teorilerine göre, her toplumda güç eşitsizliği vardır ve elitler güç ve etkileri bakımından elit olmayanlardan farklıdır. Elit teorisyenler tarafından demokrasi, ideal olmaktan çok uzak bir siyasal sistem olarak görülür. Onlara göre “demokrasinin imkânsızlığı” denen bir gerçeklik söz konusudur. Bununla birlikte, klasik görüşlerin aksine, demokratik elit teorileri de vardır. Bu teorilerde siyasal sistemlerin toplumdaki güç ilişkilerinde önemli olduğu tartışılmaktadır. Demokratik elit teorisyenler, demokrasilerin mümkün ve elit teorisiyle uyumlu olduğunu iddia eder. Bir sonraki başlıkta, demokratik elit teorisyenlerin fikirleri ve klasik elit teorisyenler demokrasi fikrini reddederken demokratik elit teorisyenler için bunun nasıl mümkün ve elitizmle uyumlu olduğu tartışılacaktır.

2.2.1. Demokratik Elitizm Teorisi

Demokrasiye karşı en büyük tehdit eski Atina’da azınlığın zorbalığı olarak görülürken, modern demokraside bu tehdit çoğunluğun zorbalığı olarak düşünülmektedir. Bu sebeple modern demokraside “çoğunluk yönetiminin sınırlanması ve bireyin özgürlüğünün korunması” temel bir önemdedir. 20. yüzyılda seçmen davranışlarına dair çeşitli demokratik ülkelerde yapılan araştırmalar, yurttaşların siyasete karşı ilgisiz olduğunu, ülke yönetimi hakkında yeterli sorumluluk duygusuyla davranışta bulunmadığını ve rasyonel tercihler yapmadığını göstermiştir. Bu araştırmalar, sınırlanması gereken çoğunluk yönetimi anlayışını pekiştirmiştir (Uygun, 2003: 164).

Bütün bu gelişmeler, mevcut demokrasilerin ne ölçüde “demokrasi” sıfatını hak ettiğini tartışma konusu yapmıştır. Halkın siyasete ilgi duymaması ve getirilen tüm demokratik mekanizmalara rağmen toplumda temel kararların küçük bir azınlık tarafından alınıyor olması gerçeğinin, diğer bir deyişle elit olgusunun demokrasi fikri ile nasıl bağdaştırılacağı sorusu gündeme gelmiştir. Joseph A. Schumpeter’in 1943’te yayımlanan Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi adlı çalışması, böyle bir bağdaştırma girişiminin ilk ve en önemli örneğidir. Schumpeter, demokrasi fikri ile elit olgusunu birleştirerek “demokratik elitizm” veya “rekabetçi demokrasi / yarışmacı liderlik” olarak adlandırılan kuramın öncüsü olmuştur (Uygun, 2003: 165). O, klasik demokrasi teorisinin çağdaş siyasal hayatın gerçeklerine göre yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koyarak ve “batılı sisteme uygun gerçekçi bir demokrasi tanımı” yaparak yeni bir akıma ve tartışmaya öncülük etmiştir (Mumcuoğlu, 1982: 46-47).

Schumpeter (1976: 243-244), demokrasiyi bir idealden daha çok bir yöntem olarak değerlendirmiştir. Ona göre ideal demokrasi, adalet, vicdan ve konuşma hürriyeti, iyi hükümet ve daha fazlasını nihai amaç ve menfaatler olarak sunar. Bundan ziyade, demokrasi politik bir yöntemdir, yani siyasi kararlara varmak için belirli bir kurumsal düzenlemedir ve bu sebeple de, verilen tarihsel koşullar altında hangi kararları vereceğinden bağımsız olarak, kendi içinde bir sonu olmaktan acizdir. Demokrasinin işleyişine ilişkin önermeler, verilen zamanlara, yerlere ve durumlara atıfta bulunulmaksızın anlamsızdır ve elbette antidemokratik argümanlardır.

Schumpeter'e göre (1976: 269), nihayetinde demokratik yöntem, "bireylerin halkın oyu için rekabetçi bir mücadele yoluyla karar verme gücü elde ettiği, siyasi kararlara varmaya yönelik kurumsal düzenlemedir."

Liberal demokratik değerler ile liberal demokratik siyasetin kurumsal yapısı arasındaki çatışma, liberal demokrasinin siyaset krizini ortaya çıkarmıştır. 1940'lı yıllarda Schumpeter'in bu kriz için önerdiği çözüm, "demokrasinin yalnızca bir yöntem olarak kabul edilmesi"dir. Başka bir deyişle demokrasinin dayandığı eşitlik, özgürlük, adalet, katılım ve çoğulculuk gibi değerlerin tartışmanın dışında tutularak demokrasinin bir seçim yöntemine indirgenmesidir. Böylece bir toplum hangi değerler etrafında örgütlenmiş olursa olsun, demokrasi adı verilen yönetim biçimi o toplumda işletilebilir olacaktır (Arı, 2004: 34).

Schumpeter'e göre, klasik demokrasi kuramının sıradan insanlara siyasi karar alma süreçlerinde tanıdığı haklar ampirik açıdan gerçekçi değildir. Bu nedenle onun ortaya koyduğu kuramın odak noktasında sıradan insanlar değil, gücü bireysel yeteneklerden kaynaklanan liderler bulunur. Schumpeter bir iktisatçı olduğu için, kendi kuramını ortaya koyarken çoğu kere ekonomik ve siyasi alandaki olgular arasında bir benzerlik oluşturur. Örneğin, tüketiciler nasıl ki yarışma halinde bulunan girişimciler tarafından kendilerine sunulan ürünler arasında bir seçim yapıyorlarsa, seçmenler de birbirleriyle yarış halindeki siyasi liderlerce sunulan politikalar arasında bir seçim yapmaktadırlar; bu benzetmeye göre ilk durumda ödül kâr iken, ikincisinde ise iktidardır (Mumcuoğlu, 1982: 47).

O halde, siyaseti siyasi elitler arasındaki rekabet olarak tanımlamak mümkündür ve Schumpeter de demokrasinin sadece genel fayda için işlediğini öne sürmenin gayriahlâkî olduğunu düşünmektedir (Vergin, 2013: 133). Schumpeter'e göre (1976: 246), doğrudan demokrasi durumu dışında halk hiçbir şekilde yönetemez ve egemen olamaz. Demokrasinin özü, halk tarafından onaylanan hükümet fikriyle oldukça tatmin edici bir şekilde kapsanır. Ona göre (1976: 247), doğrudan demokrasinin ötesinde, insanların karar verme işine katılabileceği ya da kararı gerçekten yapanları etkileyebileceği ya da kontrol edebileceği olası formların sonsuz zenginliği yatmaktadır. Bu formların hiçbiri, özellikle de uygulanabilir olanların hiçbirinin, "halk tarafından hükümet" olarak tanımlanmak üzere açık veya özel bir unvanı yoktur. Halk asla gerçekte hükmedemez, ancak tanım gereği bunu her zaman yapabilir.

Halkın sadece hangi yönetici grubuna yönetme hakkının verileceğini belirleme göreviyle birlikte demokrasi, "yönetimlerin oluşturulması ve el değiştirmesini sağlamaya hizmet eden bir mekanizma" anlamına gelmeye başlamıştır. Schumpeter'in bu kurumsal düzenlemesinin içinde bireyler, karar alma gücünü elde edebilmek amacıyla halkın oyları için yarışmacı bir mücadele içerisine girerler. Böylelikle, yönetimin daima seçilmiş profesyonel siyasetçiler eliyle yürütüleceği gerçeği ile seçmenin hangi elit grubunun yöneteceğini belirleme hakkının uzlaştırılmasını ifade

eden demokratik elitizm düşüncesi, halkın kendi kendini yönetimi düşüncesinin yerine geçmiştir (Heywood, 1997: 116).

Schumpeter'e göre (1976: 290-295) demokratik yöntemin başarılı olma koşullarından ilki, siyasetin insan malzemesinin (partileri yöneten ve kabineye yükselen insanlar) yeterince yüksek kalitede olması gereğidir. Bu, yeterli beceri ve ahlâki karaktere sahip bireylerin yeterli sayıda olması gerektiğinden daha fazlası anlamına gelir; yani sadece nüfusun siyasi meslek için mevcut olan unsurlarından seçilen bir yönetim olmalıdır. Demokrasinin başarısı için ikinci koşul, etkili siyasi karar aralığının çok fazla genişletilmemesi gereğidir. Üçüncü bir koşul olarak, modern endüstriyel toplumdaki demokratik hükümetin komuta edebilmesi gerekir; her amaç için kamusal faaliyet alanı, güçlü bir görev duygusu ve eksiksiz birlik ruhu, gelenek ve itibar sahibi olan iyi eğitilmiş bir bürokrasisinin hizmetlerini içerir. Dördüncü şartlar dizisi "demokratik özdenetim" ifadesiyle özetlenebilir. Son olarak, liderlik için etkin rekabet, görüş farklılığına büyük bir tolerans ölçüsü gerektirir. Bu hoşgörü asla mutlak olmamıştır ve olamaz. Ancak, yasal olarak dışlanmayan her bir lider için, davasını karışıklık olmadan sunmak mümkün olmalıdır.

Kuram çerçevesinde bahsedilebilecek bir diğer önemli isim olan Robert Dahl'ın, Schumpeter ile benzer fikirleri vardır. Bazı kesimlerce bir elit teorisyeni olarak kabul edilen Dahl, azınlığın çoğunluğu yönettiğini ve elitlerin kendi arasında bir rekabet olduğunu iddia eder. Pareto, Mosca, Michels ve Schumpeter'in aksine, Dahl için iktidarın kazanılması yeteneklere bağlı değildir. Ona göre elitler siyasete ilgi duyan insanlar olmalıdır. Buna ek olarak, elit olma güç kaynakları çoğunlukla zenginlik ve eğitimidir. Dahl, kendi inançlarının rehberlik ettiği bu elitlerin siyasi olaylar üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğu görüşündedir (Yetkin, 2008: 41).

Dahl'a göre (1982: 5-7), demokrasi ideal ve mevcut rejimler olarak iki şekilde ele alınabilir. Bunlardan ilki olan ve belki de insan olasılıklarının aşırı sınırında veya hatta ötesindeki ideal veya teorik bir sistem olarak demokratik süreç beş kriteri karşılar: Oylamada eşitlik, etkili katılım, eşit ve yeterli fırsat, gündem üzerinde nihai kontrol ve tüm yetişkinleri kapsama. Ona göre ideal kriterler o kadar talepkardır ki, hiçbir mevcut rejim bunları tam olarak karşılamamıştır ve muhtemelen de bu hiçbir zaman olmayacaktır. Demokrasi terimini, herhangi bir rejimin ideal anlamda tam demokratik olmadığı için reddetmek, hiçbir demokratik rejimin var olmadığını söylemekle eşdeğer olurdu.

Son iki yüzyıl boyunca yaşanan siyasi çatışmalar sonucu, demokratik bir ülkede örgütlü siyasi partiler ve çıkar gruplarının siyasi hayatta gerekli, normal ve arzulanan katılımcılar olduğu sonucuna varılmıştır. Böylece siyasi kurumlar, modern demokratik ülkelerin siyasi rejimlerini diğer tüm rejimlerden ayıracak şekilde geliştirildiler. Dahl'ın (1982: 10-11) özellikle bir bütün olarak ele alınan yedi kurum, tarihsel olarak benzersiz olan bir rejimi tanımlar: seçilmiş yetkililere verilir, sık ve adil yapılan seçimler, yetişkinlerin oy hakkı, fırsat eşitliği, vatandaşların kendilerini ifade etme,

alternatif bilgi kaynakları arama ve örgütlenme hakkı. Dahl bu özelliklere sahip bir sistemi “poliarşi” kavramıyla ifade etmektedir.

Dahl’a göre (1982: 11) modern demokratik sistemler, poliarşi vb. terimlerin hiçbiri, elbette, bu rejimlerin ideal anlamda demokratik olduğu anlamına gelmez. Şehir devletlerinin rejimleri gibi, modern demokratik rejimler de ideal demokratik kriterleri karşılamaktan uzaktır. İdeal ve gerçek arasındaki boşluk, kısmen insan kontrolü altındaki faktörlerin sonucudur ve bu nedenle prensipte insan eylemiyle giderilebilir. Bununla birlikte, demokratik süreçleri ülke kadar geniş bir ölçekte uygulamak da belirli doğal sınırlar içine girer. Yine de bu kurumlar sayesinde poliarşi, gücün merkezileşmemesini ve çoğulculuğu garanti edilmesini sağlar.

Schmitter (1995: 73), Dahl’ın sözü geçen asgari usul şartlarına “devletin kendi kendini yönetebilmesi”ni ekler. Devlet, üstün diğer siyasi sistemlerin sebep olduğu baskılardan bağımsız olarak hareket edebilmesidir. Bloklar ve ittifaklar anlayışına dahil sistemler içindeki devletlerin seçilmiş yöneticileri, kendi ülke sınırları içinde hükümler doğuracak kararları almakta da dışarıdaki güçlerden icazet alma zorunda kalıyorsa, demokrasiden bahsetmek mümkün değildir.

İdeal ve modern demokrasi kapsamında önemli görüşleri olan bir Giovanni Sartori’ye göre de azınlık çoğunluğu yönetmektedir. Ancak, Sartori temel olarak seçkinlerin demokrasilerdeki konumuna odaklanmayı seçer. Dahl’a benzer şekilde Sartori, demokrasilerdeki elitlerin çoğulculuğuna inanır. Sartori’ye göre çeşitli seçkinler toplumu, kendi takipçilerine avantaj sağlayacak olan uzlaşma stratejileriyle yönetmek için birbirleriyle yarışır. Bunun nedeni elitlerin, güç eşitsizliğinin çeşitliliği nedeniyle karmaşık ve çok yönlü olan toplumu yönlendirmek ve etkilemek istemeleridir (Yetkin, 2008: 43-44).

Sartori’ye göre (1987: 34) demokrasi, yönetilen ve hükümet arasındaki ilişki, devletin devletin vatandaşlarına değil vatandaşlarına hizmet ettiği, hükümetin halk için var olduğu ve bunun tersi olmadığı ilkesine bağlı olduğunda var olur. Bu ilişkinin kurulduğu seçimlerde, yönetilenlerin rızası alınır. Ancak bu rıza alma işlemi siyasal kararları alanların temel olarak halk olduğu anlamına gelmez. Daha önce elitler tarafından alınan siyasal kararlar halka sunulur. Bu nedenle halk daha çok tepki veren konumundadır ve halkın iradesi de bir onamadan ibaret olmaktadır.

Siyasi elitler seçmenlerin desteğine ihtiyaç duyar ve onların destekçileri için rekabet eder, çünkü güçleri “onları takip eden sayılardan” gelir. Bu nedenle, elitler seçmenleri için avantajlı olan kararlar almaya çalışıp, kendi güç alanlarını kısıtlayarak seçilebilir ve iktidarda kalabilirler. Bu, demokrasinin elitlerin istediklerini yapmasını engellediği ve karar alma süreçlerini etkilemek için dikkatli bir çoğunluk sağladığı anlamına gelir. Bu, Dahl’ın seçim poliarşisine benzer, fakat Dahl Schumpeter’den farklı olarak sınırlı demokrasi yerine daha fazla demokrasiyi sorun eder (Sartori, 1987: 152-154).

Demokratik elitizmin temel argümanları şu başlıklar altında açıklanabilir:

2.2.1.1. Klasik Demokrasiye Karşı Sınırlı Demokrasi

Mosca, Pareto ve Michels gibi yakın geçmişin elitist yazarları, halk yönetiminin hem olanaksız hem de istenmeyen bir yönetim şekli olduğu görüşündedirler. Benimsedikleri gerçeklik uyarınca real politik taraftarı olup, sınırlı demokrasi ve güçlü iktidarı savunmuşlardır. Onlara göre, “eşitsizlik toplumsal yaşamın değişmez bir verisini oluşturmaktadır.” Eşitsizlik var olduğu zaman boyunca demokrasi adı altında şekillenen siyasal yapılar bir aldatmaca ve yanılsamadan ibarettir, çünkü gerçekte demokrasi ulaşılabilecek bir idealdir. Bu üç yazar da siyasal iktidarın, küçük bir azınlığın yani elitlerin kitlelere egemen olmasıyla oluştuğuna dikkat çeker. Bu ekole göre elitler ile kitle arasındaki ayrım, toplumların değişmez kaderidir. Bu nedenle toplumsal değişimi, siyaseti ve tarihi “elitlerin kendi aralarındaki iktidar mücadelesi”ne indirgemek mümkündür (Vergin, 2013: 124).

Mosca, Pareto, Michels gibi elitist yazarlar, servet, akıl, bilgi ve silah gibi imkânları kullanarak üstünlüklerini çoğunluğa kabul ettiren küçük bir azınlığın toplumu yönetmesinin doğal ve kaçınılmaz olduğunu savunmuşlardır. Bu görüşün ulaştığı sonuç ise demokrasinin mümkün olmadığıdır. Elitist görüşün günümüzdeki savunucuları ise klasik elitistlerin, elitlerin doğal üstünlükleri bulunduğu görüşünü terk etmiştir. Onlara göre, elit azınlığın yönetimi demokrasi ile çelişmez; çünkü elit kadrolar yönetilenlere karşı sorumludur ve seçimler aracılığıyla görevden uzaklaştırılabilirler (Uygun, 2003: 172).

Demokratik elitizm perspektifi içinde Schumpeter ve Dahl’ın görüşleri birbirine ilkin sınırlı demokrasi kavramıyla bağlanır. İki ismin argümanları farklı bağlamlarda sunulsa da tek makul sonuç, demokrasiden yana olan beklentilerde yöntemsel sınırlara atıfta bulunmak ve böylelikle demokrasiyi ideolojik açıdan sınırlayacak yapısal bir çerçeve sunmaktır (Öztürk, 2012: 138). Schumpeter’in ifadesiyle (1976: 284-285):

Her şeyden önce, aldığımız görüşe göre demokrasi, “halk” ve “yönetim” terimlerinin herhangi bir açık anlamında halkın fiilen yönettiği anlamına gelmez ve gelemez. Demokrasi, yalnızca insanların kendilerini yönetecek erkleri kabul etme veya reddetme fırsatına sahip oldukları anlamına gelir. Ancak buna tamamen demokratik olmayan yollarla da karar verebildikleri için, demokratik yöntemi tanımlayan başka bir kriter olan, seçmenlerin oyu için liderler arasındaki serbest rekabeti ekleyerek tanımımızı daraltmak zorunda kaldık.

Demokratik elitizmi savunanlara göre, toplumu saran çok çeşitli örgütlerin oligarşik yapılı, lider merkezli oldukları doğrudur. Dışarıdan bakıldığında, örgütlerin birbirleri ile yarıştıkları, rekabet ettikleri görülür. Hepsinin daha çok taraftar toplama amacını gerçekleştirmesinin yolu da dayandıkları kitleye belirli kazançlar sağlamaktan geçer. Bu yarışmanın sonucu ise demokrasidir.

Halkın yarışan örgütler arasında bir seçim yapması, en arzu edilir durum olmasa da, kapsamlı bir makrodemokrasi doğurur (Uygun, 2003: 172-173).

Demokratik elitizme göre, “bir toplum küçük bir elit grubu tarafından yönetildiği halde yine de demokratik bir toplum olabilir -yeter ki elit grubunun sorumluluğu sağlanmış olsun.” Lasswell’in ifadesiyle, “bütün mesele siyasal elitin kitle karşısında çeşitli yollardan (seçim, referandum, siyasal örgütlenme ve basın özgürlüğü, vb.) sorumluluk ve hesap verme durumunun sağlanmış olmasındadır” (Kapani, 2003: 121).

Demokratik elitizm savunucularına göre demokrasiyi korumanın yolu, ona yönelik mükemmeliyetçi okumalara karşı çıkmaktan geçer. Demokraside aşırıya gitmek iktidarın büyümesine ve demokrasiyi kendi elimizle yıkmaya sebep olur (Öztürk, 2012: 138). Sartori’ye göre (1987: 135-137), çoğunluk ilkesi azınlıkların korunması sorununu ortaya çıkarır. Bu sorun, sınırlı bir çoğunluk ilkesinin aranmasına, yani uygulamasının sınırlandırılma çabalarına yol açar. Çünkü çoğunluk ilkesi sınırsız veya mutlaksa, “çoğunluğun tiranlığı” söz konusudur. Fakat çoğunluk yönteminin yalnızca matematiksel bir çoğunluğu ifade ettiği, bir kolektivitenin kalıcı büyük bir bölümünü ifade etmediğini de belirtmek gerekir. Bu açıdan genel tasarı, çoğunluklara veya azınlıklara “tüm gücü” vermekten kaçınmaktır.

Schumpeter’in analizine göre (1976: 251-252), ideal demokrasiyi olanaksız ve aynı zamanda irrasyonel kılan nedenler şöyle özetlenebilir: İlk olarak, tüm insanların rasyonel argümanın gücü ile hemfikir olabileceği ya da üzerinde anlaşmaya varılabileceği benzersiz olarak belirlenmiş bir ortak yarar diye bir şey yoktur. Bu öncelikle bazı insanların ortak iyi dışında bir şey istedikleri gerçeğinden değil, çok daha temel bir durum olarak farklı bireyler ve gruplar için ortak yararın farklı şeyler ifade etmesiyle sınırlı oluşundan kaynaklanır. İkinci olarak, yeterince kesin bir ortak iyinin herkes için kabul edilebilir olduğu kanıtlanırsa bile bu, bireysel meseleler için eşit derecede kesin cevaplar anlamına gelmezdi.

Bir tür ortak bir irade ya da kamuoyu görüşünün, yine de “demokratik süreç”in bireysel ve grup durumlarının, iradelerinin, etkilerinin, eylemlerinin ve tepkilerinin sonsuz karmaşık kargaşasından ortaya çıktığı söylenebilir, ancak sonuç sadece rasyonel birlikten değil fakat aynı zamanda rasyonel yaptırımdan da yoksundur. Halk iradesi herhangi bir “iyi” ile uyumlu değildir:

Özellikle, hala bireyin iradesine tamamen gerçekçi olmayan bir bağımsızlık ve rasyonel nitelik atfetmenin pratik zorunluluğu altında kalıyoruz. Eğer biz, kendi başına vatandaşların iradesinin saygı duyulma için isimlendirilmiş politik bir faktör olduğunu iddia edersek, öncelikle bu irade var olmalıdır. Yani, verilen sloganlar ve yanlış izlenimlerin çevresinde gevşek bir biçimde oynayan muğlak dürtülerin belirsiz demetinden daha fazla bir şey olmalıdır. Herkes ne için durmak istediğini kesinlikle bilmek zorundaydı. Bu kesin irade, herkesin doğrudan erişebildiği gerçekleri doğru bir şekilde gözleme ve yorumlama ve gerçek olmayanlar hakkındaki bilgileri eleştirel bir şekilde eleme yeteneği ile uygulanmasını gerektirecektir. Son olarak, bu

kesin irade ve bu tespit edilen gerçeklerden, belirli meseleler hakkında açık ve hızlı bir sonucun mantıksal çıkarım kurallarına göre türetilmesi gerekecektir (...) Bütün bunlar, tipik vatandaşın kendisi için ve baskı gruplarından ve propagandadan bağımsız olarak, seçmenlere empoze edilen iradeler ve çıkarımlar için performans göstereceği, açıkça demokratik sürecin nihai verileri için nitelendirilmez (Schumpeter, 1976: 253-254).

Böyle bir durumda kuram açısından karşılaşılabilecek sorunlar ortaya çıkar. Öztürk bu sorunları şöyle ifade eder (2012: 141):

Toplum işin içine girdiği zaman demokrasi rasyonel olmaktan çıkıyorsa, dolayısıyla rasyonelliği korumak için toplumu yönetimin dışında tutmak gerekliyse, ama yine de demokrasi olacaksa, yani elitleri halk seçecekse demokrasinin elitler aracılığıyla yönetim bakımından yine de rasyonel olduğunu söyleyebilir miyiz? Demokrasiye rasyonelliğini veren düşünce, yani halk için yönetim halk tarafından yönetime göre daha rasyoneldir tezine itibar etmemizi sağlayan öge nedir? Bu sorunun yanıtının toplumsal irade olmadığı açıkça ortadadır. Birey toplumdan daha rasyoneldir, analiz düzeyi genele doğru yükseldikçe akılcı bir şekilde karar alma güçleşir dediğimizde elitleri seçen iradenin rasyonelliği de tartışmalı hale gelir çünkü. Sonuçta elitleri de halk seçmektedir. Halk gerçekten pek de rasyonel değilse seçtiği elitler bakımından doğru olanı yaptığından nasıl emin olacağız? (...) Bu bağlamda diyebiliriz ki elitler de son kertede kitlenin parçası olduğu ve dahası elit olma konumları kitle tarafından onandığı için kitleye yönelik eleştirinin elit yönetiminin meşruluğunu hiç etkilememesi beklenemez.

2.2.1.2. Demokrasi, Elitler ve Rekabet

Demokrasiyi sınırlandıran bu perspektif, yeni bir demokrasi tanımı yapmayı ve siyasal sistemin unsurlarını elitler vasıtasıyla yeniden ele alır. Demokratik elitizm açısından demokrasi kavramı, halkın kendi kendisini yönetmesi değil, yalnızca kendini yönetecek olan elitleri seçmesi anlamına gelir (Öztürk, 2012: 144). Kuramın önemli isimlerinden Lasswell'in yönetici elit modeli olarak adlandırdığı genel elit kategorisinde, Pareto'daki elit teriminin niteliksel çağrışımı yoktur. Lasswell'e göre siyasal elit, en üst güç sınıfıdır ve elitler bir grupta en fazla güce sahip olanlardır. Elit ilk olarak Lasswell tarafından nötr bir kelimeye dönüştürülür. Fakat her iki kullanımda da elit terimi, güçlü ve/veya ayrıcalık ile ilişkilidir (Sartori, 1987: 144, 166).

Demokratik elitizm taraftarlarına göre, halkın siyasete olan ilgisizliğinin doğal bir sonucu olarak siyasal kararların alınması, uygulanması ve gerektiğinde değiştirilmesi işini yönetici elitin üstlenmesi durumu karşımıza çıkar. Ancak çağımızda elit yönetimini zorunlu kılan önemli bir neden daha vardır: Sanayi toplumunda ve sanayi ötesi toplumda kararlar büyük bir süratle alınması gerektiğinden, ulus devlet ölçeğinde halkın karar alma sürecine katılımı bunu son derece güçleştirir. Ayrıca günümüzde sosyal, ekonomik, askeri, kültürel vb. konularda karar almada gereken teknik bilgilere yalnızca uzman kişiler sahip olduğundan, yeterli donanımı olmayan kitlelerin karar alma sürecinde belirleyici olması doğru değildir (Uygun, 2003: 170-171).

Bu anlamda, bir siyasal sistemde önemli olanın seçenler değil, seçilenler olmasının nedeni, elitler arası rekabet ve bu rekabeti kazanmak için elitlerin halka vaat ettikleri şeylerin, kişisel refah ve özgürlüğün artışına imkân sağlamasıdır. Demokratik elitizmin tezine göre, demokrasiyi rasyonel

kılan da elitler ya da elitler arasındaki rekabettir (Öztürk, 2012: 145). Kısacası teoriye göre “rekabetçi seçimler demokrasi üretmektedir” (Sartori, 1987: 152). Schumpeter’e göre elitler ya da liderler demokrasinin hayati aktörleridir; seçmenler, hangi elitlerin kendilerini yöneteceğini seçen politik tüketicilerdir. Halkın rolü bir hükümet üretmektir; dolayısıyla seçmenler meselelere karar vermezler. Seçmenler önce, bir bireyi seçtiklerini ve siyasi eylemin kendi işleri değil, onun işi olduğunu anlamalıdır (Best ve Higley, 2010: 3).

Dahl’a göre (2001: 95), elit yarışması önemli olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Rekabetçi havuzun geniş tutulması ve rekabete herkesin katılmasını sağlayabilmek önemlidir. Dahl bunun ideal formülünü, çoklu yönetim anlamındaki poliarsî kavramıyla ortaya koyar. Poliarsî, “siyasi rekabeti ön plana çıkaran ve katılıma da rekabeti desteklediği ölçüde sistem içinde rol veren” ve bu anlamda siyasi yaşam içerisine alınma ve katılım taleplerine cevap olarak doğan bir sistemdir.

Ancak bir toplumsal-siyasal sistemde sadece siyasi elitler yoktur. Özellikle bürokratik elitler, bir ölçüde de ekonomik elitleri, karar alma süreçlerinde kritik nitelikte role sahiptirler. Siyasi elitlerle bürokratik ve kapitalist elitler birbirine yaklaştıkça rekabet yerini işbirliğine bırakır. Böyle bir durumda siyasetin özerkliği ortadan kalkar ve çoğulculuk da yok olur. Mills’in iktidar seçkinleri analizindeki en tepede birleşmiş olan bir iktidar bloğunun, elitler arası etkileşimin çoğulcuğuna son verebilecek nitelikte örgütlenebileceğine işaret eder (Öztürk, 2012: 148).

Dahl’a göre, ironik bir şekilde elit teorileri sıradan vatandaşların gücünü, demokrasinin iktidar dağıtımını etkilemek için çok az şey yapabileceğini ve onların seslerinin duyulmayacağına ikna etmeye yardımcı olarak zayıflatır. Ona göre eşitsizlikler vardır ve çoğu zaman politik eşitsizliklere dönüşürler, ama bu durum bir elit veya bir dizi elitin tüm çıkış noktalarını söylediği ya da vatandaş katılımının boş olduğu anlamına gelmez. Dahl, elit teorisyenlerin “bir dizi somut kararın dikkatle incelenmesi”nin yokluğunda, kendi karamsar sonuçlarını oluşturduklarını çok sık tartışır (Bailey ve Braybrooke, 2003: 104).

Demokratik elit teorisi eşitlik anlayışı, klasik demokrasi teorisinin “gücün toplum kesimleri arasında eşit dağılımı” ilkesinden farklıdır. Bu anlayışa göre, önemli olan gücün toplumda eşit dağılımı değil, “güçlü bir konuma ulaşabilmede fırsat eşitliği”dir. Demokrasinin sağlığı ve devamı açısından “sözü edilen süreçte en önemli konulardan biri elit dolaşımı ve buna giden yolların eşitliğidir.” Dolayısıyla, eşit fırsatların bulunduğu bir toplumsal yapıda, elit dolaşımının tüm yollarının da açık olması son derece önemlidir (Kurtbaş, 2017: 403).

Siyasal eşitliğin en önemli göstergesi olan genel oyla birlikte, seçimle gelinen kamu görevlerini elde etmede herkes hukuksal anlamda eşit olması gerekir. Ne var ki sosyal statü, servet, eğitim düzeyi gibi uygulamadaki bir takım fiili faktörler sebebiyle eşitlik sağlanması kolay

değildir. O halde, kuramın siyasal fırsat eşitliği ele alması, yönetici elitleri etkileme kanallarının açık olmasından ibaret görünmektedir. Bir başka ifadeyle, hukuksal açıdan eşitlik, eğitim, servet ve meslek gibi kaynaklardan beslenen elitçi toplumsal yapıları aşmak için yeterli olmamaktadır (Mumcuoğlu, 1982: 63, 66).

Kuramcılar demokratik elitizmi överken şüphesiz ki sistemin içinde barındırdığı eşitsizliğin de bu övgüden pay aldığını bilirler. Siyasi eşitliğe karşı destek ise koşulludur; siyasi eşitlik hiçbir şekilde bireyler arası farklılığı yok etme ve dolayısıyla bireysel otonomiye ortadan kaldırma amacıyla kullanılamaz (Öztürk, 2012: 151). Hem eşitliğin olanağını ileri süren hem de eşitsizliği ortadan kaldırmayı doğru bulmayan ve demokrasiyi oldukça dar bir anlamda tanımlayan bu anlayış çoğu zaman oligarşi savunusu şeklinde eleştirilmektedir. Bütün bunlar göz önüne alındığında, mevcut eşitliksiz toplumsal yapının devamı istenci olarak da eleştirilebilecek olan bu perspektif, liberal kaygılar ve tarihi deneyimlerden kaynaklanan ve iktidarın alt sınıflarla paylaşılmasını istemeyen bir kitle korkusuna karşı bir araç olarak değerlendirilebilir.

2.2.1.3. Demokraside Halkın Rolü ve Katılım Olgusu

Demokratik elitizmin görüşlerini anlayabilmek için önce insana ve siyasete dair düşünceleri analiz etmek gerekir. Bu konuda Robert Dahl, insanın yaratılıştan bir siyasal hayvan olmadığını, özellikle modern demokrasilerde insanların önemli bir çoğunluğunun siyasal faaliyetlerle pek az ilgili olduğunu öne sürer. Onların biyolojik ve psikolojik dürtülerini, isteklerini ve ihtiyaçlarını tatmin edecek araçlar genellikle siyasal hayatın dışındadır. Dahl'ın ortaya koyduğu gerçekçi bir modern bir insan tipi "homo civicus"tur. Homo civicus, sözü geçen zorunlu isteklerinin tatminini amaçlayan ve bu isteklerin veya çıkarların önüne siyasal gelişmelerin yarattığı engeller çıkmadıkça siyaset ile ilgilenmeyen faydacı bir yaratıktır (Mumcuoğlu, 1982: 34-35).

Onlara göre demokrasinin katılım faktörüne indirgenmesi eksik bir değerlendirme olur, çünkü demokrasi yalnızca bir öğeden oluşmamaktadır. Elitist demokrasinin savunucuları için iktidarın azınlığın elinde olması demokrasiyi imkânsız hale getirmez, demokraside oligarşik eğilimler olsa da siyasi elitlerin halk tarafından denetlenerek onların sorumlu tutulması ve demokratik ilkelere uygun davranması sağlanabilir. Buna ek olarak, seçimler arasındaki dönemlerde vatandaşlar menfaat birlikleri, yerel gruplaşmalar ve sosyal hareketler gibi çeşitli araçlar vasıtasıyla kamusal siyaseti etkileme imkânına sahiptir (Schmitter, 1995: 70).

Demokratik elitizm teorisyenleri, ortalama seçmeni siyasal konularda edilgen ve ilgisiz gördüğü için, halkın siyasal sürece aktif bir biçimde katılması durumundan bir çekingenlik duymaktadır. Bunun için de halktan beklenen yalnızca tepki göstermeleri, diğer bir ifadeyle birbiriyle yarışan elitleri harekete geçirme ve politikalarına etki etmedir. Çünkü "siyasal kararları

egemen halk vermez, bu kararlar onlara sunulur. Kanaat oluşturma süreci halktan başlamaz, halktan geçer” (Mumcuoğlu, 1982: 56).

Schumpeter (1976: 295), yurttaşların iki seçim dönemi arasında temsilcilerini mektup ya da telgraf bombardımanına tutması biçimindeki etkinlikleri de zararlı görmüştü. Onun ifadesiyle, “özellikle parlamenterler, hükümeti gereksiz yere engellemekten çekinmeli, seçmenler ise seçtikleri kimselerle kendileri arasındaki iş bölümüne saygı gösterip onlara ne yapmaları konusunda sürekli biçimde talimat vermekten kaçınmalıdırlar.” Onun yönteminin başarı sağlamasındaki ilk şart elitlerin üstün nitelikte olmaları, diğer şart ise demokratik özdenetim mekanizmasının olmasıdır. Schumpeter’in demokratik özdenetim ile kast ettiği, hükümetin yönetim fonksiyonunu gerektiği şekilde yerine getirebilmesi için ihtiyaç duyulan koşullardır (Mumcuoğlu, 1982: 48-49).

Demokratik rejimde “halkın rolü, kendisini yönetecek olan liderleri seçmek, siyasal kararları alacak ve tercihleri yapacak olan azınlığı oylarıyla işbaşına getirmektir.” Demokrasi esasında bir “halk yönetimi değil de, siyasal elit grupları(yönetici kadrolar) arasında bir yarışmadır.” Bu bakımdan demokrasi, bir amaç olmaktan çok bir “yöntem”dir. Schumpeter’e göre “bu siyasal yöntem, açık bir yarışma sonunda halkın güvenini ve desteğini kazanan kadronun topluma yön verecek kararları alma mevkiine gelmesini sağlar.” Liderlerini bir kez seçtikten sonra halk, “siyasal tercih yapma, karar alma ve politika oluşturma yetkisini artık onlara bırakmak zorundadır” (Kapani, 2003: 119-120).

Dahl, sıradan vatandaşın, isteklerine duyarlı olmayan bir elit kadroyu, seçimler yoluyla bir diğer elit kadroyla değiştirebileceğini ve böylece elitler üzerinde etkili bir denetimi gerçekleştirebileceğini iddia eder. Ona göre, poliarsileri diktatörlüklerden ayıran en temel ve açık nitelik bu denetim unsurunda yatmaktadır (Mumcuoğlu, 1982: 52). Böylece teorinin ortaya koyduğu görüşler çerçevesinde, halk politikaların oluşturulmasında önceliğe sahip olmasa bile, siyasal iktidar üzerinde düzgün aralıklarla denetimde bulunma olanağına sahip olduğu söylenebilir.

Modern demokrasinin, halkın iktidarı kullanmasa da elitlerin iktidarını denetleyebilme ve beğenmediği elit kadroları seçimler aracılığıyla görevden uzaklaştırma imkânına sahip olması özelliği, adeta, sihirli bir formül olarak sunulur. Vatandaşlar, 3-5 yılda bir sandık başına giderek oy kullanma faaliyeti ile siyasal sistemden minimum girdi; kendi yararlarına olan siyasal kararları elde ederek maksimum çıktı elde ederler (Uygun, 2003: 174-175). Schumpeter demokrasinin özgürlük, insan hakları gibi idealleri garanti etmediğini, ancak seçmenlerin oyu için gerçekleştirecek elit mücadelesinin çoğunluk için avantajlı olabileceğini iddia etmektedir (Yetkin, 2008: 40).

Bu teoride, katılım yanlısı okumanın mevcut demokrasileri ideolojik açıdan güç durumda bıraktığı görüşü hâkimdir. Bu bağlamda elitistlerin demokrasinin olanaksız olduğuna dair tezi gibi, siyasal ilgisizlik ve katılım da bu teorisyenler açısından demokrasiyi mahkûm edecek bir ölçüt

olmaktadır. Bu değerlendirmelere Sartori'nin eleştirisi şu şekildedir (1987: 162-163): Katılımın düşük olması “elitist bir argümana” dönüştürülür; ortalama vatandaşın yeterince bilgilendirilmemesine “varsayım” denir ve dolayısıyla bu stratejinin özü, tüm güçlükleri basitçe görmezden gelerek aşmaktır. İdeal demokrasi anlayışı, tüm insanların temelde katılmaya hazır olduğunu ve eylemlerinin sonuçlarını tartma yeteneğine sahip olduğunu varsayar. Sonuç olarak “ideal bir demokrasi anlayışı” olmadan, gerçek dünya demokrasisi olmaz.

Temel görüşleri özetlenen demokratik elitizm kuramının şu görüşler çerçevesinde eleştirilebilmesi mümkündür:

Toplumun plüralist yapısının, herkese istemlerini belli bir ölçüde siyasal iktidara duyurabilme olanağı verdiğiine ilişkin elitçi-plüralist tez, gerçekçi değildir. (...) Örgütsüz kitleler ile zenginlik ve iktidardan yoksun olanlar, “plüralist koro” da seslerini duyuramamaktadırlar. Bir başka anlatımla, mevcut siyasal katılma modeli “zaten iyi durumda olanlara” hizmet etmektedir. (...) Demokratik elitçilerin, sistemin istikrarı ve dengesi uğruna gözden çıkardıkları demokratik-sorumlu vatandaş tipi, modern endüstri toplumunun koşulları göz önünde tutularak yeniden canlandırılmalıdır. Bireyin, yaşamını doğrudan ve yakından ilgilendiren kararların alınmasında bile en küçük bir rol oynayamaması, onu topluma ve kendisine yabancılaştırmıştır. Ampirik araştırmaların ortaya koyduğu kayıtsızlık olgusu, insanın tabiatından gelme değil, içinde yaşadığı toplumun bir koşullandırmasıdır. Bireyin yalnızlık ve siyasal etkisizlik duygusundan kurtarılması için karar alma süreçlerine katılması teşvik edilmelidir. Oysa demokratik elitçilerce yapılan, bunun tam tersidir (Mumcuoğlu, 1982: 31).

Nitekim bugün demokratik yönetimin tüm yetişkinlere oy hakkı tanıyan evrensel oy hakkının, serbest seçimleri garanti eden gizli oy ve farklı alternatifler arasından seçim yapabilme şansını sağlayan parti rekabetinden fazla bir şey olmadığı fikri yaygın kabul görmektedir. (Heywood, 1997: 113). İlk olarak, gerçekte sadece iki veya üç parti iktidarı ele geçirme umuduna sahip olabilirken, politikacılar ve partiler arasındaki rekabetin gerçek ve etkin bir rekabet olduğu ileri sürülmektedir. İkinci olarak, seçmen rasyonel olarak kime oy vereceğine karar vermekte veya kendi çıkarına olanı belirlemekte ne tam bir bilgiye ne de tam bir bağımsızlığa sahiptir ve manipülasyonlara da açıktır. Son olarak, siyasetçilerin üzerindeki esas etkinin seçim olduğu varsayılarak diğer tüm siyasal baskı ve etkileme şekilleri görmezden gelinmektedir. Gerçekte ise yönetimler, ekonomik gücü elinde bulunduran organize grupların görüşlerini dikkate almak zorundadırlar (Heywood, 1997: 117).

Son olarak, siyaseti, geleneksel olarak devlet yönetimini etkilemeye yönelik etkinlikler ile sınırlayan ve toplumu ilgilendiren esas kararların alınmasını özel olarak liderlere veya elitlere has bir işlev olarak kabul eden hâkim anlayışın, temelde elitçi olduğu söylenebilir. Hâlbuki toplumsal yaşamda siyaset ikincil değil, birincil bir olgudur ve kamusal alan ile özel alan toplumsal yaşamın birbirini tamamlayan ayrılmaz parçalarıdır (Mumcuoğlu, 1982: 32). Demokratik elitizmin bu anlamda aşırı bir ideoloji korkusu içinde olduğu görülmektedir. Bu korku, kitlelerin siyasal katılımının artması ile totalitarizmi özdeşleştirecek bir duruma gelmiştir. Bu nedenle teorisyenlerce siyasal katılmanın hâlihazırdaki seviyesinde kalması ısrarla savunulmakta ve klasik kuramın

katılcı görüşleri eleştirilmektedir. Demokratik elitçi teori, halen yürürlükte olan eşitsizlikçi toplumsal ilişkileri meşrulaştırma ve elitlerce belirlenen katılma biçimini koruma isteğinin bir izlenimini vermektedir (Mumcuoğlu, 1982: 65-67).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TRABZON HALKININ DEMOKRASİ ALGISI: ALAN ARAŞTIRMASI

3.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

“Demokrasi Algısı Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma: Trabzon İli Örneği” başlıklı bu çalışmanın temel konusu siyasal ve toplumsal hayatın önemli olgularından biri olan demokrasi olup Trabzon insanının demokrasi algı, tecrübe ve beklentisinin değerlendirilmesidir. Çalışmanın amacı, Trabzon halkının demokrasi ve eşitlik, özgürlük, siyasal katılım, oy kullanma, şeffaflık gibi onun temel niteliklerine yönelik algısının yanı sıra temsili sisteme güven, siyasete ilgi ve siyasal sisteme etki, halkın rolü ile siyasal yöneticilere ilişkin düşüncesinin belirlenmesidir.

Trabzon, Türkiye siyasetine önemli siyasetçiler kazandıran bir şehirdir. Her dönem bakanlar kurulunda en az bir Trabzonlu bakan ve çoğu zaman birden fazla Trabzonlu bakan bulunduğu gözlenmektedir. Şu anki mevcut olan 67. Hükümet’in kabinesinde 16 bakanın 4’ü (Hazine ve Maliye Bakanı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanı, Sanayi ve Teknoloji Bakanı ile İçişleri Bakanı) Trabzonludur. Kabinenin dörtte biri gibi yüksek bir oranının ve bunun yanı sıra mevcut iktidar partisinin İstanbul İl Başkanı’nın da Trabzonlu olması, Trabzon’un ülke siyasetinde aktif olduğunu göstermektedir. Bu tablo, ülkedeki il sayısı ile kıyaslandığında Trabzon insanının Türkiye siyasetinde büyük bir ağırlığının söz konusu olduğunu göstermektedir. Bu durum, Trabzon insanının demokrasi anlayışının ülke yönetimine yansıtacağı düşüncesini oluşturmaktadır. Trabzon insanı siyasette aktif ve nicel olarak da fazla olduğu için, bu insanların demokrasi anlayışının Türkiye’nin demokrasi anlayışına yansıtacağı ve Trabzon’un demokratlıkla ilgili sorunlarının Türkiye’nin demokrasiyle ilgili sorunlarını yansıtabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla Trabzon halkının siyasal kültürünü, demokrasi algı, tecrübe ve beklentilerini araştırmak ve çözümlemenin Türkiye demokrasisinin adeta şifrelerini çözecek bir çalışma olacağı düşüncesiyle alan araştırması olarak Trabzon ili seçilmiştir.

Bir ülkedeki siyasal sürecin işleyişinin anlaşılabilmesi ve toplumsal yapının iyi bir şekilde analiz edilebilmesi için o toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına ilişkin değer ve göstergelerin iyi incelenmesi gerekir. İnsanların değer sistemleri ancak bu şekilde ortaya konabilir ve onların siyasal olayları algılama ve yorumlama şekilleri konusunda çıkarımlar yapılabilir. Alan araştırması, yaşanan yer ve kültüre göre somutlaşan verilerin elde edilmesini sağladığından

çalışmayı önemli kılmaktadır. Trabzon halkının siyasal değerleri ve özellikle demokrasiyi ne şekilde algıladığı, demokrasiye bakışı, mevcut durumu nasıl tecrübe ettiği ve yorumladığı ile beklentisinin ne yönde olduğunun tespiti açısından bu çalışma önem taşımaktadır. Evrensel olan azınlığın yönetimi ve güç eşitsizliği gibi toplumsal bir gerçekliğe ilişkin algı ile demokrasi olgusunun imkânına yönelik düşüncelerin ortaya konulma çabası açısından bu çalışma önem taşımaktadır. Böyle bir konunun incelenmesi ile Trabzon iline ait bir deneyimin boyutlarının anlaşılmasına katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma ile Trabzon halkının siyasal kültürünün incelenmesi konusundaki eksikliğin giderilmesine bir katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Öte yandan bu incelemenin demokrasiye geçiş, demokrasi kültürünün yerleşmesini etkileyen faktörlerin neler olduğu yönündeki teorik tartışma ve uygulamalı çalışmalara da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.2. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Bu çalışma, teori ve uygulama kısımlarından oluşmaktadır. Çalışmanın teori kısmında demokrasinin ne olduğuna ve ne olmadığına dair yaklaşımlar ele alınmıştır. Uygulama kısmında ise örneklem üzerinden elde edilen veriler analiz edilmiş ve bu analiz çerçevesinde elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Çalışmanın teorik bölümü temel olarak ilgili kaynaklardan belge tarama yöntemiyle gerçekleştirilmiştir ve dolayısıyla ağırlıklı olarak ikincil kaynaklar temel alınmıştır. Çalışmanın uygulama bölümünde ise belirlenen evren içerisinde seçilen örneklem üzerinde anket ve görüşme teknikleri uygulanmış ve elde edilen sonuçlar değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Dolayısıyla çalışma, nicel ve nitel araştırma metodolojileri birlikte kullanılarak yürütülmüştür.

“İhtiyaç duyulan verilerin çeşitli teknikler ya da araçlar kullanılarak gözlem yoluyla toplandığı çalışmalara, görgül (ampirik) araştırmalar denir. Bir görgül araştırmada nicel ya da nitel araştırma yöntemlerinden biri kullanılabilir gibi iki yöntem birlikte de kullanılabilir.” (Büyüköztürk, 2017: 180). Bu yöntemlerin birbirini tamamlama yollarından biri Neuman tarafından şöyle ifade edilir (2012: 20):

Bütün nitel yöntemlerde ortak olan anahtar özellikler, bunlar nicel yöntemlerle karşılaştırıldığında görülebilir. Nicel veri tekniklerinin çoğu, veri özetleyicileridir. Büyük resmi görmek için verileri özetlerler... Nitel yöntemlerse, tersine, en iyi veri çoğaltıcılar olarak düşünülebilir. Veriler arttığında, olayların anahtar yönlerini daha net görmek mümkün olur.

Dolayısıyla bu çalışmada nicel ve nitel yöntemin birlikte kullanılma nedeni, çalışma konusu kapsamında bir olguya dair algı, tecrübe ve beklentilerin nicel verilerle bir özetinin elde edilmesinin yanı sıra nitel verilerle de detaylandırılıp desteklenmesidir. Böylece her iki yöntemden

de yararlanılması hem konunun derinlemesine irdelenmesi hem de elde edilecek bulguların daha nesnel sonuçlar verebilmesi adına seçilmiştir.

3.2.1. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın örnekleme, araştırma evrenini oluşturan Trabzon'da seçmen yaşına gelmiş (18 yaş ve üzeri) nüfus oluşturmaktadır. Araştırmanın evreni 31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimindeki toplam seçmen sayısı olan 594.912 kişidir. Araştırma kapsamında seçmenlere uygulanması gereken anket sayısı araştırmanın uygulandığı yer olan Trabzon'daki toplam seçmen sayısına göre hesaplanarak belirlenmiştir. Buna hesaplama sosyal bilimlerde şu formül baz alınarak gerçekleştirilmektedir:

$$n = \frac{N \cdot t^2 \cdot p \cdot q}{(N-1) \cdot d^2 + t^2 \cdot p \cdot q} \quad (1)$$

Yukarıda (1) No.'lu eşitlikte yer alan formüldeki ifadelerin açıklaması sırasıyla: n= Örneklem büyüklüğü, N= Ana kütle hacmi, t= Güven düzeyine ait t- dağılımının tablo değeri, p= Ana kütle oranının tahmini, q= (1-p), d= Örneklem hatası şeklindedir.

Bu formülden hareketle birim sayısı 500.000 ile 1.000.000 arasında olan bir ana kütlede %5 örnekleme hatası ve %95 güven düzeyinde hesaplanan örneklem büyüklüğü 384'tür. Sosyal bilim araştırmalarında örneklemin evreni temsil kabiliyeti açısından bu sayı yeterli kabul edilmektedir. Araştırmada yer alacak katılımcıların farklı cinsiyet, yaş grubu, öğrenim durumu, gelir düzeyi ve meslek gruplarında olmaları göz önünde bulundurulmuştur. Veriler, basit rastlantısal örnekleme yöntemiyle ulaşılan toplam 386 Trabzonlu katılımcı ile yüz yüze görüşme ile elde edilmiştir. Anket uygulanan örneklem içinden özel seçilen 26 kişiyle de derinlemesine görüşme yapılmıştır. Çalışmanın araştırma bulguları kısmında, elde edilen verilerin değerlendirilmesi anket ve görüşme sorularının birbiriyle ilişkilendirilmesi suretiyle yapılacaktır.

3.2.2. Araştırmanın Soruları

Bu çalışma betimleyici nitelikte bir sosyolojik araştırma olarak tasarlanmıştır. Çalışmada varsayım ya da hipotez kullanılmamış, bunun yerine araştırma sorularına cevap aranmıştır. Anket uygulaması ve görüşmeler yolu ile cevabı aranan temel sorular aşağıdaki gibidir:

1. Trabzon halkı demokrasi kültürünü özümsemiş olarak nitelendirilebilir mi?

2. Trabzon halkının demokratik süreçlere katılımının Türkiye demokrasisine nitel anlamda katkı yaptığı söylenebilir mi?

3.2.3. Araştırmanın Veri Toplama ve Veri Analiz Teknikleri

Araştırma kapsamında uygulanan anket ve görüşmelerde katılımcıların demokrasiye dair algı, tecrübe ve beklentilerini ortaya koymaya yönelik sorular sorulmuştur. Anket sorularında katılımcılara temel demokratik değerleri içeren önermeler sunulmuş ve bu önermelere ne derece katıldıkları ya da katılmadıkları sorulmuştur. Gerçekleştirilen görüşmelerde ise anket ile detaylı cevap alınamayacak önemli noktalara cevap aranmıştır.

Araştırmanın anket formu ve görüşme soruları araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Anket formunda 42 adet soru bulunmaktadır. Sorular 3'lü likert ölçeği şeklinde hazırlanmıştır. Anket formundaki ilk 4 soru örneklem grubunun demografik ve sosyolojik niteliklerini betimlemeye yöneliktir. 5-42 arası sorular ve görüşme formundaki 10 soru ise Trabzonlu katılımcıların demokrasiye yönelik algı, deneyim ve beklentilerini ortaya koyma amaçlıdır.

Anket ve görüşmeler, Ocak-Şubat 2020 aylarında araştırmacı tarafından yapılmıştır. Anket aracıyla elde edilen ham veriler, araştırma konusu ve yöntemine uygun olarak kodlanmış ve bilgisayar ortamında IBM SPSS 20.0 sürüm istatistik programında analiz edilmiştir. Her bir soru için frekanslar alınarak, değerlendirilecek istatistiksel analiz sonuçları tablolar şeklinde ifade edilmiştir. İstatistik analizde iki değişkenli analizlerde Pearson Chi-Square Testi kullanılmış ve değişkenler arası ilişkinin olup olmadığı ($p < 0,05$) tespit edilmiştir. Görüşme yoluyla elde edilen veriler ise her sorunun kendi içinde cevaplarının ortak temalarının oluşturulması suretiyle analiz edilerek yorumlanmıştır.

3.2.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu araştırmada Trabzonlu insanların demokrasiye dair görüşleri aktarılmıştır. Anket ve görüşmeler yoluyla elde edilen bulguların Türkiye'ye genellenmesi söz konusu değildir. Bu çalışma sadece Trabzon iline odaklanmakta, dolayısıyla Trabzon ili özelinde bir demokrasi algısı şablonu sunmaktadır. Bu çerçevede araştırma, Trabzon iline özgü ya da Türkiye düzeyinde genel demokrasi algısı ile özdeşleştirilebilecek sonuçlar ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu bulguların Türk toplumunun demokrasi kavrayışı ve eğilimleri konusunda kullanışlı olduğu söylenebilir. Bu araştırma ile sahadan toplanan bilgiler sosyal gerçeklik ya da en azından Trabzon gerçeği olarak uzun süre kullanılmamalıdır. Toplanan bilgiler katılımcıların algı, tutum ve beklentilerini yansıtmaktadır ki bunlar sosyal yapıdaki değişikliklere ve olaylara göre hızlı değişmektedirler.

3.3. Araştırmanın Bulguları ve Analizi

3.3.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo 1: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)
Kadın	209	54,1
Erkek	177	45,9
Toplam	386	100

Örneklemin (386 kişi) %54,1'ine tekabül eden 209'u kadın, %45,9'una tekabül eden 177'si erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Araştırmaya katılanların cinsiyet dağılımının, temsil anlamında sağlıklı bir düzeyin varlığına işaret ettiği söylenebilir.

Tablo 2: Katılımcıların Yaş Dağılımı

Yaş	Frekans	Yüzde (%)
18-30	222	57,5
31-40	101	26,2
41-50	43	11,1
51-60	15	3,9
61 ve üzeri	5	1,3
Toplam	386	100

Örneklemin, yaş bağlamında şöyle bir dağılım göstermiştir: Örneklemin % 83,7'sine tekabül eden 323 kişi 40 yaş altı, % 15'ine tekabül eden 58 kişi 41-60 yaş arası, % 1,3'üne tekabül eden 5 kişi ise 61 yaş ve üzerindedir. Görüldüğü üzere Türkiye'nin genç nüfusu fazla olduğu için katılımcıların da çoğunu genç nüfus oluşturmaktadır.

Tablo 3: Katılımcıların Öğrenim Durumu Dağılımı

Öğrenim Durumu	Frekans	Yüzde (%)
İlkokul	7	1,8
Lise	74	19,2
Yüksekokul	18	4,7
Üniversite	254	65,7
Yüksek Lisans	27	7
Doktora	6	1,6
Toplam	386	100

Eğitim, insan yaşamının her dönemine yön veren önemli bir faktördür ve bireysel ve sosyal olarak gerçekleştirilen tutum ve davranışlara etki eder. Örnekleme öğrenim durumu açısından bakıldığında; en yüksek oranı %65,7 ile lisans mezunları, en düşük oranı ise %1,6 ile doktora mezunlarının oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 4: Katılımcıların Meslek Dağılımı

Meslek	Frekans	Yüzde (%)
Memur	110	28,5
Serbest Meslek	28	7,3
Özel Sektör	55	14,2
İşçi	13	3,4
Esnaf	9	2,3
Doktor	12	3,1
Hemşire	10	2,6
Mühendis	16	4,1
Mimar	4	1
Akademisyen	8	2,1
Çalışmıyor	37	9,6
Öğrenci	77	20
Emekli	7	1,8
Toplam	386	100

Örneklemin mesleki dağılımına bakıldığında öne çıkan belirgin kategorilerin memur, özel sektör, serbest meslek ve mühendislik olduğu görülmektedir. Örneklemin %28,5'ini oluşturan memur kategorisi içinde öğretmenler, polisler ve devlet dairelerinde çeşitli görevlerde çalışan personeller bulunmaktadır. Mühendislik mesleğinin öne çıkışı ise Trabzon insanının pragmatist ve pratik oluşu ile teknik işlere daha fazla ilgi duymasıyla ilişkilendirilebilir. Örneklemin %9,6'sını oluşturan çalışmıyor kategorisi içinde hem bir işi olmayan kişiler hem de ev hanımları

bulunmaktadır. Örneklemin %20'sini oluşturan ve esasında bir meslek kategorisi olmayan öğrencilik, azımsanmayacak bir oranda olduğu için diğer meslek kategorileri gibi ifade edilmiştir.

Tablo 5: Katılımcıların Gelir Durumu Dağılımı

Gelir Durumu	Frekans	Yüzde (%)
0-1000	102	26,4
1001-2500	65	16,8
2501-3500	69	17,9
3501-5000	97	25,1
5001 ve üzeri	53	13,7
Toplam	386	100

Örneklemin gelir durumu dağılımı şu şekildedir: Örneklemin %26,4'üne tekabül eden 102 kişi 0-1000 lira arası (ki tamamı öğrenci ve çalışmayan kişilerdir), %16,8'ine tekabül eden 65 kişi 1001-2500 lira arası, %17,9'una tekabül eden 69 kişi 2501-3500 lira arası, %25,1'ine tekabül eden 97 kişi 3501-5000 lira arası, %13,8'ine tekabül eden 53 kişi 5001 lira ve üzerinde gelire sahiptir.

3.3.2. Trabzon Halkının Siyasete Yönelik İlgisi

Tablo 6: Siyasetle İlgilenme Durumu

Siyasetle ne kadar ilgileniyorsunuz?	Frekans	Yüzde (%)
Hiç ilgilenmiyorum	52	13,5
Pek ilgilenmiyorum	169	43,8
İlgileniyorum	165	42,7
Toplam	386	100

“Siyasetle ne kadar ilgileniyorsunuz?” sorusuna katılımcıların %42,7'sine tekabül eden 165'i siyasetle ilgilendiği, % 43,8'ine tekabül eden 169'u siyasetle pek ilgilenmediği ve %13,5'ine tekabül eden 52'si siyasetle hiç ilgilenmediği yanıtını vermiştir. Siyasetle hiç ilgilenmeme seçeneği dışındaki seçenekler, katılımcıların yarı yarıya da olsa siyasetle ilgilendiğini göstermektedir. Siyaset ve demokrasiye ilişkin araştırmalarda ve demokrasiye dair ortaya konulan kuramlarda dayanak noktalarından biri olan halkın siyasetle ilgilenme durumu açısından bu verilerin önemli olduğu söylenebilir. Bireylerin günlük hayat uğraşı içinde siyasetle ilgilenme fırsat ve zamanı bulamamaları göz önünde bulundurulduğunda, onların siyasal yaşamla aynı derecede ve yoğunlukta ilgilenmedikleri görülmektedir.

Tablo 7: Hükümetin Çalışmalarını Takip Etme Durumu

Hükümetin çalışmalarını düzenli olarak takip ederim!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	99	25,6
Kısmen Katılıyorum	247	64
Katılmıyorum	40	10,4
Toplam	386	100

“Hükümetin çalışmalarını düzenli olarak takip ederim.” önermesine katılımcıların %89,6’sına tekabül eden 340’ı hükümetin çalışmalarını takip ettiği ve %10,4’üne tekabül eden 40’ı hükümetin çalışmalarını takip etmediği yanıtını vermiştir. Hükümeti takip etmenin siyasetle ilgilenmenin bir biçimi olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bu bakış açısı doğrultusunda bu veriler ile Tablo 6’nın çapraz tablosuna bakıldığında, hükümetin çalışmalarını takip etmem yanıtını verenlerin (40 kişi) %67,5’i siyasetle pek ilgilenmeyen, %25’i siyasetle ilgilenen, %7,5’i siyasetle hiç ilgilenmeyen katılımcılardan oluşmaktadır. Çapraz tablonun Chi-Square Testi sonucuna bakıldığında, değer 0,05’ten küçük olduğu için “siyasete ilgi” ile “ülke siyasetini takip etme durumu” arasında bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Bu durum, katılımcıların siyasetle ilgilenmediğini söyleyerek bir tür siyasetle ilgili gelebilecek zor sorularla muhatap olmak istemediklerini ifade ettiği düşüncesine yol açmaktadır. Dolayısıyla siyasetle pek ilgileniyorum yanıtının dönemsel olarak korku sebebi ile verildiği, aslında siyasetle ilgilenilip anketöre aynı şekilde belirtilmediği söylenebilir.

3.3.3. Trabzon Halkının Demokrasiye İlişkin Genel Algısı

Trabzon halkının demokrasi algısını detaylı olarak inceleyebilmek için her şeyden önce, onların demokrasi kavramı hakkında ne düşündüklerini tespit etmek önemlidir. Bu açıdan açık uçlu bir soru olarak “Demokrasi sizin için ne anlama gelir? Demokrasi olabilmesi için neler gerekir?” soruları, örneklem içerisindeki 26 katılımcıya yöneltilmiştir. Katılımcılar K/1, K/2, ... şeklinde kodlanmıştır.

Tablo 8: Görüşme Yapılan Katılımcıların Demografik Özellikleri

Kod	Cinsiyet	Yaş	Öğrenim Durumu	Meslek
K/1	Kadın	41	Üniversite	Memur
K/2	Kadın	27	Yüksek Lisans	Memur
K/3	Kadın	47	Yüksekokul	Memur
K/4	Kadın	27	Üniversite	Mühendis
K/5	Kadın	52	Üniversite	Hemşire

Tablo 8 (devamı)

K/6	Kadın	18	Lise	Öğrenci
K/7	Kadın	25	Üniversite	Öğrenci
K/8	Kadın	20	Lise	Öğrenci
K/9	Kadın	22	Yüksekokul	Özel Sektör
K/10	Kadın	32	Üniversite	Doktor
K/11	Kadın	27	Üniversite	Mühendis
K/12	Kadın	24	Üniversite	Mühendis
K/13	Kadın	18	Lise	Öğrenci
K/14	Kadın	32	Üniversite	Memur
K/15	Kadın	31	Üniversite	Mühendis
K/16	Kadın	38	Doktora	Akademisyen
K/17	Kadın	26	Yüksek Lisans	Memur
K/18	Kadın	31	Üniversite	Çalışmıyor
K/19	Kadın	35	Üniversite	Özel Sektör
K/20	Erkek	41	Üniversite	Memur
K/21	Erkek	27	Üniversite	Mimar
K/22	Erkek	45	Üniversite	Memur
K/23	Erkek	55	Lise	İşçi
K/24	Erkek	32	Üniversite	Esnaf
K/25	Erkek	34	Lise	Serbest Meslek
K/26	Erkek	39	Üniversite	Memur

Katılımcılardan sadece 1'i demokrasiyi “kitaplarda geçen ama yaşantımızda hiçbir işe yaramayan kavram” (**K/21**) olarak tanımlamıştır.

Katılımcıların 8'inin ifadelerinde “halkın alınan kararlarda etkili olması”, “yönetime katılma”, “halkın yönetimi”, “halkın kararı ve gücü” temalarının ön planda olduğu görülmüştür:

“Devlet yönetiminde halkın ön planda olmasıdır” (**K/1**). “Bir topluluk (aile, millet vb.) içindeki bireylerin alınan kararlarda etkili olmasıdır. Demokrasinin olabilmesi için adalet, bilgi, ilim, zekâ, vicdan şarttır” (**K/5**). “Halkın sadece oy kullanıp geri plana çekilmesi değil, fikirlerini söylemekten kaçınmadan yönetimde söz sahibi olmasıdır. Siyasetçiler ile halk arasında seviyeli bir iletişim olmalıdır” (**K/13**).

“Demokrasi halkın gücü anlamına gelir. Demokrasi olabilmesi için belli başlı konularda halkın görüşü sorulmalıdır” (**K/26**). “Demokrasi halkın kendi kararlarını kendinin verebilmesi ve kararların yönetime yansımalarıdır” (**K/1**). “Demokrasi halkın kendi kendini yönetmesidir. Demokrasi olabilmesi için yaşama, konuşma ve fikir hürriyeti olmalıdır. Halkın yöneticileri seçmesinin yanında denetleyebilmesi de gerekir” (**K/3**).

“Halkın yönetime dahil olması, toplum içindeki her birey için fırsat eşitliğinin sağlanmış olmasıdır. Çoğunlukçu değil çoğulcu bir demokrasi olması gerekir” (**K/2**). “Demokrasi, bir yurttaşın hür iradesiyle başka insanların haklarını gasp etmeden her alanda kararlarını uygulayabilmesidir. İnsanların kendi seçimlerine saygı duymaktır” (**K/10**).

Katılımcıların 4'ünün ifadelerinde “halkın hür iradesi ile olan seçim faaliyeti ve seçilenler tarafından yönetilme” temalarının ön plana çıktığı görülmüştür:

“Demokrasi, halkın kendi iradesiyle seçtiği temsilciler tarafından yönetilmesidir. Gerçek demokrasi sağlanması için elbette temsilcilerin halkın her kesimini temsil etmesi gerekir, tabi ki bu çok ütopyik” (K/4). “Halkın oy verdiği siyasetçilerin toplumsal ve ekonomik açıdan özgürce halkı yönetmesidir. Demokrasi iyi yönetilmektir” (K/23).

“Bizleri yönetecek kişiyi kendi özgür irademizle seçmemiz demokrasidir. Demokrasi olabilmesi için seçme-seçilme ve eşitlik olmalıdır” (K/8). “Adil bir seçim propagandasıyla halkı kandırmadan hür bir şekilde oy kullanmalarını sağlamak ve oy verilen yöneticinin sadık bir şekilde verdiği vaatleri yerine getirmesidir” (K/24).

Katılımcıların 10'unun ifadelerinde “eşitlik”, “özgürlük”, “adalet”, “haklar” temaları ön plana çıkmıştır:

“İnsan hak ve özgürlüklerini güvence altına almaktır. Herkesin eşit imkânlarda eğitim, sağlık ve yaşam ihtiyaçlarının karşılandığı bir ülke yönetimidir” (K/7). “Demokrasi, eşit haklara sahip insanların insan hakları, liyakat, adalet, eşit sosyoekonomik haklara sahip olduğu, hayvan haklarının ve doğanın da korunduğu, (...) bir sistemdir” (K/20).

“Demokrasi adalet demektir. Demokrasi için sadece yüksek konumdaki insanların değil halkın da söz sahibi olması gerekir” (K/9). “Adalet ve eşitlik olması demokrasidir. Halkı dinlemek, uygulama aşamasını tartışmaktır. Demokrasi olabilmesi için düşünceler dilendiği gibi ifade edilebilmelidir...” (K/17).

“Halka verilmiş olan, eşit ve hür olunmasını sağlayan haklardır. Bütün vatandaşların devlet politikasını şekillendirmede eşit olduğu yönetim biçimidir...” (K/11). “Kadın erkek demeden herkesin eşit kalitede çalışabilmesi ve eşit haklara sahip olmasıdır. Farklı fikirlerin de olabileceğinin herkes tarafından benimsenmesidir...” (K/22). “Demokrasi eşitlik, özgürlük ve adalettir. Hukukun üstünlüğü bunları sağlar” (K/25).

“Her kesimin fikrinin önemsenmesi demektir. Demokratik devlet anlayışında halkın istek ve beklentileri karşılanmalıdır” (K/14). “Her kesimden kişinin eşit olmasıdır. Demokrasi olabilmesi için yasaların herkese aynı ölçüde hitap etmesi gerekir” (K/6).

“Herkesin saygı çerçevesini aşmadan kendi düşüncelerini özgürce söyleyip, savunabilmesidir...” (K/15). “Demokrasi, siyasi kararlarımızı özgürce alabileceğimiz, düşüncelerimizi özgürce ifade edebileceğimiz bir sistemdir...” (K/19).

Tablo 9: Demokrasiyi Seçimlerle Özdeşleştirme Durumu

Demokrasi, ülkeyi yönetecek olanları seçmek demektir!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	180	46,6
Kısmen Katılıyorum	147	38,1
Katılmıyorum	59	15,3
Toplam	386	100

“Demokrasi, ülkeyi yönetecek olanları seçmektir.” önermesine katılımcıların %46,6’sına tekabül eden 180’inin demokrasinin seçimlerden ibaret olduğu, %38,1’ine tekabül eden 147’sinin seçimlerin demokrasinin bir parçası olduğu ve %15,3’üne tekabül eden 59’u demokrasinin seçimle özdeş olmadığı düşüncesinde olduğu görülmektedir. Türkiye’de demokratik hakkı kullanma yönünde genellikle ve hatta yalnızca oy kullanmanın teşvik edilmekte ve vurgulanmakta olduğu görülmektedir. Bu sebeple demokrasinin yöneticileri seçme anlamına geldiği yönünde bir algı veya alışkanlık oluştuğu söylenebilir. Dolayısıyla bu verilerin, Türkiye’deki deneyimin bu şekilde olması ile de yorumlanması mümkündür. Türkiye’de seçimlerin neredeyse tek siyasal katılım yolu olduğu dikkate alındığında seçimlerin halk için önemi ve ifade ettiği şey bu verilerle de anlamlı hale gelmektedir. Bu önermeye katılmayanların da olması, idealdeki demokrasi ile pratikteki demokrasi ayırımına, demokrasinin seçimlerden fazlası olduğuna atıf yapmaktadır. Seçimlerin kendi başına demokrasiye eşit olmadığı, öyle olduğunu sanmanın yaygın bir hata olduğu, demokrasi ile ilgili literatürde görülebilmektedir.

Tablo 10: Demokrasiyi Ülkeyi Yönetenlerin Verdiği Bir İmkân Olarak Görme Durumu

Demokrasi, ülkeyi yönetenlerin bize verdiği bir imkândır!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	182	47,1
Kısmen Katılıyorum	59	15,3
Katılmıyorum	145	37,6
Toplam	386	100

“Demokrasi, ülkeyi yönetenlerin bize verdiği bir imkândır.” önermesine katılımcıların %62,4’üne tekabül eden 241’inin olumlu, %37,6’sına tekabül eden 145’inin olumsuz yanıt verdiği görülmektedir. Demokrasiyi seçimlerle eşit görme durumu ile ilgili olarak, seçme ve seçilme hakkının halka verilmesi anlamında seçim olarak görülen demokrasinin de imkân olarak verildiği algısı oluştuğu söylenebilir. Bu verilerle Tablo 9’un çapraz tablosuna bakıldığında bu durum daha iyi anlaşılabilir. Demokrasinin yöneticileri seçmek olduğu ifadesine katılanların %60,6’sının Tablo 10’daki ifadeye de katıldıkları görülmüştür. Chi-Square Testi sonucuna bakıldığında, değer 0,05’ten küçük olduğu için “demokrasiyi seçimlerle özdeş görme durumu” ile “demokrasiyi ülkeyi yönetenlerin verdiği bir imkân olarak görme durumu” arasında bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Demokrasi bir imkândan ziyade haktır ve yurttaşların bunun bilincinde olması, yöneticilerin verdiği bir şey olarak algılanmaması gerektiği söylenebilir.

Tablo 11: “Halkın Yönetimi” Olgusuna Bakış

'Halkın yönetimi' diye bir şey söz konusu değildir!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	56	14,5
Kısmen Katılıyorum	128	33,2
Katılmıyorum	202	52,3
Toplam	386	100

Demokrasi genellikle halkın yönetimi anlamında kullanıldığı için bu olguya bakış açısını tespit için yöneltilen “Halkın yönetimi diye bir şey söz konusu değildir.” önermesine katılımcıların %47,7’sine tekabül eden 184’ünün olumlu, %52,3’üne tekabül eden 202’sinin olumsuz yanıt verdiği görülmektedir. Kısmen katılıyorum ifadesinin oranı yine demokrasinin yani halk katılımının ideal ve pratikteki anlamına atıfla yorumlanabilir. Mevcut demokrasinin halkın yönetimi olduğu, fakat temsil sisteminin varlığının halk yönetimi olgusunun kabulünü değiştirdiği söylenebilir. Katılımcıların yarısının mevcut durumda da halk yönetiminin var olduğunu düşündükleri görülmektedir. %14,5’lik kısmın ise halkın yönetimi olgunun varlığına inanmadıkları görülmüştür. Demokrasi ile yönetilen bir ülkede bu önermeye olumlu bakılmaması beklendiğinden, bu durum demokrasinin topluma yansımada problemlerin olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 12: Demokrasi Olmadan İyi Bir Yönetimin Olabilirliğine Bakış

Demokrasi olmadan da iyi bir yönetim olabilir!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	23	6
Kısmen Katılıyorum	51	13,2
Katılmıyorum	312	80,8
Toplam	386	100

“Demokrasi olmadan da iyi bir yönetim olabilir.” önermesine katılımcıların % 19,2’sine tekabül eden 74’ü olumlu, %80,8’ine tekabül eden 312’si olumsuz yanıt vermiştir. Teorik olarak bakıldığında bu önermeye olumlu bakışın daha düşük bir oranda olması beklenir ve bu oran görece yüksek olarak değerlendirilebilir. Bu da Türkiye’de demokrasinin başarısının düşüklüğü ile ilişkilendirilebilir. Verilere bakıldığında büyük bir çoğunluğun, demokrasi olmadan iyi bir yönetim olmayacağını belirttiği görülür. Bu görüşe katılmamayı ve kısmen katılımı ve daha iyi yorumlayabilmek için bir sonraki tablo önemli görülmektedir.

Tablo 13: Siyasi Yöneticilerin İyi Nitelikte Olmasının Demokrasiden Önemli Olabilirliğine Bakış

Ülkeyi yönetenlerin iyi nitelikte olması, demokrasiden önemlidir!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	117	30,3
Kısmen Katılıyorum	125	32,4
Katılmıyorum	144	37,3
Toplam	386	100

“Ülkeyi yönetenlerin iyi nitelikte olması, demokrasiden önemlidir.” önermesine katılımcıların %62,7’üne tekabül eden 242’si olumlu, %37,3’üne tekabül eden 144’ü olumsuz yanıt vermiştir. Tablo 12 ve Tablo 13’ün çapraz tablosuna bakıldığında, Tablo 12’deki önermeye katılıyorum yanıtını verenlerin %52,2’sinin Tablo 13’teki önermeye katıldıkları görülmüştür. Chi-Square Testi sonucuna bakıldığında, değer 0,05’ten küçük olduğu için “demokrasi olmadan iyi bir yönetimin olabilirliğine bakış ile “siyasi yöneticilerin iyi nitelikte olmasının demokrasiden önemli olabilirliğine bakış” arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Görülmektedir ki, katılımcıların demokrasi algısı çerçevesinde ülke yönetiminde demokrasinin olmamasını telafi edecek olan şeylerden biri iyi nitelikteki yöneticilerdir. Bu verilerden hareketle denilebilir ki, insanlar illa ki demokrasiyi değil yönetimin demokratik, adil, nitelikli ve ehliyetli olması anlamında iyi olmasını istemektedir. Demokrasinin bizzat kendisinin bizi bu sonuca götürebileceğinin ya bilincinde olunmadığı ya da tecrübe edilmediği için insanların demokrasiden iyi yöneticiler lehine vazgeçebileceği söylenebilir. Halk demokrasiye, eğer ekonomik olarak kendisine yarar sağlıyorsa inanır, güvenir, destekler ve onu talep eder. Siyasetçiler seçim derdinde ise halk da geçim derdindedir. Bu açıdan, halkın demokrasiye bakışının da bu doğrultudaki tecrübe ve beklentiyle ilişkilendirmek mümkündür.

Demokratik elitizm kuramını hatırlayacak olursak, siyasal elitlerin sistemde en önemli kilit unsur olduğu vurgulanmaktaydı. Bu anlamda katılımcıların önemli bir kısmında yöneticilerin niteliğinin önemi ön plana çıkmaktadır. Yine de bir siyasal sistemde ya da demokraside kuramda olduğu gibi yöneticilerin halktan daha önemli olup olmadığına bakış, bir sonraki tabloda analiz edilmiştir.

Tablo 14: Ülke Siyasetinde Halk ve Yöneticilerin Öneme Dair Algı

Ülke siyasetinde önemli olan halk değil yöneticilerdir!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	22	5,7
Kısmen Katılıyorum	76	19,7
Katılmıyorum	288	74,6
Toplam	100	100

“Ülke siyasetinde önemli olan halk değil yöneticilerdir.” önermesine katılımcıların %25,4’üne tekabül eden 98’i olumlu, %74,6’sına tekabül eden 288’i olumsuz yanıt vermiştir. Bu verileri hem ülkedeki mevcut durum algısı olarak hem de demokrasinin gereği olarak olması gerekenin (halkın önemli olması gerektiği) algısı olarak yorumlamak mümkündür. Demokraside önemli olan halktır ve beklenen cevap da bu yöndedir. Genel anlamda halkın bir siyasal sistemde daha önemli olduğu yönündeki bir sonuç söz konusudur. Fakat olumlu bakış da azımsanmayacak kadar yüksek orandadır. Bir önceki tablo ile mevcut tabloyu Trabzon halkının genel dünya görüşüyle, siyaset anlayışıyla, siyasal kültürüyle ve karakteristiği ile ilişkilendirmek gerekir. Trabzon insanı pragmatist bir yapıdadır ve pratik hayatta bir şeylerin yansımaları görmek istemektedir. Bir sistem ne kadar kıymetli olursa olsun gündelik hayatta yansımaları yoksa Trabzon insanı için kıymetinin düştüğü ve felsefi olarak da onu değerlendirmeye yaklaşmadığını ifade etmek mümkündür.

3.3.4. Trabzon Halkının Siyasal Katılım Algı ve Pratikleri

Tablo 15: Katılımcıların Oy Kullanma Durumu

Her seçimde mutlaka oy kullanırım!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	337	87,3
Kısmen Katılıyorum	41	10,6
Katılmıyorum	8	2,1
Toplam	386	100,0

“Her seçimde mutlaka oy kullanırım.” önermesine katılımcıların %97,9’una tekabül eden 378’i olumlu, %2,1’ine tekabül eden 8’i olumsuz yanıt vermiştir. Ulusal düzeyde seçimlere katılım oranının (2019 seçimlerinde %84,5) biraz üzerinde seyreden bu veri, Trabzon’da seçimlere yönelik ilginin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Bu veriler ışığında, büyük bir çoğunluğun seçimlerde mutlaka oy kullandığı, bir kısmının düzenli oy kullandığı ve diğerlerine nazaran çok küçük bir kısmın ise her zaman veya düzenli olarak oy kullanmadığı görülmektedir. Oy kullanmadaki yüksek oran, demokrasiye olan inancı ve ülkenin yönetimine katılma isteğini göstermektedir. Katılımcıların oldukça küçük bir kesiminin her seçimde düzenli olarak oy kullanmadığı dikkate alındığında, seçimlerin önemli bir meşru siyasi katılım aracı olarak görüldüğü söylenebilir.

Trabzon halkının oy kullanma faaliyeti ile ilgili bu veriler, onların oy kullanma hakkındaki düşünceleri ile daha detaylı bir şekilde anlaşılacaktır. Bu açıdan açık uçlu bir soru olarak “Sizin için oy kullanmanın önemi nedir?” sorusu, örneklem içerisindeki 26 katılımcıya yöneltilmiştir.

Katılımcıların 7’sinin ifadelerinde “vatandaş olma”, “vatandaşlık görevi”, “vatandaşlık bilinci”, “vatandaşlık hakkı” ve “sorumluluk” temalarının ön plana çıktığı görülmüştür:

“Vatandaşlık görevidir. Devlette bir yer edindiğinin göstergesidir. Bir oydan ne olur demeden herkesin oy kullanması gerekir” (K/6). “Vatandaşlık sorumluluğunun yerine getirilmesi açısından önemlidir” (K/19). “Vatandaşlık bilincinin oluşması açısından önemlidir” (K/2).

“Birey ve vatandaş olmanın en önemli unsurlarından biri olduğunu düşünüyorum” (K/13). “Oy kullanmak önemlidir. Ülke yönetimini seçerek sorumluluk aldığımı düşünüyorum. Tabi bazı dönemler siyasilere inancımı kaybederek oy kullanmadığım oluyor” (K/25).

Katılımcıların 4’ünün ifadelerinde “siyasi irade” ve “yöneticileri belirleme” temalarının ön plana çıktığı görülmüştür:

“Bizi yönetecek kişileri, bizim adımıza karar alacak kişileri seçtiğimiz için önemlidir” (K/8). “Kimin yöneteceğine karar verildiği için önemlidir” (K/17). “Bir vatandaş olarak benim görüşlerime sahip olduğunu düşündüğüm kişilerin beni temsil etmesi için her zaman seçimlerde oy kullanırım” (K/10).

Katılımcıların 12’sinin ifadelerinde “söz sahibi olma”, “etkili olma” ve “fikir belirtme” temalarının ön planda olduğu görülmüştür:

“Halkın fikirlerinin de geleceği yönlendirebilmek adına önemli olduğunu düşünüyorum. Her bireyin kendi fikrini belirtip savunabilmesi açısından önemlidir” (K/3). “İnsanın kendini ifade etmesinin ve iradesinin en güzel yansıması oydur” (K/7). “Halkın siyasi iradeyi göstermesi için önemlidir” (K/24). “Oy kullanmak ülkenin geleceğini belirlemek adına çok önemli bir olaydır” (K/26).

“Oy kullanarak devlet yönetiminde bir söz hakkım olduğunu hissediyorum. Bir ülkede her bireyin fikri ancak oy kullanarak önemsenebilir” (K/4). “Ülkeyi yönetenlerin belirlenmesinde sözüm olsun isterim” (K/5). “Ülkede söz sahibi olduğunun ispatıdır” (K/15).

“Vatandaşlık hakkımız olduğu için ve daha da önemlisi sadece seçimlerde halka söz hakkı verildiği için önemlidir” (K/9). “Her birey farklılık yaratarak istediğini başarabilir” (K/12). “Tek bir oy bile bazı sonuçları değiştirebilir” (K/22). “Yönetimde etkili olduğunu hissetmek açısından önemlidir” (K/14).

Katılımcılardan biri: “Seçim önemlidir, ancak günümüzde benim seçmediğim ve önüme koyulan adaylardan oluşan pusula seçeneği gerçek bir seçim ve demokrasi olamaz” (K/20). Diğer bir katılımcı: “Çok önemli değil, mutlaka kullanılmalı fakat oy kullanmaktan ziyade anlayış ve aktif vatandaş olunması gerekir” (K/16). Bir diğer katılımcı ise: “Önemi yok, çünkü kim seçilirse seçilsin adalet mantığı ile bir yönetim olmayacak” (K/21). şeklinde görüşlerini dile getirmiştir.

Görülmektedir ki, Türkiye gibi siyasete katılım yollarının sınırlı olduğu demokrasilerde seçimlere katılım büyük önem görmektedir. Seçmen iradesinin bu sebeple yüceltilmesi ve oy kullanmanın bir vatandaşlık görevi olarak vurgulanması söz konusudur. Seçimlerde oy kullanmanın en önemli siyasal katılım yolu olduğu ve insanların kendi algıları açısından seçimde kullandıkları oyu önemsediklerini söylemek mümkündür. Seçimlerin insanlara bir şeyleri değiştirebilecekleri umudunu vermesinin yanında, seçimlerin neredeyse bu konudaki tek araç olduğu göz önüne alındığında oy verme faaliyetini gerçekleştirmede ciddi çekincelerin olmayacağı düşünülmektedir.

Tablo 16: Oy Kullanma İle Siyasal Fayda Elde Etme Arasındaki İlişkiye Bakış

3-5 yılda bir sandık başına gitmek, vatandaşın siyasal fayda elde etmesine yeter!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	57	14,8
Kısmen Katılıyorum	144	37,3
Katılmıyorum	185	47,9
Toplam	386	100

“3-5 yılda bir sandık başına gitmek, vatandaşın siyasal fayda elde etmesine yeter.” önermesine katılımcıların %52,1’ine tekabül eden 201’i olumlu, %47,9’una tekabül eden 185’i olumsuz yanıt vermiştir. Teoride beklenen, halkın yöneticiyi seçmesi, denetlemesi ve gerekirse görevden alması şeklindeki anlayıştır ve dolayısıyla önermeye olumlu bakışın (oy kullanmanın yeterli oluşu) yüksek bir oran olduğu görülmektedir. Bu da pasif seçmen kültürü veya temsili demokrasi kültürünün olduğunu, katılımcı demokrasi kültürünün yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu verileri yorumlamada demokrasiyi seçimlerle özdeş görme durumu (Tablo 9) önemli görülmektedir. Bu iki tablodaki verilerin çapraz tablosuna bakıldığında, demokrasini yöneticileri seçmek olduğu ifadesine katılanların %59,6’sının Tablo 16’daki önermeye katıldıkları görülmüştür. Chi-Square testini değeri 0,05’ten küçük olduğu için, “demokrasiyi seçimlerle özdeş görme durumu” ile “oy kullanmayı siyasal fayda elde etmeye yeterli görme durumu” arasında olumlu bir ilişki olduğu söylenebilir. Katılımcıların yarısına yakın bir kısmı ise sadece oy kullanmayı siyasal fayda elde etmek açısından yeterli görmemektedir. Yalnızca istenilen kişilerin yönetici olmasını da bir siyasal faydanın bir yönü olarak görmek mümkün olduğundan, önermeye kısmen katılanlar bu açıdan değerlendirilebilir.

Tablo 17: Seçimler Dışındaki Siyasal Faaliyetlerin Gerekliliğine Bakış

Seçimlerde yöneticileri belirledikten sonra başka bir siyasal faaliyette bulunmaya gerek yoktur!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	28	7,2
Kısmen Katılıyorum	91	23,6
Katılmıyorum	267	69,2
Toplam	386	100

“Seçimlerde yöneticileri belirledikten sonra başka siyasal faaliyette bulunmaya gerek yoktur.” önermesine katılımcıların %30,8’ine tekabül eden 119’u olumlu, %69,2’sine tekabül eden 267’si olumsuz yanıt vermiştir. Teoride beklenen, seçim dışı faaliyetlerin de gerekli görülmesi olduğundan, katılımcıların büyük bir kısmının olumsuz yanıtı demokratik yönetimin gerekleri açısından pozitif bir durumdur. Bunun yanı sıra önermeye olumlu bakanların oranı ise önemsiz görülmeyecek düzeydedir. Bu oran yine temsili demokrasi kültürünün veya katılımcı olmayan bir demokrasi kültürünün göstergesidir. Siyasal katılmayı sadece seçimler ve seçim faaliyetleri olarak görmek, siyasal katılmayı sadece devlet-birey ilişkisi olarak ele almayı ifade ettiğinden, katılımı sınırlandırır. Bütün bu verileri yorumlayabilmek açısından katılımcıların seçim dışı siyasal katılıma bakışının tespiti önemlidir.

Trabzon halkının oy kullanma dışındaki siyasal faaliyetleri gerekli görme durumu ile ilgili bu veriler, onların oy kullanma dışındaki siyasal katılım durumları ve katılım hakkındaki düşünceleri ile daha detaylı bir şekilde anlaşılacaktır. Bu açıdan açık uçlu bir soru olarak “Oy kullanma dışında herhangi bir siyasal katılımınız var mı?” sorusu, örneklem içerisindeki 26 katılımcıya yöneltilmiştir.

Katılımcıların yalnızca 1’i siyasal katılımı olduğunu belirtmiştir: “Parti üyeliğim mevcut. Katılmamdaki tek sebep vatandaşa daha fazla dokunarak ihtiyaçlar doğrultusunda planlama yapıp huzur ve birlik içerisinde yaşamak” (K/18).

Katılımcılardan 1’i “Aktif katılımcı değilim. Siyasi içerikli toplantı ve organizasyonları takip ederim ve mümkün olduğunca konuşmaları dinlemeye çalışırım” (K/22).

Siyasi bir katılımı olmadığı yanıtını veren katılımcıların 10’unun ifadelerinde “etiketlenme korkusu”, “korku ve belirsizlik” ve “siyasetin kutuplaştırma faktörü” temaları öne çıkmıştır:

“... Çünkü bu tür grupların insanları düşmanlığa ve ayrımcılığa ittiğini düşünüyorum” (K/1).

“Etiketlemek istememekten dolayı yok. Siyaset ülkemizde kutuplaşmaya yol açıyor” (K/3).

“Herhangi bir siyasal etkinlikte bulunmak taraf olmayı gerektirdiği için gerek duymuyorum”

(K/9). “Çünkü siyasal bir etkinliğe katıldığında yönetime ters düşersen bu sosyal hayatını ve özellikle iş hayatını olumsuz yönde etkileyeceğini düşünüyorum” (K/12).

“Siyasete katılmak ya da bunu düşünmek bile bu dönemde suç sayılabilir” (K/4). “İleride bir sorunla karşılaşmak istemediğimden siyasal görüşümü belli etmek istemiyorum” (K/6). “Başıma kötü bir şey gelme ihtimalinden dolayı yok” (K/15). “Herhangi bir siyasal düşüncemi söylemeye korkuyorum” (K/8).

“Ülkemizde tüm tarafların kutuplaştığı düşüncesindeyim ve katılım sağlama durumunda sorun yaşayabileceğim çekincesi taşıyorum. Ayrıca uzman olmadığım bir alanda fazla zaman harcamak yerine kendi işimi daha iyi yapmaya çalışmak daha doğru geliyor” (K/25).

Siyasal bir katılımı olmadığı yanıtını veren katılımcıların 12’sinin ifadelerinde “meslek faktörü”, “zaman problemi”, “güvensizlik” ve “ilgisizlik” temaları ön plana çıkmıştır:

“Devlet memuru olmam nedeni ile üye olmuyorum” (K/2). Mesleğimle siyasetin içi içe olmasını doğru bulmuyorum” (K/14). “Samimi ve idealist değilim” (K/16). “Ülkemizde siyasal kimlikler halktan uzak şekilde yaşıyor” (K/10). “Siyasetin kirliliği bir şey olduğunu düşünüyorum” (K/7). “Siyasetçiler yalancı ve adaletsiz oldukları için onlardan uzak durmayı yeğliyorum” (K/17). “Güvendiğim bir şey yok ve korku hâkim” (K/20).

“Böyle bir katılım için vaktim yok. Haklarımı bireysel olarak biliyorum ve savunabiliyorum” (K/19). “Yoğunum ve gereksiz buluyorum” (K/5). “Sadece oy kullanmayı yeterli görüyorum” (K/21). “Siyasetin her anlamda sahte ve yalan üzerine kurulu olduğunu düşünüyorum” (K/24). “Siyasal düşüncem için, doğruluğunu kanıtlayamayacak boş siyasal karşı görüşlü insanlarla bir yarış içine girmek istemiyorum” (K/11).

Siyasete katılma, yöneticilerin seçilmesini ve alınacak kararları etkilemeyi amaçlayan faaliyetlerin bütünüdür. Seçim faaliyeti dışında, olayları izleme, siyasal konuşmaları dinleme, bu konuşmalara katılma ve daha üst bir seviyede ise bir siyasal partiye üye olma gibi siyasal yaşama aktif bir biçimde katılmak söz konusudur. Siyasal katılım; seçimlere katılmaktan, referandumda yasaları onaylamaya, siyasal grupları oluşturmaya ve yasal ve yasal olmayan protestolarla meşgul olmaya kadar olan geniş bir yelpazede şekillenmektedir. Dolayısıyla siyasete katılmak sadece oy vermekten ibaret değil çok kapsamlı faaliyetleri içerir. Siyasal katılım, seçimi de kapsayan ama aynı zamanda onu aşan bir kavramdır.

Siyasal katılımcının katılma davranışından beklediği, siyaseti belirlemeye katkıda bulunmak ve liderleri etkileyebilmektir. Bu şekilde katılmayı aktif ve pasif olarak katılım olarak ikiye ayırmak mümkündür. Aktif olarak katılanlar, ya mevcut sistemi savunarak ya da mevcut siyaseti eleştirerek tavır alırlar. Bunun şiddet derecesi, kişinin siyasete ilgisi, bilgisi, çıkar beklentisi ile orantılıdır. Pasif katılımcıların ise düzenin kurallarına uymak suretiyle vatandaşlık görevini yerine getirmekle sınırlı bir katılımı söz konusudur. Katılımcıların ifadelerinden hareketle, insanların siyasal tercihlerinden dolayı kutuplaşma konumuna geldiği ve bundan dolayı siyasetten geri durduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Korku, belirsizlik, güvensizlik ve kutuplaştırıcı siyasetin halkı siyasetten kopardığını söylemek mümkündür.

Tablo 18: Hükümeti Eleştirme Sonucu Ceza Almaktan Korkma Durumu

Hükümeti eleştiren herhangi bir düşüncemi dile getirdiğimde veya bir davranışta bulunduğumda cezalandırılmaktan korkarım!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	133	34,5
Kısmen Katılıyorum	124	32,1
Katılmıyorum	129	33,4
Toplam	386	100

“Hükümeti eleştiren herhangi bir düşüncemi dile getirdiğimde veya bir davranışta bulunduğumda cezalandırılmaktan korkarım.” önermesine katılımcıların %66,6’sına tekabül eden 257’si olumlu, %33,4’üne tekabül eden 129’u olumsuz yanıt vermiştir. İfadeye olumlu bakışın oldukça yüksek oranda olması, insanların eleştiriden korkar hale geldiğini, hükümeti eleştirinin adeta devleti eleştirmek gibi algılanabileceğini ve bundan dolayı devlet tarafından cezalandırılabileceğini düşünür hale geldiğini göstermektedir. Kısaca bir korku ikliminin hakim olması söz konusudur. Oysaki demokrasilerde düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı temel önemdedir. İfade ve eleştiri özgürlüğü çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin bir gereğidir ve onun yokluğu halinde demokratik bir toplumdaki söz edilemez. Hükümetin beğenilmeyen ya da doğru bulunmayan yönlerini eleştirmekten korku duyulan bir toplumun da demokratik niteliği tartışmalı hale gelmektedir. Seçimlerde vurgulanan “halkın kararı” kavramı göz önüne alındığında eleştiriler de yine halkın görüşü olarak önemsenmeli ve dile getirmede insanlar korku duymamalıdır.

Tablo 19: Katılımcıların Kendileri Yerine Başkalarından Siyasal Faaliyet Bekleme Durumu

Siyasal taleplerim konusunda bir şey yapmasam bile benim yerime birilerinin mutlaka bir şey yapacağını düşünürüm!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	48	12,4
Kısmen Katılıyorum	156	40,4
Katılmıyorum	182	47,2
Toplam	386	100

“Siyasal taleplerim konusunda bir şey yapmasam bile benim yerime birilerinin mutlaka bir şey yapacağını düşünürüm.” önermesine katılımcıların %52,8’ine tekabül eden 204’ü olumlu, %47,2’sine tekabül eden 182’si olumsuz yanıt vermiştir. Oy kullanma dışındaki siyasal katılımın çok düşük olduğu tespitinden hareketle, insanlarda başkalarından bekleme durumu oluşabilmektedir. İfadeye olumlu bakış, katılımcı ve özgürlükçü bir demokrasiyle uyuşan bir veri değeridir ve dolayısıyla korku ikliminin buna sebep olduğu söylenebilir. Başkalarının bir şey

yapmasını beklemeyen yarıya yakın kesim ise siyasal talepleri konusunda kendileri bir şey yapma ya da başkalarının da bir şey yapacağına güvenmeme ya da kendisi dahil kimsenin bir şey yapabileceğini düşünmeme gibi boyutlarıyla yorumlanabilir. Bu noktada bir sonraki tablonun önemli olduğu düşünülmektedir.

Tablo 20: Vatandaşın Hükümet Kararlarını Etkileyecek Şeyler Yapabilirliğine Bakış

Vatandaş hükümetin kararlarını etkileyecek şeyler yapabilir!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	137	35,5
Kısmen Katılıyorum	135	35
Katılmıyorum	114	29,5
Toplam	386	100

“Vatandaş hükümetin kararlarını etkileyecek şeyler yapabilir.” önermesine katılımcıların %70,5’ine tekabül eden 272’si olumlu, %29,5’ine tekabül eden 114’ü olumsuz yanıt vermiştir. Olumlu yanıtların hem mevcut durumda kararları etkileyecek şeyler yapılabildiği hem de kararları etkileyecek şeyler yapılabilmesi gerektiği şeklinde iki açıdan değerlendirilmesi mümkündür. Olumsuz yanıtların ise yine azımsanamayacak oranda olması demokratik bir yönetimin varlığıyla uyuşmamaktadır.

İdealdeki durum ile mevcut yönetim açısından bir değerlendirilmesi mümkün olsa da bu veriler, Trabzon halkının vatandaşın hükümet kararlarını etkileyecek şeyler yapabilirliğine yönelik düşünceleri ile daha detaylı bir şekilde anlaşılacaktır. Bu açıdan açık uçlu bir soru olarak “Sizce siyasal yönetimin kararlarını etkilemek mümkün müdür?” sorusu, örneklem içerisindeki 26 katılımcıya yöneltilmiştir.

Tablo 20’de kararları etkilemenin mümkün olduğu yanıtını veren katılımcılardan 8’inin görüşleri şu şekildedir:

“İdeolojini paylaşabileceğin insanlarla bir araya gelip lobi oluşturarak harekete geçme ve toplum liderlerini harekete geçirme ile mümkündür” (K/2). “Halkın birlik olması önemlidir. Birbiriyale kucaklaşan halk orta yolu bulur ve bu birlik siyasal yönetimi dize getirir” (K/10).

“... Eğer alınan kararlar halkı mutlu etmiyorsa, bunu belli ederek ve bu kararlara tepki göstererek etkileyebilir” (K/4). “Artık sosyal medya sayesinde kamuoyu oluşturularak etkili olunabiliyor. (...) Toplum belli bir düşüncede yoğunlaşınca ve ses çıkarınca devlet buna kayıtsız kalamıyor” (K/6). “Yeni bir seçimle, referandumla ve yaşayacakları büyük oy kayıpları yönetimin kararlarını etkileyebilir” (K/14).

“... Halkın bir konuda bir araya gelmesi ve isteklerinde kararlı olmaları, belirli bir katılıma ulaştıklarında siyasetçilerin dikkatini çekecektir. Oy potansiyeli için bu topluluğa hitap etmeye çalışacaklardır” (K/12). “... Bunun için ortak uzlaşımın sağlanabildiği ortamlar oluşturulmalıdır.

Her ne kadar diğer taraflar gibi düşünmesek de iletişim halinde olup en uygun çözümleri bulabilmemiz gerekir” (K/15). “... Özellikle sivil toplum kuruluşları ile ses getirci ve geniş etki uyandırabilecek organizasyonlarla siyasal yönetim etkilenebilir” (K/22). “Halkın gücü her şeye yeter, siyasal yönetime de her şeyi yaptırabilir güçtedir” (K/26).

Tablo 20’de kararları etkilemenin kısmen mümkün olduğu veya pek mümkün olmadığı yanıtını veren katılımcılardan 12’sinin görüşleri şu şekildedir:

“... Halkın ayaklanması, protesto vs. ile ancak, onun haricinde zor. Çünkü ülkemizde insan hakları kavramı yetersiz, yapılacak en küçük bir eleştiride bile ceza alma korkusu var” (K/1). “... Adaleti bağımsız kılarırsak mümkün olabilir. Anketler ve dilekçe ile halk kendini ifade edebilir, dikkate alınır. İsteklerin dile getirildiği gösteri ve yürüyüş tarzı eylemler etkili olabilir” (K/3). “Halk örgütlenmesi ile net bir şekilde, taviz vermeden yürüyüş, karşı duruş ve tepki gösterilirse kararlar bir nebze değişebilir” (K/13). “Kalabalık kitleler ile yönetimi protesto ederek kısmen mümkün olabilir. Yöneticiler oy kaybetme korkusu ile halkın talebine karşılık verecekler” (K/25).

“Tek başına mümkün değildir, birlik olmak gerekir. Eğer kararda halkın çoğunluğu varsa etkilemek mümkündür. Tabi eğer yönetim dinleyip önem verirse. Fakat bizim halkımız siyasal yönetime fazla güvendiği için kararları etkilemek istemez” (K/8). “Çoğunluk olarak hareket edilebilirse halk tepkisi karşısında bazı konularda mümkün olabilir” (K/5). “... Önemsiz konularda etkiler, asıl işlerde halkın bir etkisi yoktur” (K/23). “Bir algı oluşturulup bu düşüncede yoğunlaşırsa iyi-kötü etkilenebilir. Sosyal medya üzerinden yapılan, ses getiren boykotlar etkili olabiliyor...” (K/7). “... Halk yürüyüş ve protesto hakkı gibi topyekün yanıt vereceği alanı yitirdi. Ancak sosyal medyanın hâlihazırda etkileyici bir gücü olduğunu düşünüyorum” (K/16).

Tablo 20’de hükümetin kararlarını etkilemenin mümkün olmadığı yanıtını veren katılımcılardan 6’sının görüşleri şu şekildedir:

“... Çünkü belirli bir düzen var ve bunu değiştirmeye çalışınca ya suçlanıyorsunuz ya da hiçbir şey olmuyor” (K/9). “... Çünkü ne yapılırsa yapılsın yöneticiler kendi bildiğini okur. Mümkün olabilmesi için yönetimdeki kişilerin duyarlı olması gerekir” (K/20). “... Çünkü halka bu konuda söz hakkı verilmiyor, halkın düşüncelerinin bir önemi de yok. Mümkün olabilmesi için akliselim çocuklar yetiştirmek gerekir” (K/11). “Gerçek demokrasilerde mümkün, fakat bizde maalesef mümkün değil. İyi eğitilip, doğru analiz eden birey sayısı artarsa ve talepler dikkate alınır belki mümkün olabilir” (K/19). “... Eğer ki insanlar (siyasetçi olsalar dahi) herkesin insan olduğunu hatırlarsa o zaman mümkün olabilir” (K/21).

Katılımcıların görüşlerinden hareketle, hükümetin kararlarını etkilemenin teoride mümkün olduğu, yani istenildiği takdirde kararlarda etkili olabilme imkânının gerekli olduğu sonucuna varılmaktadır. Buna rağmen bireysel anlamda bir etki sağlanamayacağı düşüncesi çerçevesinde birlik oluşturarak etkili olma anlamında sivil topluma vurgu söz konusudur.

Tablo 21: Katılımcıların Siyasal Kararlara Etki Edebileceklerine Dair İnançları

Hükümetin kararlarını etkilemek için girişimde bulunsam bile sonuç alacağıma inanmıyorum!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	123	31,9
Kısmen Katılıyorum	176	45,6
Katılmıyorum	87	22,5
Toplam	386	100

“Hükümetin kararlarını etkilemek için girişimde bulunsam bile sonuç alacağıma inanmıyorum.” önermesine katılımcıların %77,5’ine tekabül eden 299’u olumlu, %22,5’ine tekabül eden 87’si olumsuz yanıt vermiştir. Siyasal katılımı bireyin, siyasal kararların alınma ve uygulanma sürecinde verdiği tepkilerin ve yaptığı girişimlerin etkili olduğuna ve olacağına inancının olması gerekir. Bu inancı taşımak, siyasal etkinlik duygusunu artırırken, etkili olacağına inanmamak siyasal sisteme kayıtsızlığı veya yabancılaşmayı getirmektedir. Eğer bir toplumun siyasal kültürü katılmaya yönelik bir kültürese, insanların siyasal etkinlik duygusu artmaktadır. Görülmektedir ki, siyasal katılımın az oluşu ve çeşitli sebeplerle olmayışı ile siyasal etkinlik inancının olmayışı insanları sadece oy kullanma faaliyetine önem vermeye yöneltmektedir.

Devlet-birey ilişkisinin dışında, çağdaş demokrasilerde insanların entelektüel gelişimlerine paralel olarak ülkelerin genel ve yerel siyasetini etkileyen, sivil toplum kurumlarının önderliğinde oluşan siyasal katılma örnekleri vardır. Trabzon halkının sivil toplum kuruluşları veya derneklere katılım oranları bir sonraki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 22: Katılımcıların Bir Dernek Veya Sivil Toplum Kuruluşuna Üye Olma Durumları

Herhangi bir dernek veya sivil toplum kuruluşu üyeliğiniz var mı?	Frekans	Yüzde (%)
Evet	36	9,3
Hayır	350	90,7
Toplam	386	100

“Herhangi bir dernek veya sivil toplum kuruluşu üyeliğiniz var mı?” sorusuna katılımcıların %9,3’üne tekabül eden 36’sı olumlu, %90,7’sine tekabül eden 350’si olumsuz yanıt vermiştir. Siyasal yönetimi etkilemeye inanç yüksek olmadığı ve oy kullanma dışındaki siyasal katılımın çok düşük olduğu göz önünde bulundurulduğunda, siyasal katılımın bir çeşidi olarak siyasal süreci etkileme amacıyla olan bu kuruluşlara katılımın veya sivil topluma ilginin çok düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Alınacak veya alınan kararları etkileme ve bu yöndeki girişimlerden sonuç

alınabileceğine yönelik inancın zayıf olmasının, bu tür siyasal katılımın niceliğine de yansıdığını söylemek mümkündür.

Bu veriler, Trabzon halkının herhangi bir dernek veya sivil toplum kuruluşuna üye olmaya yönelik düşünceleri ile daha detaylı bir şekilde anlaşılabilir. Bu açıdan açık uçlu bir soru olarak “Herhangi bir derneğe veya sivil toplum kuruluşuna üye olup olmama sebebiniz nedir?” sorusu, örneklem içerisindeki 26 katılımcıya yöneltilmiştir.

Tablo 22’de herhangi bir üyeliği olmadığı yanıtını veren katılımcılardan 18’inin “meslek faktörü”, “korku”, “güvensizlik”, “zaman problemi”, “çıkar ilişkileri”, “amaç dışı faaliyet”, “siyasallaşma faktörü” temaları etrafındaki görüşleri şu şekildedir:

“Devlet memuru olduğum için bu tür faaliyetlerden uzak duruyorum” (K/1). “Kişisel verilerimin korunmayacağını düşündüğüm için, bu üyeliklerin iş hayatımı etkileyeceği için üye olmuyorum” (K/19). “Üye olmaya korkuyoruz. Öğrenciyim ve meslek sahibi olamama korkum var” (K/8). “Zamanım yok...” (K/20). “...çünkü sonuç alamıyoruz” (K/13). “Derneklerin çoğunun partilerle ve cemaatlerle ilişkisi olduğu için güvenilir bulmuyorum” (K/14). “Derneklerin faydasına inanmıyorum ve güvenliğinden şüphe duyuyorum. Bir süre sonra kendi çıkarlarına dönüyorlar” (K/21).

“Genel olarak derneklerin amaçlarından ziyade siyasallaştığını düşünüyorum” (K/2). “... Üye olacak olsam da siyasi kökeni varsa olmam çünkü siyasi dernekler hep başka beklenti içindeler” (K/17). “... Dernekler, gruplaşmalar sadece belli bir görüşün etrafında toplandığı için üye olmak istemiyorum. Tek bir siyasi görüş veya bakış açısı mantıklı gelmiyor” (K/4). “Derneklerin çoğunun amaçları dışında faaliyetlerde bulduklarını, kendi kontrol mekanizmalarının çok da sağlıklı olduğunu düşünmüyorum” (K/15). “Derneklerin çıkar üzerine kurulduğunu düşünüyorum. Belli bir siyasi görüşü destekliyor olmalarını uygun bulmuyorum” (K/5). “Derneklerin kişisel çıkar veya kendi yaşam modellerini diğer gruplara ve hükümetle baskı ile dikte ettiklerini düşünüyorum” (K/25). “Bağımsız ve tarafsız çalıştığından emin olmadığım sürece herhangi bir derneğe üye olmam, çünkü birçoğunu güvenilir bulmuyorum” (K/9). “Başka amaçlarla kurulmuş olma ihtimali olduğu için üye olmuyorum” (K/10). “Belli amaçlar doğrultusunda kurulup amacından sapmasından dolayı üye olmuyorum” (K/12).

Tablo 22’de herhangi bir üyeliği olduğu yanıtını veren katılımcılardan 8’inin “yardım kuruluşlarına ve toplum yararına olan kuruluşlara üye olma gerekliliği” ile “sendika ve derneklerin kısıtlı faaliyetleri” çerçevesindeki görüşleri şu şekildedir:

“Kendim, engellilere hizmet verebilmek için bir dernek kurdum” (K/3). “Yardımlaşma dernekleri daha yararlı olduğu için onlara üye olunması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü devlet yeterli derecede yardımda bulunmuyor...” (K/6). “TEMA’ya üyeyim. Genelde bağımsız kuruluşlara üye olurum” (K/7). “Yardım kuruluşları hariç hiçbir derneğe üye değilim. Çünkü ne yazık ki Türkiye’de hemen her derneğin siyasi bir dayanağı var. Bu durum da beni rahatsız ediyor” (K/11). “Toplum yararına çalışan derneklere üyeliğim var. Bazı derneklerin devlet üzerine yaptırım etkisi var. Bu nedenle çoğunluk sağlamak bu dernekler için önemlidir” (K/16).

“... Yaşadığım ilçedeki eksiklikleri dile getirmek için üyeliğim var” (K/18). “Düşünce yapıma uygun olduğu için, kendimi ifade edebilmek, aynı amaçla insanlarla bir araya gelip hedeflerimizi gerçekleştirmek için bir dernek üyeliğim var” (K/22). “... Gerek sendikalar olsun gerek dernekler, yöneticilerinin kişisel faaliyetlerinden öteye gitmemektedir. Bugüne kadar örneğini

gördüğümüz yöneticilerin kişisel faydaları için ülke yönetiminin tarafında olmaları halktan büyük tepki görmektedir” (K/26).

Katılımcıların görüşlerinden de anlaşılacağı üzere dernek veya sivil toplum kuruluşlarına mesafeli olmanın en önemli sebebi güvensizlik ve korku faktörüdür. Bu nedenle de üyelikler daha çok mesleki kuruluşlar ve yardım kuruluşlarında yoğunlaşmakta, siyasi amaçla yönetime katılım adına sivil toplum kuruluşları ilgi görmemektedir. Bu verilerin ortaya koyduğu tabloda sivil toplum, siyasal katılım aracı olma vasfını hayata geçirebilir olmaktan çok uzak görünmektedir.

Dernekler, sivil toplum kuruluşları katılım araçlarıdır. Bu sayede değişik çıkar gruplarının istek ve beklentileri politika yapma sürecine yansıtılabilmektedir. Günümüzde karar alma süreçlerine katılımı mümkün kılan ve özendirilen böyle yapılara inanç ve çeşitli çekincelerle katılım olmadıkça, insanlar bilgilendirilmedikçe katılımcı demokrasiden söz etmek de mümkün görünmemektedir.

3.3.5. Trabzon Halkının Temsili Sisteme ve Genel Olarak Mevcut Siyasal Sisteme Yönelik Algı ve Düşünceleri

Tablo 23: Katılımcıların Siyasal Temsilcilere Güven Durumu

Bizi siyaseten temsil etmesi için seçilen kişilere güveniyorum!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	54	14
Kısmen Katılıyorum	173	44,8
Katılmıyorum	159	41,2
Toplam	386	100

“Bizi siyaseten temsil etmesi için seçilen kişilere güveniyorum.” önermesine katılımcıların %14’üne tekabül eden 54’ü güveni olduğu, %44,8’ine tekabül eden 173’ü kısmen güvendiği ve %41,1’ine tekabül eden 159’u güveni olmadığı yanıtını vermiştir. Temsilcilere tam anlamıyla güvenin düşük, güvensizliğin de oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Oysa demokrasilerde oy verilen ve oy verilmeyenlerin de her bakımdan güvenilir olduğu düşüncesinin hakim olması, oy verilenlerin tercih edilme sebebinin ise sadece başka açılardan yakın bulunulması beklenir. Bu durumun yine Türkiye’deki siyasal eğilimlerin yol açtığı kutuplaşmaya işaret ettiğini ve bu kutuplaşma ikliminin güvensizliğe sebep olduğunu söylemek mümkündür.

Bu veriler, Trabzon halkının siyasal temsilcilere güvene yönelik düşünceleri ile daha detaylı bir şekilde anlaşılabilir. Bu açıdan açık uçlu bir soru olarak “Siyasal temsilcilere güveniyor musunuz?” sorusu, örneklem içerisindeki 26 katılımcıya yöneltilmiştir.

Tablo 23'te siyasal temsilcilere güvendiği yanıtını veren katılımcılardan 1'inin görüşü şu şekildedir: "Her siyasetçinin fikirleri ve ülke çıkarları için düşündükleri farklıdır. Onun için oy verdiklerimize güvenmek zorundayız" (K/23).

Tablo 23'te siyasal temsilcilere kısmen güvendiği yanıtını veren katılımcılardan 11'inin görüşleri şu şekildedir:

"Bir kısmına güveniyorum, bir kısmına güvenmiyorum" (K/3). "... Çünkü toplum adına değil, daha çok kendi çıkarları doğrultusunda hareket ediyorlar" (K/6). "..., çünkü artık kişiler kendi çıkarlarını daha çok önde tutuyor" (K/9). "... Oldukları konumu kötüye kullananlar var" (K/10). "Bazıları devlet için bazıları kendi için çalıştığından kısmen güveniyorum" (K/18). "Birçoğuna güvenmiyorum. Kendi kitlelerinden tepki almamak için inanmadıkları kararların altına imza attıkları düşüncesindeyim" (K/25). "Hepsine değil, çıkar-menfaat ilişkisi olduğunu düşünüyorum" (K/26). "..., çünkü bir tek seçime yakın zamanlarda yanımızdalar" (K/24).

"Güvenip güvenmemek bir şey ifade etmiyor. Güvensek de güvenmesek de bizi yönetiyorlar. Güvenmek zorunda kalıyoruz, güven konusunda bile özgür değiliz" (K/11). "Siyasi hiçbir şeye güvenmiyorum. Ama maalesef yaşamın gerekliliklerinden dolayı seçmeliyiz ve en azından daha artıları olanı seçmeliyiz..." (K/13). "Halkın çoğunlu kararına dayandığı için tamamen güvensiz değilim ama yine de temsil namına daha fazla çeşitliliğin ve düzenlemelerin olması gerektiğine inanıyorum" (K/14).

Tablo 23'te siyasal temsilcilere güvenmediği yanıtını veren katılımcılardan 14'ünün görüşleri şu şekildedir:

"Bütçeyi kendileri için kullanıyorlar, halkı düşünmüyorlar" (K/1). "Herkes kendi yalan ve düzeninden besleniyor" (K/2). "Çünkü herhangi bir siyasi gücün, siyasetçilerin sadece halkın iyiliğini düşünmekten alıkoyduğunu düşünüyorum" (K/4). "Konuştuklarıyla ve hareketleriyle sürekli çelişkiye düşüyorlar" (K/5). "Halkın düşüncelerini temsil etmiyorlar" (K/7).

"Çünkü halkın doğru şekilde bilgilendirildiğini düşünmüyorum" (K/8). "Kendi çıkarları doğrultusunda hareket ediyorlar" (K/12). "Ülkenin menfaatlerinden önce kendi menfaatlerini düşündüklerini düşünüyorum" (K/15). "..., bireysel olarak iyi ve nitelikli olmaları siyasetin çarkını çevirmeleri için yeterli olmuyor. Sistem içinde kendilerini de öğütüyorlar" (K/16). "Koltuk hevesindedir. Kendi siyasi görüşlerine yakın insanlara daha önem verip onları kayırıyorlar" (K/17).

"Yeteri kadar şeffaf olduklarını düşünmüyorum. Kapalı kapılar ardında neler döndüğünü bilmiyoruz" (K/19). "Tanımadığım kişilere güvenmem" (K/20). "Halkın refahını göz önünde bulundurmadıkları için güvenmiyorum" (K/21). "Toplum, toplumsalluktan bireyciliğe (bencillığe) doğru bir evrilme gösteriyor. Herkes daha çok kendi iktisadi ve diğer amaçlarını gerçekleştirme peşinde olduğu için güvenmiyorum" (K/22).

Tablo 24: Siyasal Temsilcilerin Halkı Düşünceleri Durumuna Bakış

Siyasetçiler halktan çok kendilerini düşünürler!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	215	55,7
Kısmen Katılıyorum	133	34,5
Katılmıyorum	38	9,8
Toplam	386	100

“Siyasetçiler halktan çok kendilerini düşünürler.” önermesine katılımcıların %90,2’sine tekabül eden 348’i olumlu, %9,8’ine tekabül eden 38’i olumsuz yanıt vermiştir. Gerçekleştirilen görüşmelerde siyasal temsilcilere güvenmeme sebeplerinden en fazla belirtilmiş olan siyasetçilerin halktan çok kendi çıkarlarını düşünmesi durumu, bu verilerde de açık bir şekilde görülmektedir. Kısmen katılım oranının, her siyasetçinin aynı olmadığı görüşüyle yani insan faktörü ile de ayrı olarak yorumlanması mümkündür. Görüldüğü üzere temsilcilere güvensizliğin en önemli sebeplerinden biri, halkın gözünde onların kendilerini halktan ön planda tutmalarıdır.

Tablo 25: Siyasal Yöneticilerin İlgilendiği Konular İle Halkın İhtiyaç ve Beklentileri Arasındaki İlişkiye Bakış

Ülkeyi yönetenlerin üzerinde durdukları konular ile halkın günlük hayattaki ihtiyaç ve beklentileri birbirinden farklıdır!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	190	49,2
Kısmen Katılıyorum	161	41,7
Katılmıyorum	35	9,1
Toplam	386	100

“Ülkeyi yönetenlerin üzerinde durdukları konular ile halkın günlük hayattaki ihtiyaç ve beklentileri birbirinden farklıdır.” önermesine katılımcıların %90,9’una tekabül eden 351’i olumlu, %9,1’ine tekabül eden 35’i olumsuz yanıt vermiştir. Görülmektedir ki küçük bir kesim siyasetçilerin halkla aynı şeyleri düşündükleri, büyük bir kesimi ise destekleyerek oy vererek getirilmiş bile olsa yöneticilerin halkın gündeminden kopuk olduğu görüşündedir. Bu tablo da genel olarak ülke yönetiminin halkın ihtiyaç ve beklentilerini bilme ve cevap verme konusunda eksikliğini olduğu düşüncesinin varlığına işaret etmektedir. Bu verilerin yorumlanması açısından sonraki iki tablonun verilerinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Tablo 26: Halkın Sadece Seçim Zamanlarında Önemsenişme Durumuna Bakış

Ülkemizde halk sadece seçim zamanlarında önemsenişiyor!	Frekans	Yüzde(%)
Katılıyorum	250	64,8
Kısmen Katılıyorum	95	24,6
Katılmıyorum	41	10,6
Toplam	386	100

“Ülkemizde halk sadece seçim zamanlarında önemsenişiyor.” önermesine katılımcıların %89,4’üne tekabül eden 345’i olumlu, %10,6’sına tekabül eden 41’i olumsuz yanıt vermiştir. Bu verileri yorumlamada siyasal yöneticilerin ilgilendiğı konular ile halkın beklenti ve ihtiyaçları arasındaki ilişkiye bakış (Tablo 25) önemli görülmektedir. Bu iki tablodaki verilerin çapraz tablosuna bakıldığında, ülkeyi yönetenlerin üzerinde durduğu konular ile halkın beklenti ve ihtiyaçları birbirinden farklı olduğu ifadesine katılanların %78,9’unun Tablo 26’daki önermeye katıldıkları görülmüştür. Chi-Square testinin değeri 0,05’ten küçük olduğu için, “siyasal yöneticilerin ilgilendiğı konular ile halkın beklenti ve ihtiyaçları arasındaki ilişkiye bakış” ile “halkın sadece seçim zamanlarında önemsenişme durumuna bakış” arasında olumlu bir ilişki olduğu söylenebilir. Halkın seçim zamanları haricinde önemsenişmemesi ve dikkate alınmaması da demokratik yönetim ile uyuşmayan bir duruma işaret etmektedir.

Tablo 27: Siyasetçiler İle Halk Arasında Bir Kopukluğun Varlığına Bakış

Ülkemizde siyasal yöneticiler ile halk arasında kopukluk var!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	220	57
Kısmen Katılıyorum	130	33,7
Katılmıyorum	36	9,3
Toplam	386	100

“Ülkemizde siyasal yöneticiler ile halk arasında kopukluk var.” önermesine katılımcıların %90,7’sine tekabül eden 350’si olumlu, %9,3’üne tekabül eden 36’si olumsuz yanıt vermiştir. Bu veriler, genel olarak seçim zamanlarında önemsendiğini düşünen halkın, gündeminden kopuk olduğu düşündüğü siyasetçilerin genel anlamda halkla arasında bir kopukluk olduğu düşüncesinin varlığına işaret etmektedir. Bu verileri yorumlamada siyasal yöneticilerin ilgilendiğı konular ile halkın beklenti ve ihtiyaçları arasındaki ilişkiye bakış (Tablo 25) önemli görülmektedir. Bu iki tablodaki verilerin çapraz tablosuna bakıldığında, ülkeyi yönetenlerin üzerinde durduğu konular ile halkın beklenti ve ihtiyaçları birbirinden farklı olduğu ifadesine katılanların %75,3’ünün Tablo 25’teki önermeye katıldıkları görülmüştür. Chi-Square testini değeri 0,05’ten küçük olduğu için,

“siyasal yöneticilerin ilgilendiği konular ile halkın beklenti ve ihtiyaçları arasındaki ilişkiye bakış” ile “siyasetçiler ile halk arasında bir kopukluğun varlığına bakış” arasında olumlu bir ilişki olduğu söylenebilir.

Tablo 28: Halkla Doğrudan İlgili Olan Kararların Halka Danışılmasının Gerekliliğine Bakış

Siyasetçiler, halkı doğrudan ilgilendiren konularda karar alırken halka danışmalıdır!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	283	73,3
Kısmen Katılıyorum	80	20,7
Katılmıyorum	23	6
Toplam	386	100

“Siyasetçiler, halkı doğrudan ilgilendiren konularda karar alırken halka danışmalıdır.” önermesine katılımcıların %94’üne tekabül eden 363’ü olumlu, %6’sına tekabül eden 23’ü olumsuz yanıt vermiştir. Olumsuz görüş belirtenlerin oranı önemsenmeyecek kadar az da olsa antidemokratik bir yaklaşım olarak görülebilir ve demokratik bir ülkede bu oranın hiç olmaması beklenir. Tablo 24’te “siyasetçilerin halktan çok kendilerini düşündüğü” ifadesine katılanların %77,7’sinin; Tablo 25’teki “ülkeyi yönetenlerin üzerinde durdukları konular ile halkın ihtiyaç ve beklentilerinin birbirinden farklı olduğu” ifadesine katılanların %81,6’sının; Tablo 26’daki “halkın sadece seçim zamanlarında önemsendiği” ifadesine katılanların %79,6’sının; Tablo 27’deki “siyasal yöneticiler ile halk arasında kopukluk olduğu” ifadesine katılanların %79,5’inin Tablo 28’deki ifadeye katıldıkları görülmüştür. Bütün bu verilerden ve karşılaştırmalardan, halkın daha fazla dikkate alınmak, önemsenmek, doğrudan kendilerini ilgilendiren konularda fikirlerinin danışılması isteğinde olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Etkin şekilde yönetmek ve demokratik bir toplumsal yapı için insanların ne istediğinin bilinmesi ve onların istek ve ihtiyaçlarına duyarlı olunması gerekir. Vatandaşların günlük yaşamlarını etkileyen konularda söz sahibi olmak istedikleri bunu doğrulamaktadır.

Katılımcıların devlet-halk ilişkisi doğrultusunda ele alınabilecek bu verilerin daha iyi anlaşılıp yorumlanabilmesi için, “Halk mı devlet içindir devlet mi halk içindir? İdealde ve pratikte nasıldır?” sorusu örneklem içerisindeki 26 katılımcıya yöneltilmiştir.

Katılımcıların 22’si “devlet halk içindir” görüşündedir:

“... Ancak ülkemizde laik, sosyal ve bir hukuk devleti olmaması ve giderek sosyal refah anlayışından uzaklaşması nedeni ile halk devletin modern kölesi konumuna geçmiştir” (K/2). “... Pratikte ne yazık ki insan faktöründen dolayı her zaman böyle olmuyor. Her siyasetçi ya da her

birey aynı dürüstlükte ya da iyi niyetli değil” (K/4). “İdealde devlet halk içindir. Pratikte tam tersidir” (K/1). “Devlet halk içindir fakat şu an tam tersi” (K/7).

“Devlet halk için olmalıdır ama halk devlet için” (K/8). “... “İnsanı yaşat ki devlet yaşasın” sözünden hareketle halkın varlığı için devlet olmalıdır” (K/9). “... Pratikte tabii ki halk ezilen kısımdır” (K/10). “Devlet halkın güvenliği, sağlığı, eğitimi ve geleceği için vardır” (K/11). “Devlet, halkı huzur ve refah içinde yaşatmakla yükümlü kuruluştur” (K/13). “..., ancak pratikte halkın omzuna yüklenenlere bakarsak halk devlet içindir inancı var” (K/14). “İdealde devlet halk içindir ama pratikte biz siyasi insanların zengin bir hayat yaşamalarını sağlayan kölelerden başka bir şey değiliz” (K/17).

“Devlet halkı yönetmek, düzeni sağlamak, temsil etmek için ortaya çıkmıştır” (K/18). “Devlet için halk ön planda olmalıdır. Siyasileri yönetime getiren halka karşı az biraz sorumluluk duymak insanlık görevidir” (K/19). “... Türkiye’de ise her şey devlettir” (K/20). “Devlet varlığını halka borçludur” (K/22). “Devlet halk için olmalıdır, çünkü devleti oluşturan halktır. Bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde daha çok tam tersidir” (K/24).

Katılımcıların 1’i “halk devlet içindir” görüşündedir: “Halk devlet içindir. Çünkü hayattaki amacımız vatana millete hatırlı evlat olmak, mesleğimizi de devleti daha ileriye götürebilmek için yapabilmek içindir. Bize böyle öğretildi hep” (K/6).

Katılımcıların 3’ü “devlet ve halk birbiri içindir” görüşündedir:

“İkisi de birbiri içindir” (K/3). “İkisi de birbiri içindir. Pratikte ise durum değişkendir” (K/15). “Nihayetinde tamamlayıcı olgulardır. Ancak devlet yönetimi halkın refah seviyesini artırma, ülkenin güvenliğini sağlama gibi görevleri de vardır” (K/26).

Halk yönetilme yetkisini devlete verir, önemli olan yine halktır çünkü meşruluğu sağlayan halktır. Devlet bu anlamda halk için vardır. Katılımcıların ifadelerinden de bunun idealde kalmaması, uygulamaya yansımaları gerektiği anlaşılmaktadır.

Tablo 29: İyi Bir Vatandaş Olmak İçin Devlete İtaatın Gerekliliğine Bakış

İyi bir vatandaş olmak için devlete itaat edilmelidir!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	78	20,2
Kısmen Katılıyorum	126	32,6
Katılmıyorum	182	47,2
Toplam	386	100

“İyi bir vatandaş olmak için devlete itaat edilmelidir.” önermesine katılımcıların %52,8’ine tekabül eden 204’ü olumlu, %47,2’sine tekabül eden 182’si olumsuz yanıt vermiştir. Katılım oranlarının, hem insanların kendini itaat yoluyla iyi bir vatandaş olarak görmeleri ile hem de itaat etmenin devlet gözünde iyi bir vatandaş olma anlamına geldiği açılarından değerlendirilmesi mümkündür. Bu durum, Almond ve Verba’nın tebaa kültürü olarak belirlediği siyasal kültürü bir

cevap teşkil etmektedir. Katılmama oranını ise iyi bir vatandaş olmanın yolunun itaatten geçmediği düşüncesiyle yorumlanabilir. Demokrasilerde itaat etmeme ve muhalif olma hakkı bulunmaktadır. İnsanlar hükümetin yanlış olduğunu veya makul olmadığını düşündüğü emirlerine direnme hakkına sahiptir. Bu hakları kullanmak hem devletin genel hukuki yapısını aşmamakla birlikte iyi bir vatandaş olunmadığı anlamına da gelmemektedir.

Tablo 30: Siyasal Yöneticilerin Halk Gücünden Korkması Durumuna Bakış

Ülkeyi yönetenler, halkın gücünden korktuğu için onların siyasetten uzak kalmalarını ister!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	100	25,9
Kısmen Katılıyorum	142	36,8
Katılmıyorum	144	37,3
Toplam	386	100

“Ülkeyi yönetenler halkın gücünden korktuğu için, onların siyasetten uzak kalmalarını ister.” önermesine katılımcıların %62,7’sine tekabül eden 242’si olumlu, %37,3’üne tekabül eden 144’ü olumsuz yanıt vermiştir. Halk katılımının sınırlı olmasını, seçimlerle siyasal faydanın elde edilebileceğini yani seçimlerden halkın maksimum çıktı elde edeceği görüşündeki demokratik elitizm teorisinin eleştirisinde halk korkusu ön plandadır. Bu eleştiriler doğrultusunda denilebilir ki, katılımcı kültürden korkan, tebaa kültürü isteyen ve bu sebeple sadece seçimler odaklı bir demokrasiyi savunan her görüş, halkı da yönetime katılmaya değil oy kullanmaya ve çeşitli kutlamalara katılmaya daha fazla sevk ve davet eder. Bu da katılımcı demokrasi kültürünün yetersiz olması ile ilişkilidir. Katılımcıların önemli bir kısmı da yönetimin halkın gücünden korktuğu için onların siyasetten uzak durmalarını istediği görüşündedir.

3.3.6. Trabzon Halkının Eşitlik, İktidarın Gücü, Şeffaflık, Halk Denetimi ve Rolü ile Medya Özgürlüğü Gibi Demokratik Olgulara Bakışı

Halkın demokrasi algısında öne çıkan en önemli faktörlerden biri de, demokrasinin temel niteliklerinden biri olan eşitlik olgusudur. Bu olguya yönelik algı ve düşüncelerin detaylı olarak incelenebilmesi ve demokrasi açısından yorumlanabilmesi için “Sizce ülkeyi yönetenlerle halk eşit midir?” sorusu örnekleme yer alan 26 katılımcıya yöneltilmiştir.

Katılımcıların 20’sinin “eşit değildir” yönündeki görüşleri şu şekildedir:

“Siyasilerin elde ettikleri haklar yüzünden halkın çok üzerinde kazanç ve ayrıcalıkları var (...) Bu adalet değildir” (K/1). “... Gelir dağılımı adaletsiz. Hatır-gönül ve makam korkusu eşit olmadığını ifade eder” (K/2). “... yasalar bile ülkeyi yönetenlere yönelik. Yasayı çıkaranlara yasa uygulanmıyor” (K/3). “Haklar açısından eşit olmalıydılar. Yöneticiler sadece halkı temsil

etmekle görevlidir, halktan herhangi bir üstünlüğü olamaz...” (K/4). “... Yönetenlerin yeri ayrı halkın yeri ayrıdır. Birbirinden bağımsız ya da üstün düşünülemez. Her ikisi de terazinin iki ucudur” (K/5).

“... Ülkeyi yönetenler gücünü bu yönde kullanıyor. Eşitliği sağlamayan yöneticilerdir” (K/6). “... Çünkü ülkeyi yönetenler maalesef halkı çok önemsemiyor. En açık örneği asgari ücretin açlık sınırının altında olmasıdır” (K/7). “Eşit olsaydı ülkede açlık, yoksulluk ve isyan eden olmazdı” (K/8). “Eşit olsalardı herkes adil şekilde iş imkânlarından yararlanırdı. Halkın herhangi bir konuda konuşma ve yorum yapma hakkı yok” (K/9). “Siyasetçilerin, aldıkları maaş ve takındıkları tavır sebebiyle halkı temsil ettiklerini unutan insanlar olduklarını düşünüyorum” (K/10). “... Yöneticiler kendilerini üstün görüp, kendilerini yargı ve karar merkezi olarak görüyorlar. Siyasetçilerin hak ve ayrıcalıkları ile halktan birinin imkânlarını yan yana getirince durum belli oluyor” (K/11).

“Ülkeyi yönetenler her zaman daha üstündür. Eğer eşit olsaydı ülkeyi yönetenler ile halk arasında fark olmaz, sosyal devlet anlayışı olurdu” (K/12). “Yönetenlerin ve halkın imkânları aynı değildir. Bir milletvekili binlerce lira maaş alırken halk açlıktan, yoksulluktan ibaret” (K/14). “... Çünkü yöneticiler refah içinde yaşarken halk onların refahı için sürekli ağır vergiler veriyor. Yaşam kalitesi açısından uçurumlar var” (K/15). “Ülkeyi yönetenler tüm imkân ve fırsatları kendileri için kullanmaktadırlar. Kamu kurumlarındaki atamalarda, devlet ihalelerine ve daha birçok örnekte olduğu gibi” (K/16).

“... onlara halkı yönetmek gibi kutsal bir görev veriyoruz, tabi ki halktan daha iyi, donanımlı ve kaliteli olmak zorundalar. Bu bir eşitsizlik yaratmamalı” (K/17). “Seçim yapıldıktan sonra halkın ihtiyaçları maalesef göz önüne alınmıyor. Yönetici olana kadar halk, sonrasında kendileri ve yakınları önemli oluyor” (K/18). “Halk, seçtiği kişilerin isteklerine göre yaşamaya mahkûm bırakılmaktadır” (K/19). “... Kapitalizmde eşitlik ilkesi yoktur, güçlü ve güçsüz vardır” (K/20). “Ülkeyi yönetenler şahsi menfaatlerini gözetmektedir. Halk ise geçim şartlarının daha uygun hale gelebilmesi için beklenti içindedir” (K/26).

Katılımcıların 3’ü “kısmen eşit” olduğu görüşündedir:

“Siyasete katılım ve seçilme anlamında eşitlik var. Fakat seçimden sonrası için çok mümkün gözükmemektedir. Maddi ve imkânlar ölçüsünde ülkeyi yönetenler üst düzey gelir grubunu oluşturduğu için eşitlik bozulmaktadır” (K/22). “İnsanlık olarak herkes eşittir, fakat zeka ve deneyim olarak farklıdır” (K/23). “Vatandaş olarak evet, güç olarak hayır. Siyasi gücünü kullanan yöneticiler eşitliği bozmaktadır. Yönetenler sadece siyasi bilgi ve donanım ile halktan üstün olmalıdır” (K/25).

Katılımcıların 3’ünün “eşit” olduğu yönündeki görüşleri şu şekildedir:

“Ülkeyi yöneten insan ile halk karıştırılmamalıdır. Çünkü bu bir marketi yönetmek değil. Yöneten kişi sadece kendi adına karar almıyor, bir devlet adına karar alıyor. O yönden daha toleranslı davranılmalı diye düşünüyorum” (K/13). “Ülkeyi yönetenler de halkın bir parçası olduğu için eşittir. Genelde sorunlar bunun unutulmasından kaynaklanıyor zaten. Çünkü bir kere yönetici olunca onlar üst biz alt oluyoruz. Yönetim başına geçen, halkın sesine kulak vermiyor” (K/21). “... Bireysel olarak anayasada hak olarak görülen aynı değerlerden yararlanıyorlar. Ülkeyi yönetmek üstünlük sağlamamalıdır” (K/24).

Demokratik bir yönetimde, demokrasi siyasal katılma hakkının verilmesinin bir aracı olarak değil, toplum içindeki bireylerin eşitlik ve özgürlüğünü en yüksek seviyede sağlayan siyasal yaşam biçimidir. Bu anlamda demokrasi, toplumsal eşitliklerin dengelenmesinin bir aracı kabul edilmektedir. Katılımcıların hem demokrasinin ne olduğuyla ilgili hem de eşitliğin var olup

olmadığı ile ilgili görüşlerinde eşitlik, özgürlük ve adalet arayışının bir toplumda temel önemde olduğu görülmektedir.

Tablo 31: Siyasi Yöneticilerin Halktan Üstün Olması Durumuna Bakış

Ülkeyi yönetenler halktan üstün kişilerdir!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	12	3,1
Kısmen Katılıyorum	41	10,6
Katılmıyorum	333	86,3
Toplam	386	100

“Ülkeyi yönetenler halktan üstün kişilerdir.” önermesine katılımcıların %13,7’sine tekabül eden 53’ü olumlu, %86,3’üne tekabül eden 333’ü olumsuz yanıt vermiştir. Elitist ve onu takip eden görüşlerde kesin bir halk elit ayrımı ve elitlerin üstünlüğü ve konumlarının bunun sonucu olarak doğal ve kaçınılmaz olduğu vurgulanır. Katılımcılar büyük bir oranda siyasal yöneticileri halktan üstün görmemekte, küçük bir kesim ise yöneticileri halktan üstün görmektedir. Teoride beklenen ise yönetenler ve yönetilenlerin eşit görüldüğü bir toplum yapısıdır.

Tablo 32: Siyasi Yöneticilerin Fikirlerinin Halkın Fikirlerinden Doğru Olması Durumuna Bakış

Siyasi yöneticilerin fikirleri, halkın fikirlerinden <i>her zaman</i> daha doğrudur!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	12	3,1
Kısmen Katılıyorum	79	20,5
Katılmıyorum	295	76,4
Toplam	386	100

“Siyasi yöneticilerin fikirleri, halkın fikirlerinden *her zaman* daha doğrudur.” önermesine katılımcıların %23,6’sına tekabül eden 91’i olumlu, %76,4’üne tekabül eden 295’i olumsuz yanıt vermiştir. Olumlu yanıt oranının beklenenden yüksek olduğu ve katılımcı ve eşitlikçi bir demokrasi anlayışından uzak, eşitlikçi değil hiyerarşik bir demokrasi kültürüne yakın olması söz konusudur. Tablo 28’deki “halkla doğrudan ilgili olan kararların halka danışılmasının gerekliliğine” olumlu yanıt veren katılımcıların %81,3’ünün Tablo 32’deki ifadeye katılmadığı görülmüştür. Bu sonuç da halkın neden kendisine danışılması gerektiğini düşünmesinin bir boyutu olarak, halkın da fikirlerinin siyasetçiler kadar doğru olabileceği düşüncesiyle yorumlanabilir.

Halkın meseleler hakkında bir fikre sahip olmayan, siyasetle ilgili olmayan ve dolayısıyla isteklerinin seçimlerle alındığı ve sonradan takip edilmediği anlayış sorunlu görünmektedir. Halk, ancak siyasal alana dahil olarak devlet politikasının genel yönünü kontrol edebilir; halkla dolaylı ilgisi olmayan konular ise kontrolü olanaksız kılar.

Tablo 33: Siyasal Yönetici Olmada Fırsat Eşitliğine Bakış

Siyasal yönetici olmak için herkes eşit fırsata sahiptir!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	137	35,5
Kısmen Katılıyorum	94	24,3
Katılmıyorum	155	40,2
Toplam	386	100

Toplumsal eşitliklerin yanı sıra vatandaşların fırsat eşitliğine de sahip olması söz konusudur. Özellikle toplumsal eşitsizliği kaçınılmaz ve normal olarak gören demokratik elitizm kuramında fırsat eşitliğinin vurgulandığı görülür. “Siyasal yönetici olmak için herkes eşit fırsata sahiptir.” önermesine katılımcıların %35,5’ine tekabül eden 137’sinin katıldığı, %24,3’üne tekabül eden 94’ünün kısmen katıldığı ve %40,2’sine tekabül eden 155’inin katılmadığı görülmektedir. Yönetici olmada eşit fırsattan halkın ne anladığına göre bir oransal dağılım söz konusudur. Önermeye katılımın, demokrasi algı ve bilgisi ile Türkiye’deki mevcut yapıdaki şartların yeterli olduğu düşüncesiyle açıklanması mümkündür. Bu da gelişmeci, reformcu bir demokrasi anlayışından çok statik bir demokrasi anlayışının yansıması olarak görülebilir. Önermeyen olumsuz bakış ise mevcut sistemden daha çitası yüksek bir demokrasi beklentisinin olduğuna işaret etmektedir.

Bir demokraside bütün yetişkinler siyasete eşit olarak katılabilir. Teoride herkes seçimle gelinen mevkiler için demokratik yarışa katılabilir, fakat eleştirmenler kamu hayatına gerçekten girmenin çok miktarda para ve genellikle çok özel bir bağ gerektirdiğine işaret eder.

Bu verilerin daha iyi yorumlanabilmesi adına “Siyasi yönetici olmak için gerekli şeyler nelerdir?” sorusuna örneklem içerisindeki 26 katılımcıya yöneltilmiştir.

“Eğitim”, “çevre”, “maddiyat”, “vatan-millet sevgisi”, “halkı tanıma ve önemseme”, “hak”, “adalet”, “liderlik özellikleri” temalarının ön plana çıktığı görüşler şu şekildedir:

“Hak temelli bir yaklaşıma sahip olmak, demokrasiyi benimsemek ve nitelikli bir eğitim” (K/2). “Bilgi, beceri, hak, hukuk, adalet ve maddiyat” (K/3). “Halkı iyi tanımak, tarihi çok iyi bilmek, halkın menfaatini düşünmek...” (K/4). “Ülkesini, milletini çok sevmek ve saymak, iyi bir eğitim almış olmak, yaşadığı ülkenin insanını iyi tanımak ve onların çıkarımını kendi çıkarımının üstünde tutmak...” (K/5). “Hatırı sayılır bir çevre ve sağlam bir destek...” (K/6). “Bütün sorumlulukları

yüklenecek yetenek, beceri ve davranışlara sahip olmalı ve risk taşıyabilmeli...” (K/7). “Liderlik vasıfları ve insanlık (...) İleri görüşlülük, çalışkanlık, sorumluluk duyguları...” (K/8).

“En az üniversite mezunu hatta yüksek lisans ve daha üstü eğitim...” (K/9). “Siyasi açıdan bilgi birikimi olmalı (...) vatanını ve milletini sevip bunun için çalışmalıdır” (K/10). “Halkı önemsemek ve halkın içinde olmak gerekir. Kaliteli bir eğitim olmalı...” (K/11). “Ülkesini her konuda tanıyan, eğitilmiş, bilinçli, adaletli kişiler yönetici olmalıdır” (K/12). “Halka saygı, açık fikirlilik, ileri görüşlülük gerekir. Ayrıca parası olmayan kimse siyasi yönetici olamaz” (K/13). “Halkını iyi tanımak, istek ve ihtiyaçlara kulak kapatmamak...” (K/14). “... mümkünse lisansüstü bir eğitim mezunu olmak, liderlik özellikleri...” (K/15). “Ekonomik güç, sosyal ilişkiler, siyasi bağlantılar” (K/16).

“Sadece para (...) Eğitim, üslup vs. maalesef geri planda kalıyor” (K/17). “..., En ez iki dil bilmek, En az on yıl kamuda çalışmış olmak, vizyon sahibi olmak” (K/18). “Eğitim ve liyakat şart...,” (K/19). “Akıl, vicdan, eğitim, kültür, empati ve adına “çevre” dediğimiz bir destek...” (K/20). “Etkili bir çevre ve maddiyat gerekir. Herhangi bir siyasi partinin yetkili organında görev almak...” (K/22). “Çevre, para ve eğitim...” (K/23). “Türkiye’de tanınır olmak, halkı anlamak, iyi bir çevre gücü ve eğitim” (K/24). “Siyaset alanında iyi bir eğitim almak ve bu eğitime ek olarak siyasette alacağı görev alanında uzmanlaşmak” (K/25).

Tablo 34: Siyasal İktidarın Sınırsız Yetkiye Sahip Olması Durumuna Bakış

Siyasal iktidarın sınırsız yetkiye sahip olmasında bir sakınca yoktur!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	14	3,6
Kısmen Katılıyorum	52	13,5
Katılmıyorum	320	82,9
Toplam	386	100

“Siyasal iktidarın sınırsız yetkiye sahip olmasında bir sakınca yoktur.” önermesine katılımcıların %17,1’ine tekabül eden 66’sı olumlu, %82,9’una tekabül eden 320’si olumsuz yanıt vermiştir. İfadeye kısmen katılım, iktidarın bazı önemli durumlarda sınırsız gücü olmasına olumlu bakış olarak yorumlanabilir. Genel olarak önermeye olumsuz bakışın beklenen demokratik bir yaklaşım, olumlu bakışın ise antidemokratik bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bu antidemokratik yaklaşımı, Türk toplumunun ve aile yapısındaki erkek figürünün otoriterliği ve devlet baba anlayışıyla ilişkilendirmek mümkündür. Demokratik kültür açısından, iktidarın sınırsız yetkisinin tehlikeli görüldüğü bir yaklaşım gerekir ve önemli bir çoğunluğun bu bilinçte olduğu görülmektedir. Toplumun ve toplumu meydana getiren öğelerden yana devletin gücünün ve etkisinin mümkün olan minimum düzeye indirilmesi demokrasi ve sivil toplumun temel karakteristiklerinden biridir. Demokrasi, yönetenlere karşı yönetilenlerin hak ve özgürlüklerini güvence altına almayı, güçlünün iktidarı yerine düzenli bir uyuşmayı, devlet gücünün dağıtılmasını ve bu gücün bilinçli olarak sınırlandırılmasını gerektirir. Bu anlamda sınırsız yetkinin demokrasilerde yeri yoktur.

Tablo 35: Siyasal Yöneticilerin Her Kararını Halkın Kabul Etmesi Gerektiği Durumuna Bakış

Ülkeyi yönetenler ne karar alırsa alsın halkın kabul etmesi gerekir!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	13	3,4
Kısmen Katılıyorum	52	13,5
Katılmıyorum	321	83,1
Toplam	386	100

“Ülkeyi yönetenler ne karar alırsa alsın halkın kabul etmesi gerekir.” önermesine katılımcıların %16,9’una tekabül eden 65’i olumlu, %83,5’ine tekabül eden 321’i olumsuz yanıt vermiştir. Önemli bir çoğunluğun her kararın kabul edilemeyeceği noktasında görüşlerinin olduğu görülmektedir ki bu demokratik bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Bu ifadeye kısmen katılımın bazı kararlarda halkın çeşitli sebeplerle kabulünün gerektiği, katılmama ise her kararı kabul etme veya itaat ile yorumlanabilir. Yönetimin pekâlâ yanlış kararlar alması da mümkündür ve bu sebeple önermeye olumlu bakış demokrasi kültürüyle ilişkili olmayan bir yaklaşıma işaret etmektedir. Halk için olan bir yönetimde halkın kararların dışında tutulmaması gerekir. Demokrasi iktidarın gücünün sınırlandırılmasını halkın korunmasını ve haklarının gözetilmesini gerektirir.

Tablo 36: Siyasal İktidarın Kararlarının Tartışılabilirliğine Bakış

Siyasal iktidarın aldığı kararların doğruluğu / yanlışlığı tartışılabilir!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	301	78
Kısmen Katılıyorum	68	17,6
Katılmıyorum	17	4,4
Toplam	386	100

“Siyasal iktidarın aldığı kararların doğruluğu / yanlışlığı tartışılabilir.” önermesine katılımcıların %95,6’sına tekabül eden 369’u olumlu, %4,4’üne tekabül eden 17’si olumsuz yanıt vermiştir. Verilere bakıldığında önemli bir çoğunluğun alınan kararların tartışılabilir veya eleştirilebilir olduğu ya da öyle olması gerektiği noktasında görüş belirttikleri görülmüştür. İfadeye kısmen katılma ve katılmama seçeneklerinin ise iki şekilde yorumlanması mümkündür. Birincisi, kısmen katılmanın alınan her kararda eleştiri olamayacağı ya da mevcut durumun idealdeki durumla aynı olmadığı şeklindeki yorumdur. İkinci olarak, katılmama durumu iktidarın aldığı kararların tartışılmayacağı ya da mevcut durumun öyle olduğu şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla önermeye olumlu bakışın oranının oldukça yüksek, olumsuz bakışın düşük olması demokratik bir yaklaşımın varlığına işaret etmektedir.

Tablo 37: Halkın Siyasetçilerin Yaptıkları İşe Karışmamasının Gerekliliğine Bakış

Halk, seçimlerde yetki verdiği siyasetçilerin işine karışmamalıdır!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	36	9,3
Kısmen Katılıyorum	80	20,7
Katılmıyorum	270	70
Toplam	386	100

“Halk, seçimlerde yetki verdiği siyasetçilerin işine karışmamalıdır.” önermesine katılımcıların %30’una tekabül eden 116’sı olumlu, %70’ine tekabül eden 270’i olumsuz yanıt vermiştir. Bu ifadeye katılımın önceki üç tablodaki (iktidarın sınırsız yetkisinin olmasına ve her kararın kabul edilmesine katılım ile kararların tartışılabilir olmasına katılmama) oranlardan görece fazla olduğu görülmektedir. Bu açıdan, mevcut tablodaki katılma oranının yorumlanması için, bu görüşteki kısmın (36 kişi) diğer bütün önermeler arasından hangilerine en yüksek reaksiyonu verdiği bakılmıştır. Tablo 9’deki “demokrasi, ülkeyi yönetecek olanları seçmektir” ifadesine 36 kişinin %55,6’sının katılıyorum yanıtını verdiği; Tablo 17’deki “seçimlerde yöneticileri belirledikten sonra başka siyasal faaliyette bulunmaya gerek yoktur” ifadesine ise %41,7’sinin katılıyorum yanıtını verdiği görülmüştür. Dolayısıyla halkın siyasetçilerin işine karışmaması gerektiği algısı ile demokrasinin seçimlerle özdeş olduğu ve seçimler dışında başka siyasal faaliyette bulunmamak gerektiği algısı arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu tablodaki önermeyi onaylayan bakışın demokrasi veya katılımcı demokrasi kültürüyle ilişkisi yoktur.

Tablo 38: Halkın Ülke Yönetimini Denetlemesinin Gerekliliğine Bakış

Halkın ülke yönetimini denetlemesine gerek yoktur!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	15	3,9
Kısmen Katılıyorum	40	10,3
Katılmıyorum	331	85,8
Toplam	386	100

“Halkın ülke yönetimini denetlemesine gerek yoktur.” önermesine katılımcıların %14,2’sine tekabül eden 55’i olumlu, %85,8’ine tekabül eden 331’i olumsuz yanıt vermiştir. Demokrasilerde, halkın iktidarı denetleme ve gerektiğinde ona etki edebilme imkânı bulunur. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun da bu farkındalıkta olduğu görülmektedir. Seçilmişlerin halk tarafından denetlenmesi olanağı, bu iki kesimin birbirine yabancılaşmaması açısından oldukça önemlidir. Seçimler arası dönemde hükümetin denetlenmesi halkın bir nevi görevidir, bu nedenle önermeye olumlu bakışın daha düşük olması beklenir. Temsili demokrasiye yönelik eleştirilerde sıklıkla

vurgulanan, denetim hakkının seçimlerdeki oy hakkıyla sınırlı hale gelmesi durumu göz önüne alındığında halk denetiminin seçimlerden daha fazla olması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 39: Devleti Yönetenlerin Hesap Vermesi Gerekliliğine Bakış

Devleti yönetenlerin halka hesap vermesine gerek yoktur!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	24	6,2
Kısmen Katılıyorum	19	4,9
Katılmıyorum	343	88,9
Toplam	386	100

“Devleti yönetenlerin halka hesap vermesine gerek yoktur.” önermesine katılımcıların %11,1’ine tekabül eden 43’ü olumlu, %88,9’una tekabül eden 343’ü olumsuz yanıt vermiştir. Büyük ve önemli bir çoğunluğun yöneticilerin hesap vermelerinin gerekli olduğu görüşündedir, fakat yine de önermeye olumlu bakışın hiç olmaması demokratik bir yaklaşımın gereği olarak beklenmektedir. Demokrasilerde yöneticilerin yetki, görev ve sorumluluklarıyla ilgili cevap verebilir ve sorumlu olmaları beklenir. Görevlerle ilgili eleştiri ve taleplerin dikkate alınarak hareket edilmesi; başarısızlık, yetersizlik vb. durumların sorumluluğunun alınması ve bu durumlar dahilinde uyarılma ve görevden uzaklaştırmaya kadar yaptırımlara maruz bırakılmak, hesap verebilirliğin boyutlarıdır. Vatandaşlar, yönetimde hangi kararları kimin ne şekilde aldığını bilme hakkına sahiptir. Ancak hesap verilebilirlik sayesinde ilgili yöneticilerin sorumlu tutulabilir olması mümkündür denilebilir. Bu imkân ise sadece yönetimde açıklık anlayışı olduğunda, vatandaşlar işlerin ne şekilde yürüdüğünü açıkça görebildiğinde, diğer bir deyişle şeffaf bir yönetim anlayışıyla mümkündür. Bir sonraki tablo, mevcut yönetimin bu özelliğinin nasıl tecrübe edildiğini göstermektedir.

Tablo 40: Hükümetin Şeffaf Olma Durumuna Bakış

Hükümet her zaman halka doğru bilgi verir!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	27	7
Kısmen Katılıyorum	139	36
Katılmıyorum	220	57
Toplam	386	100

“Hükümet her zaman halka doğru bilgi verir.” önermesine katılımcıların %43’üne tekabül eden 166’sı olumlu, %57’sine tekabül eden 220’si olumsuz yanıt vermiştir. İfadeye tamamen (kısmen seçeneği dışında) katılımın oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu tablo demokratik bir yönetimin varlığının en önemli göstergelerinden olan şeffaflığın halkın nazarında yetersiz olduğunu

ortaya koymaktadır. Oy kullanma dışındaki siyasal katılmanın azlığı dikkate alındığında, hesap verilebilirlik ve şeffaflığın yanı sıra katılımın da olabilmesi için öncelikle insanların konular hakkında bilgi sahibi olabilmeleri gerekir. Doğru bilgiye erişim imkânının yanı sıra bu talebin oluşması da gerekmektedir ki bu da gelişmiş demokratik kültürün varlığı ile mümkündür. Dolayısıyla toplumun gelişmiş olması, yönetimin açık ve şeffaf olmasına da yol açar.

Tablo 41: Medyanın Hükümeti Eleştirebilme Durumuna Bakış

Medya, hükümeti eleştiren haberler yapmamalıdır!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	18	4,7
Kısmen Katılıyorum	78	20,2
Katılmıyorum	290	75,1
Toplam	386	100

“Medya hükümeti eleştiren haberler yapmamalıdır.” önermesine katılımcıların %24,9’una tekabül eden 96’sı olumlu, %75,1’ine tekabül eden 290’ı olumsuz yanıt vermiştir. Önemli bir çoğunluğun medya özgürlüğüne olumlu baktığı ve dolayısıyla demokratik kültürün gerekleri açısından beklenenin de bu özgürlükçü bakış açısı olduğu söylenebilir. Medyanın hükümeti eleştirmesi son derece demokratiktir; buna karşılık, eleştiri karşıtı istekler, eleştirilmeme isteği ve genel anlamda hoşgörü olmaması da antidemokratik bir kültürle, demokrasiyi içselleştirememiş olmakla ilişkili görülmektedir. Özgür ve eleştirel kitlesel medya demokrasinin gereklerindedir ve demokrasilerde hoşgörü gösterilen bir unsurdur. Bir ülkede demokrasinin derecesini belirlemede düşünce ve ifade özgürlüğü en önemli unsurlardandır. Kitlesel medyanın, vatandaşları olan bitenden haberdar ederek kamusal farkındalığı yükseltme ve bunun yanı sıra yöneticilerin halkın taleplerine cevap verici olmasını sağlayabilme özelliği bulunur. Özgür ve eleştirel bir medya olmazsa, şeffaf ve hesap verebilir yönetimi teşvik edecek rolü üstlenebilmektedir. Demokrasilerde bireylerin bir konu hakkında bilgi edinmesinin ötesinde, düşünce sahibi olabilmeleri için fikirlerin serbestçe açıklanması ve yayılması özgürlüğünün varlığı gerekir. Bunun için başta düşünce ve ifade özgürlüğü olmak üzere, medya özgürlüğü, kısaca tartışan ve konuşan bir toplum, demokrasinin işlevlerinin yerine gelebilmesinin ön koşulu olmaktadır.

Tablo 42: Siyasal Partiler Arasında Adil Bir Yarışın Olması Durumuna Bakış

Ülkemizde siyasi partiler arasında adil bir yarış vardır!	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	63	16,3
Kısmen Katılıyorum	86	22,3
Katılmıyorum	237	61,4
Toplam	386	100

“Ülkemizde siyasi partiler arasında adil bir yarış vardır.” önermesine katılımcıların %38,6’sına tekabül eden 149’u olumlu, %61,4’üne tekabül eden 237’si olumsuz yanıt vermiştir. Bu önermeye tamamen katılımın (kısmen seçeneği hariç) düşük bir oranda olmasının, siyasal partiler arasındaki yarışın adil olmadığı düşüncesine işaret ettiği görülmektedir. Önemli bir oranda partiler arası rekabetin adil olmadığı düşüncesinden, demokratik siyasal bir ortamın olmadığı ve yetersiz görüldüğü sonucu çıkarılması mümkündür. Demokrasilerde seçmenlerin partiler bakımından bir tercihe sahip olması, partilerin ise organize olmak ve kendilerini anlatmak için zamana, maddi güce, özgürlüğe ve medyaya ulaşma imkânına sahip olması gerekir. Oyların hatalı sayılmaması, yani seçim sandıkları ile özdeş olan halk iradesinin inkâr edilmemesi gerekir. Adil bir rekabet ortamını mümkün kılan bu özelliklerin, elde edilen verilerin değerlendirilmesinde yol gösterici olduğu düşünülmektedir.

Tablo 43: Türkiye’yi Demokratik Bir Ülke Olarak Değerlendirme Durumları

Türkiye demokratik bir ülkedir.	Frekans	Yüzde (%)
Katılıyorum	95	24,6
Kısmen Katılıyorum	162	42
Katılmıyorum	129	33,4
Toplam	386	100

“Türkiye demokratik bir ülkedir.” önermesine katılımcıların %24,6’sına tekabül eden 95’i ülkenin demokratik olduğu, %42’sine tekabül eden 162’si ülkenin kısmen demokratik olduğu ve %33,4’üne tekabül eden 129’u ülkenin demokratik olmadığı yanıtını vermiştir.

Demokrasi algı, beklenti ve tecrübeleri bağlamındaki görüşlerin oluşturduğu bu verileri daha iyi bir şekilde anlayıp yorumlayabilmek için “Sizce Türkiye’de demokrasi var mı?” sorusu örneklem içindeki 26 katılımcıya yöneltilmiştir.

Tablo 43'teki "katılıyorum" yanıtını veren katılımcılardan 4'ünün görüşleri şu şekildedir:

"... Demokratik bir ülkede yaşamasak fikirlerimizi hiçbir şekilde beyan edemezdik. Seçimlerin olması da demokrasinin varlığının en büyük ispatıdır. Yönetim oylamaya açılıyor ve halkoyu önemseniyor. Anayasal haklardan yararlanabiliyoruz" (K/9). "... Yöneticilerimiz seçimle işbaşına gelmekte, bu da demokrasinin göstergesidir. Herkes düşünce ve konuşma özgürlüğüne sahip" (K/11). "... Çünkü kurulmuş bir hükümet var. Yanlışlar vardır tabii ki ama yine de birçok ülkeye nazaran iyi durumdayız" (K/23). "Var ama bazen işlemiyor, kişi bazında da devlet bazında da. Çünkü bir yetkili her zaman altındaki kişilere göre daha etkili. Herkesin görüşü eşit olmalı ama yöneticilerinki daha çok etkili oluyor. Demokrasi yeterli düzeyde değildir, fakat Türkiye'nin bir demokrasi kültürü vardır ve insanlar yönetimlere katılım sağlamaya çalıştığı sürece bu gelişecektir" (K/22).

Tablo 43'teki "kısmen katılıyorum" yanıtını veren katılımcılardan 6'sının görüşleri şu şekildedir:

"... Evet, seçme hakkımız var, yöneticilerimizi biz seçiyoruz, ama ne yazık ki çoğu insan demokrasinin ne olduğunu, devletin halk için olması gerektiğini bilmiyor. Bu yüzden insanların çok okumaya, düşünmeye teşvik edilmesi gerekiyor" (K/4). "... Seçme ve seçilme bir demokrasi örneğidir, fakat daha kapsamlı olması gerektiğini düşünüyorum" (K/6). "... Çünkü halk kendi yöneticilerini seçebiliyor ama yönetimde söz sahibi değil" (K/8). "... Olan demokrasinin bitmek üzere olduğunu görüyorum. Fakat umutsuz değilim, hali hazırda güzel çalışmalarını ve fikirleri olan vatandaşlar oldukça siyasetçilerin gelip geçici olduğunu düşünüyorum" (K/10).

"Ülkemizde temsili demokrasi mevcuttur. Bu da halkın demokraside yeterince etkin olmadığını gösterir. Halktan çok temsilcilerin etkisi var. Bu da bana göre gerçek demokrasi değildir. Halkın belirli zamanlarda değil her olağan durumda fikirlerinin önemsenmesi gerekir" (K/12). "... Teoride vardır fakat pratikte demokrasinin işlemediği alan çok fazla. Koru demokrasisi hâkim. İnsanlar siyasal gücü elinde bulunduranların demokrasisine uymakta" (K/13). "Yarı demokratik bir ülkemiz. Azınlığın fikirleri önemsenmiyor. Gelişmişlik düzeyinin artırılması adına demokrasinin niteliğinin iyileştirilmesi gerekir" (K/14).

"... Seçimler temsili de olsa demokrasinin gereğidir. Fakat tabana yayılan, toplum tarafından kabul gören demokrasi uygulamalarının olmadığını düşünüyorum. Sıkı akrabalık, hemsericilik ilişkileri, kayırma, tarafgirlik demokrasinin üzerinde değer görüyor" (K/16). "... Adaylar arasında fırsat eşitsizliği söz konusu. Siyasi görüş ifade etme ve savunma konusunda sıkıntılar var. Kısacası işler bir demokrasi yok. Herkesin fikrini özgürce ifade edebildiği, temsil ettiği, aynı şekilde çabalayınca aynı haklara ve imkânlarla sahip olduğu bir ülke olmalı" (K/18). "... Seçimler var fakat her şey eşit ve adil olmalıydı" (K/24).

Tablo 43'teki "katılmıyorum" yanıtını veren katılımcılardan 16'sının görüşleri şu şekildedir:

"... Fikir açıklama özgürlüğü yok. Her türlü kısıtlanıyor. Görünürde var ama gerçekte özgürlük yok. Kimse seçimlerinden ve fikirlerinden sorumlu tutulmamalı" (K/1). "... İnsanlar düşüncelerinden dolayı cezalandırılıyor. Hâlbuki kendini ifade etmek ve eleştirmek, olması gereken bir durumdur" (K/2). "Türkiye'de demokrasi güçlere göre var. Gücü olan gücünü kullanıyor. Herkes kendini düşünüyor ve hep üst mevkidekilerin dedikleri oluyor" (K/3). "Maalesef paranın ve torpilin çok olduğu bir zamandayız; adaletten çok bunlar ön planda. Demokrasinin sadece adı kaldı, adaletin olmadığı yerde demokrasi olmaz" (K/5).

"... Düşünce ortamı, eleştiri ortamı, refah ve özgürlükçü bir yönetim yok. Teoride demokratik bir ülkemiz, ama uygulamada değil. Demokrasi için özgür irade ile seçim, halkın yüzde yüz egemen olması gerekir" (K/7). "... Farklı görüş ve tutumlara tahammül yok. Herkesin birbirini saygıyla kabul ettiği, etiketleme yapmadığı bir sistem olması gerekir. İfade, gösteri yapma ve medya

özgürlüğü ile adil yargılanma olmalıdır. Özellikle tek kişilik karar sistemi demokrasi ile alakasızdır” (K/15). “... Tutarsız bir ülkeyiz. Kanunlarımız var ama yöneticiler istedikleri gibi değiştiriyorlar. Adaletin hiçbir zaman sağlanacağına inanmıyorum. Demokrasi var gibi gözüke de kandırmacadan ibaret” (K/17). “Var gibi görünse de yok. Siyasiler ve halk arasındaki bağ sıkı olmalı, şeffaflık, özgür düşünce, eşitlik ve siyasi özgürlükler ve adalet olmalı. En alt kesim ile en üst kesim arası eşitlik olmalı ve kendi kendine yeten bir ülke olmalı” (K/19).

“... Demokrasi olabilmesi için mevki makam ayrımı olmadan insana önce insan muamelesi yapılması gerekir. İnsanlara aynı muamele yapılmıyor ve sınıf ayrımı var. Adalet birçok konuda sağlanamıyor” (K/20). “Siyaset içindeki insanlarla normal insanların yaşam kalitelerini kıyaslırsak demokratik bir ülke olmadığımızı düşünüyorum. Halka danışılmıyor, ihtiyaçları sorulup dikkate alınmıyor. Demokrasi lafta vardır. Güçlü güçsüzü her daim ezer. Siyasal gücü fazla olan bir insan ne kadar haksız olsa da haklıdır. Adalet her zaman söz konusu olmuyor” (K/21). “Gücü eline geçirenler için var. Güçlüyseniz sizin hukukunuzun üstünlüğü sadece sizin istediğiniz özgürlüğü, eşitliği ve adaleti sağlıyor” (K/25).

Bu ifadeler, halkın demokrasi algı ve tecrübelerinin ne tür beklentileri beraberinde getirdiğini ortaya koyması açısından önemli görülmektedir. Türkiye’de demokrasi olduğunu düşünenlerin görüşlerinde seçimlerin varlığı ile hak ve özgürlüklerin varlığının ön planda olduğu görülmektedir. Burada denilebilir ki, seçimlerin demokratik sıfatı için yeterli görülmesinin sakıncalı olabileceği unutulmamalıdır. Zira demokratik olmayan ülkelerde de seçimler vardır ve seçim olgusu bu anlamda son derece göstermelik olabileceği gibi antidemokratik süreçlere de onay vermenin bir aracı haline dönüşebilir. Bunun yanında, demokrasinin eleştirilerinden belki de konu ile ilgili en önemlisinin, seçimlerin halkın belirlemediği seçeneklere onay verme faaliyetinden ibaret olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Türkiye’de kısmen demokrasi olduğunu düşünenlerin görüşlerinde ise seçme ve seçilmenin olduğu fakat bunun ötesinde yönetimde halkın daha etkili olması, eşitlik ve adaletin olması gerektiği gibi var olandan daha ileri düzeydeki veya idealdeki demokrasi beklentisi ön plandadır. Türkiye’de demokrasi olmadığını düşünenlerin görüşlerinde ise halkın daha fazla söz sahibi ve etkili olması ile yeterince temsil edilmesi, eşitlik, adalet ve hepsinden çok da özgürlüğün sağlanması konularının ağır bastığı bir demokrasi talebinin öne çıktığı görülmektedir.

SONUÇ

Demokrasi, halkın iktidarın kaynağı olması, iktidarın kullanılmasında doğrudan ya da dolaylı bir şekilde belirleyici olması demektir. Halkın siyasal kararları alma ve uygulama anlamındaki yönetimini, seçtiği temsilciler aracılığıyla gerçekleştirmesi söz konusudur. Genel olarak özgürlük, eşitlik, seçim hakkı, siyasi partiler arası rekabet, bilgi edinme, düşünce, muhalefet etme ve örgütlenme özgürlüğü demokrasilerde garanti alınması gereken unsurlardır. Demokratik kurum ve kurallar, hak ve özgürlükleri tanımlayarak koruma altına alır. Demokrasi, kurumları ve kuralları ile bir yaşam tarzıdır.

Temsili demokrasi, demokrasinin uygulanabilirliğini göstermektedir. Toplum yönetenleri seçebilme anlamında siyasal iktidar toplumun tercihleri doğrultusunda belirlenmesi, bu demokrasi modelini meşru kılmaktadır. Demokrasinin en yalın hali olan doğrudan demokrasinin günümüzde uygulanamayacağı dikkate alındığında, gerçekte demokrasinin halkın yönetimi değil de halkın iyi bir biçimde yönetilme garantisine dönüşmekte olduğu görülmektedir. Bu anlamda siyasal yönetimin belirli aralıklarla yapılan seçimlerle onaya sunulduğu bir demokrasi anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle temsili demokrasinin içine düştüğü krizde temel sorun alanları seçim faaliyeti ve temsil olgusudur.

Seçimlerde oy kullanmanın demokrasilere özgü bir davranış olduğu ancak demokrasinin seçimlerden çok daha fazlası olduğundan hareketle, demokrasiye yönelik beklentilerin, günümüzde en iyi şekilde katılımcı demokrasi ile karşılanabileceği çoğunlukla kabul edilmektedir. Çünkü katılımcı demokrasi, yöneticilerin halk tarafından belirlenmesinin yanı sıra yönetimin sadece seçim dönemlerinde değil bunun dışında da denetlenebildiği ve gerekli hallerde halkın yönetim süreçlerini çeşitli yollarla etkileyebildiği bir sistemdir.

Bu anlamda demokrasi yalnızca seçilmişlerin değil bütün vatandaşların katılımı ve kararı ile sağlanacak bir siyasal kültür oluşmasını ifade eder. Demokrasi halkın yönetimi anlamına geldiği için yönetilenlerin iktidarın kullanılmasına katılımı, düşünce, görüş, eğilim, talep ve beklentilerin karar alıcılar üzerinde etkili olması gerekir. Katılımcı, müzakereci ve radikal demokrasi kuramlarının katılma ve demokrasinin niteliklerini geliştirmeye ve temsil krizini aşmaya yönelik öneriler sundukları görülmektedir. Fakat seçim ve temsil sistemine yönelik eleştirilerin demokrasinin gerçekleşebilmesi adına iyiye yönlendirilmesi gerekirken, elitist demokraside bu yönde bir çaba gözlenmemektedir. Tamamen demokrasiyi mevcut toplumsal yapıya uydurma çabası ile

liberal demokrasinin eleştirilen yanlarının ve temsili demokrasinin krizinin görmezden gelindiği izlenimini oluşturmaktadır.

Var olan sosyal yapının (elit-halk ayrımı durumunun), mevcut durumun devam etmesi ve demokrasinin sınırlandırılması gerekliliği vurgulanmıştır. Halk ve yöneticiler arasındaki ayrımı, sistemde sadece yöneticilerin değerli ve önemli olduğunu vurgulayarak derinleştiren bir kuram olduğu düşünülmektedir. Kurama göre toplumsal yaşamdaki eşitsizliklerin varlığı, demokrasiye erişimi mümkün kılmamaktadır. Bu nedenle de önerilen modelde eşitsizliğin ortadan kaldırılması da gerekli görülmemektedir. Toplumsal hayattaki eşitsizliklerin normal olduğu söylenebilir fakat bu eşitsizlikleri olumlamak doğru bir yaklaşım gibi görünmemektedir. Demokrasi, Touraine'in tabiriyle eşitsizliklerden kaynaklı bir mücadele alanı olduğu için oldukça kıymetli bir yönetim biçimidir. Dolayısıyla demokrasinin bu anlamdaki ortaya çıkış sebebine karşıt yeni bir demokrasi tanımı sakıncalı olacaktır. Yine kuramda ortak iyi fikri demokrasiyi imkânsız kıldığı görüşü hâkimdir ve halk iradesi kavramına da bir inançsızlık söz konusudur. Bu nedenle halk için neyin iyi olduğuna elitlerin karar vermesi savunulur. Ortak yarar her insan için farklı şeyler ifade edebilse de demokrasinin bunun için var olduğu söylenebilir.

Demokratik elitizmde halkın siyasal ilgisizliği ve rasyonel seçimler yapmaması ile toplumda temel kararların küçük bir elit azınlığı tarafından alınmasının evrensel oluşu argümanları kullanılmaktadır. Bu nedenle sınırlı bir demokrasi savunulur. Demokrasinin sıradan insanlara siyasal süreçlerde tanımış olduğu hakları gerçekçi bulmayıp, halk yerine siyasal liderlere önem verilmesi gerektiğini savunan bir kuramdır. Halkın siyasi kararlar almak için gerekli yeteneklere sahip olmadığı savunulur. Halk rasyonel görülmediği için karar alma süreçlerinde olması da doğru görülmez. Fakat yöneticileri belirleme işleminde bu irrasyonellik durumunun kuramcılar tarafından geri plana atıldığı görülür. Halka sadece sistemin adının demokrasi olması için, seçimlerde gerek duyulduğu izlenimi oluşmaktadır. Demokrasiyi mümkün kılan elitler arasındaki rekabet olarak görülür. Böylece demokrasinin bir ad olmaktan öte bir anlamı kalmamaktadır.

Halkın oyu için rekabet edilen bir sistem ve demokrasinin kurumsal düzenleme olarak kabul edilmesi gerekliliği vurgulanır. Vatandaşın seçimler yolu ile çıkarlarını koruma ve geliştirme olanağı varlığı savunulur. Halkın rasyonel olarak görülmediği ve görevinin seçimlerle sınırlı olduğu bu sistemde elitlerin bu çıkarların ne olduğunun bilgisine nasıl sahip olacağı bir sorun alanı olarak belirsiz kalmıştır. Bununla beraber halk denetiminin gerekli olduğu vurgusunun da sadece seçimlerle sınırlı bir kontrol olarak kaldığı görülmektedir. Birbiriyle yarışan elit grupların her birinin doğru ve iyi özelliklere sahip olduğu gibi bir algı oluşturulup halkın bunlardan herhangi birini seçmesinin (rasyonel olmadan), buna karar vermesinin bile önemi yadsınıyor olmaktadır. Demokratik elit teorisi, klasik demokrasideki gücün toplumsal kesimlere eşit dağıtılması anlayışını, güçlü konuma ulaşabilmede fırsat eşitliği ile değiştirir. Yalnızca hukuksal anlamdaki eşitlik, eğitim,

servet gibi kaynaklardan beslenen elit yapılara ulaşmada yeterli olmadığı için bu fırsat eşitliği sadece teoride kalmaktadır.

Onaylanan yönetim anlayışı günümüz demokrasisini tanımlasa da halk ve yönetim kavramlarının her zaman kopuk olması gerektiği anlamına gelmemektedir. Yöneten ve yönetilenlerin süreçte karşılıklı etkileşiminin sağlanmadığı bir yapı hem eşitsizliği hem de halkın etkisiz olmasını devam ettirecektir. Kuramı oluşturan argümanlardan olan siyasal ilgisizliği ortaya çıkaranın bu siyasal etkisizlik durumunun getirdiği yabancılaşma olmaktadır. Kuramda katılımın artması durumu, demokrasiye tehdit olarak görülmektedir. Fakat siyasal iktidara sadece seçimlerle isteklerin duyurulamayacağı da bir gerçektir. Sonuç olarak kuramın yaptığı gibi demokrasi tanımını değiştirmek ve onu toplumsal hiyerarşiye bağlı bir konumda yeniden tanımlamanın demokratik bir çaba olduğu düşünülmemektedir. Bu şekildeki bir yönetim anlayışı, gücün merkezileşmemesini ve çoğulculuğu garanti edemez.

Çalışma kapsamında cevap aranan araştırma sorularına yönelik olarak demokrasinin temel değerlerine dair elde edilen bulgular öncesinde ilk cevap aranan durum siyasete yönelik ilgi olmuştur. Siyasete yönelik ilgi bir siyasal sistemin işlerliği için önemli olmakla birlikte, ilgi düzeyinin önemi halk katılımı ile ilgili teorik görüşlerin de kaynağı olmasından gelmektedir. Siyasete ilginin düşüklüğü demokratik elitizm teorisinde, siyasal katılımın halkın az etkin olacağı ve dolayısıyla siyasetçilerin daha önemli olduğu gibi görüşleri besleyen bir argüman olarak kullanılmıştır. Araştırma bulgularında Trabzon halkının siyasete ilgisinin farklı yoğunluklarda olduğu ve ilgili olmaya dönük bir tablo sergilediği görülmüştür. Bunun yanında hükümet çalışmalarını (siyasi gündem) takip etme davranışının oldukça yüksek oranda olması sonucundan hareketle, siyasetle ilginin de esasında yüksek olduğu ve farklı çekincelerle ilginin dile getirilmediği sonucuna varılmıştır. Demokrasi algısının tespiti kapsamında yapılan demokrasi tanımlarında halkın yönetimi, kararları, gücü, yönetime katılımı, eşitlik, özgürlük, adalet, haklar ve halkın seçtikleri tarafından yönetilmenin ön planda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Demokrasinin ne olduğuna dair algıların mevcut yönetimden bu yönde beklentileri de beraberinde getirdiği görülmüştür.

Trabzon halkının demokrasi algısına yönelik olarak, demokrasinin olmazsa olmazı seçimlerle ilgili, demokratik elitizmin ortaya koyduğu demokrasi tanımına (halkın yöneticileri seçmesi) yönelik reaksiyonları oldukça yüksek bir oranda demokrasinin seçimlerle özdeş olduğu algısını ortaya koymuştur. Toplumda oy kullanmanın demokratik olduğu ve oy hakkının öneminin vurgulanmasının ve bunun yanında siyasal katılımın sınırlı olmasının, demokrasinin seçimlerle özdeş olduğu algısını oluşturduğu düşünülmektedir. Demokrasiye dair bilgi eksikliği veya katılımın sınırlı oluşuyla gelen alışkanlık ile açıklanabileceği gibi seçimlere inançla da yorumlanması mümkündür. Bu veri, demokrasinin günümüzde geldiği anlamın eleştirisine ve demokratik elitizmin tanımına uygun görünmektedir. Fakat yine de bu durum, ülke siyasetinin

mevcut koşulları ile ilgili olarak yorumlanmalıdır, zira halkın seçim dışındaki katılımın olmaması yönünde yoğunlaşan bir yaklaşım yoktur. Seçimlerin demokrasiyle ilişkilendirildiği yaklaşıma diğer bir örnek, katılımcıların yarıya yakınının demokrasiye yöneticilerin verdiği bir imkân olarak bakmasıdır. Bu durum, oy kullanma hakkının halka verilmiş olması ile ilişkili iken bu durumu besleyen faktörün de demokrasinin seçimlerle özdeş olduğu anlayışı olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla seçme hakkı ve bunun somut göstergesi olan oy kullanma faaliyetinin demokrasiyle bir anlamda karıştırıldığı veya hem günümüzde hem ülke siyasetinde demokrasinin anlamının buna dönüşmesi ve son olarak diğer siyasal katılım yolları sınırlı olmasının getirdiği tecrübe sebebiyle bu şekilde bir algı oluştuğu yönünde kanaat söz konusudur. Seçimler ve oy kullanma faaliyeti demokratik haklardır ancak demokrasi ile yönetilen bir ülkede halkın demokrasinin oy kullanmaktan daha fazlası olduğu yönünde bilgilendirilmesinin ve demokrasinin bir hak olduğu algısının oluşturulmasının gerektiği düşünülmektedir.

Her seçimde mutlaka oy kullananların önemli bir oranda yüksek olması, demokrasi algıları doğrultusunda demokrasiye inancın da yüksek olduğunu göstermiştir. Oy kullanmanın vatandaşlık görevi, bir sorumluluk, hak ve söz sahibi olma, yönetimde etkili olabilme, halkın fikir sahibi olması anlamında önemsendiği görülmüştür. Bu sonuç, yönetime katılma isteğini ortaya koymaktadır ve denilebilir ki bu katılımın seçimler vasıtasıyla olmasını destekleyen etmen ise oy kullanmanın, umut veren ve çekincelere yer bırakmayan tek katılım aracı olmasıdır. Yine bu algıyla bağlantılı olduğu düşünülen bir sonuç da, sadece oy kullanmanın siyasal fayda elde etmeye yeterli olduğunun katılımcıların yarısı tarafınca kabul görmesidir. İstenen yöneticilerin iktidarda olması durumu bile seçimlerden yeterli fayda elde edileceği anlamına gelmez ve gelmemelidir de. Bunu yeterli gören bakış, demokrasi kültürünün içselleştirilmesindeki problemi yansıtıyor görünmektedir. Bununla birlikte, seçimler dışında siyasi faaliyette bulunmak önemli bir oranda gerekli görülmesi, bu bilinçte olması demokrasi kültürünün geleceği açısından önemlidir. Bu oranların yüksekliğinin aksine oy kullanmanın dışında siyasal katılımın çok düşük hatta yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. Etiketlenme korkusu, güvensizlik, belirsizlik, siyasetin kutuplaşmaya yol açması ve meslek faktörü sebebiyle insanlar katılım gösterememektir. Böyle çekinceler ve olumsuzluklar, siyasal katılımın en güvenlisi olarak görüldüğü düşünülen oy kullanma faaliyetine önemi de açıklar niteliktedir.

Siyasal katılımın düşük olmasını açıklayabilecek bir etken olarak, hükümeti eleştirdiğinde ceza almaktan korkmanın oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Bir ülkede demokrasinin olup olmadığının temel göstergelerinden birisi özgürlüktür. Yaşam, eğitim, çalışma, hak arama, sağlık, haberleşme vb. özgürlüklerin yanı sıra düşünce ve ifade özgürlükleri temel önemde görülmektedir. Demokrasilerde vatandaşlar temsilcilerini ve siyasi liderlerini eleştirmekte özgürdürler. Demokrasinin gelişmesi ve bir kültür haline gelmesi için bu tür engellerin ortadan kalması gerekir. Oy kullanma faaliyetindeki halk iradesi ne kadar önemliyse, halkın düşünce ve eleştirileri de önemli olmalı ve korku hâkim olmamalıdır.

Oy kullanma dışındaki siyasal katılımın düşüklüğü, kişinin kendisinden başkalarından girişim bekleme düşüncesini akla getirmektedir. Katılımcıların yarısına yakınının başkalarından faaliyet bekleme durumuna olumlu bakıldığı görülmüştür ve bu durum demokratik toplum açısından oldukça olumsuzdur. Yaşanan korku, güvensizlik gibi durumların da insanları buna yönlendirdiği düşünülmektedir. Siyasal katılımı etkileyen temel faktör olarak siyasal etkinlik duygusuna yönelik, vatandaşın hükümetin kararlarını etkileyecek şeyler yapabilirliğine inancın düşük olduğu görülmüştür. Günümüzde iletişim olanaklarının gelişimi ile bunun mümkün olduğu ve halkın güçlü olduğu, etkili olunabilme inancının temelindeki unsurlardır fakat bu inançta da insanların tek başına değil birlik halinde etkili olabileceği düşüncesi ile bir korku durumu dikkat çekmektedir. Hükümetin kararlarını etkilemenin mümkün olmadığı düşüncesinde, halka söz hakkı verilmediği, halkın dikkate alınmadığı ve değişimi istemenin getireceği ceza korkusu ön plandadır. Kararları etkileme yolunda girişimde bulunulsa sonuç alacağını düşünenlerin oranı ise düşük seviyededir. Bu sonuçlar, siyasal etkinlik inancının siyasal katılımı artırma yönünde güçlü olmadığını göstermektedir.

Demokratik sistemlerin en önemli unsuru sayılabilecek ve iktidarın halktan kaynaklandığı fikrinin hayat bulduğu siyasal katılımı tespit edilen bu durum, dernek ve sivil toplum kuruluşlarına üyelik oranları ile daha iyi anlaşılabilir. Halkın birlikte etkili olabileceği adına yaklaşımda sivil toplum vurgusu ne kadar ön plana çıksa da üyelik çok düşük bir orandadır. Üyelik olmamasının nedenlerinin ise güvensizlik, korku, kuruluşların amaç dışı faaliyette olmaları veya bunun ihtimali ve siyasallaşmaları, çıkar ilişkilerinin hâkim olması gibi düşüncelerde yoğunlaştığı görülmüştür. Üye olunan kuruluşlar bu sebeplerle sadece yardım kuruluşları ile kısıtlı kalmıştır ve insanlarda bu tür siyaset dışı kuruluşlara üye olunması gerektiği yönünde bir algı mevcuttur.

Siyasal unsurlara güven, siyasal ilgi, dernekleşme, siyasal bilgi ve etkinlik duygularının yaygın olarak var olduğu bir ortamda siyasal katılımın iki türünün (oy verme ve izleyici konumda olma ile pasif katılım ve kurumlar ya da sosyal hareketlere dahil olma ile aktif katılım) aynı sıklıkta sürdürülüyor olması, temsili demokrasinin istikrar bulduğunun bir göstergesi sayılır. Siyasal katılımı, bireylerin verdiği tepkilerin ya da isteklerinin ve yaptığı girişimlerin siyasal kararların alınması ve uygulamaya geçirilmesi sürecinde bir etkisi olduğuna, kısaca bireyin kendinin bir karar sahibi olduğuna inanması gerekir. Siyasal katılım ne kadar artarsa insanların siyasal etkinlik duygusunun da artacağı beklenen bir durumdur. Dolayısıyla katılmayı engelleyen durumların ortadan kaldırılmasının, demokrasi kültüründe bir artışla sonuçlanacağı beklenmektedir.

Siyasal temsilcilere tam anlamıyla güven çok düşük bir seviyededir ve güven konusunda kısmilik ve güvensizlik ön plandadır. Temsilcilere güvenmeme sebeplerinde, temsilcilerin kendi çıkarlarını halkın çıkarlarından üstün ve öncelikli görmeleri düşüncesi hâkimdir. Siyasal temsilcilere kısmen güvenin, sadece seçim dönemlerinde halkın önemsendiği, halkın çıkarının ikinci planda olduğu ve her temsilciye değil bir kısmına güven olduğu düşüncelerinin etrafında

şekillendiği görülmüştür. Bu durumu destekler nitelikte olarak, siyasetçilerin halktan çok kendini düşündüğüne ve buna paralel olarak halkın sadece seçimlerde önemsendiğine inanç çok yüksek orandadır. Temsilciler sistemin vazgeçilmez unsurlarıdır. Güven düzeyi, seçimlere olan güveni de siyasete olan güveni de olumsuz yönde etkileyebilecek, insanları pasif hale getirebilecek ve yabancılaştırarak uzaklaştırabilecek sorunlar doğurabilir. Bireylerin temsil kurumlarının çalışmalarını izleyen, denetleyen ve etkileyen bir rolü vardır. Bu rolün etkin bir şekilde yerine getirilmesinde en önemli nokta temsil kurumlarına güven olmaktadır.

Yönetimin zamanla halktan uzaklaşmasının, temsili demokrasinin olası problemlerinden biri olarak görülmesi söz konusudur ve Trabzon halkının da çok yüksek bir oranda yönetim ile halkın kopuk olduğunu düşündüğü ortaya çıkmıştır. Halkın sadece seçim zamanlarında önemsendiği görüşü açısından bu önemli bir sonuçtur. Siyasetçiler ile halk arasındaki kopukluk, siyasetçiler açısından önemli olan seçim dönemlerinde halkı önemsemeye yol açıyor görünmektedir. Bunun bir başka sonucu da, aradaki kopukluktan kaynaklı olarak halkın istek ve sorunlarına uzak kalınması ve bilinmemesi şeklide hissedilmektedir. Yöneticilerin üzerinde durduğu konularla halkın günlük hayattaki istek ve ihtiyaçlarının birbirinden farklı olduğuna çok yüksek bir orandaki olumlu yaklaşım bu durumu özetlemektedir.

Bu durumun veya tecrübenin bir yansıması olarak, yöneticilerin halkı doğrudan ilgilendiren konularda karar alırken halka danışması gerektiğine oldukça yüksek bir talep mevcuttur. Seçim zamanları dışında da halkın dikkate alınması, önemsenmesi, kararlara dahil edilmesi, fikir ve isteklerinin bilinmesi gerektiği yönünde bir algı söz konusudur. Seçimler haricinde halka danışılmaması durumunun, halkın nasıl ve neye göre temsil edileceği konusunu gündeme getirmesi olası görünmektedir. Düzenli seçimler halkın katılımını sağlamakla birlikte, vatandaşların kendileri adına alınan kararlarda etkileri çok azdır ve vatandaşların istekleri ile onlar adına alınan siyasal kararlar arasında fark bulunmaktadır. Demokrasi, kolektif karar alma alanı ile ilişkili bir kavramdır. Geneli etkileyen kararların, geneli oluşturan tüm bireyler tarafından alınması gerektiği ve bu sürece katılmak için her bireyin eşit haklara sahip olması idealini temsil etmektedir.

Genel anlamda demokrasiye ve demokrasi olmadan iyi bir yönetimin olmayacağına yönelik bir inancın olduğu görülmüştür. Buna karşılık demokrasinin halkın yönetimi olduğuna katılımcıların yarısına yakın bir orana tekabül eden kısmının inancının olmadığı da görülmüştür. Mevcut siyasal yönetimin halk yönetimi olarak görülmediği, diğer bir deyişle tecrübe edilen halk yönetiminden başka olduğu ve dolayısıyla demokrasinin uygulanmasındaki problemlerin toplumsal algıya yansıdığını belirtmek gerekir. Yine de siyasal yöneticilerin iyi nitelikte olmalarının demokrasiden önemli olduğunu düşüncesine önemli oranda olumlu yaklaşım söz konusudur. Demokrasinin yokluğunu telafi edebilecek (alternatif) bir unsur olarak iyi nitelikte liderler ön plana çıkmaktadır. Halk bir sistemden fayda görme temelli değerlendirmeler yapmaktadır ve bu bakış

açısı da halkın bir siyasal sistemde daha önemli olması gerektiği yönündeki algı ve inanca işaret etmektedir.

Demokrasilerde eşitlik olgusunun önemi dikkate alındığında, halkın önemli oranda halk ve yönetenlerin eşit olmadığı yönünde bir inanç ve tecrübesi mevcuttur. Bu iki kesimin yaşam koşullarının kalitesi, yöneticilere konumlarının getirdiği ayrıcalıklar ve yine halkın ikinci planda olması açısından eşitsizlikler yaşandığı ve eşitliğin sağlanması gerektiğine inanılmaktadır. Demokratik bir yönetim eşitlik ve özgürlüğü sağlayan bir siyasal yaşam biçimidir. Vatandaşların siyaset yapma sürecini etkileme kabiliyetine sahip olabilmeleri için gerçek anlamda eşitliklere ihtiyaç vardır. Demokrasilerde siyasete eşit olarak katılım, mevkilere sahip olmada fırsat eşitliği bulunur. Eşitlik olgusunun bu yönü olan fırsat eşitliğine ise katılımcıların ancak yarısının inancı olduğu görülmüştür. Fırsat eşitliğinin halk açısından sözde kalan bir durum olduğu söylenebilir. Bir siyasal yönetici olmada gerekli olan unsurlarda eğitim, çevre desteği, maddi imkânlarla sahip olma, halkı önemseme, adil olma ve liderlik özellikleri taşımak ön plandadır.

Halkın, ülke siyasetinde yöneticilerin değil halkın önemli olduğu görüşünden ve devletin halk için olduğu algısından yola çıkarak, uygulamada da devletin halk için olması gerektiği beklentisi oluşmuştur. Ülke siyasetinde vurgulanan demokrasinin bu beklentiler doğrultusunda da ele alınması gerekmektedir. Çünkü halk siyasetçileri kendilerinden üstün görmemektedir. Halkın oylarıyla siyasetçilerin mevcut konumlarında olduğu algısı yüksektir. Siyasetçilerin fikirlerinin halkın fikirlerinden her zaman doğru olmadığı (demokratik elitizmin aksine) düşüncesi, seçimlerde halkın önemsendiği kadar sonrasında da fikir ve isteklerinin önemli olduğu ve kendilerine danışılması gerektiğinin bir sebebi olarak düşünülmektedir. Yine de katılımcıların yarısında, iyi bir vatandaş olabilmek için devlete itaat edilmesi gerektiği yönünde bir algı mevcuttur. Ceza alma korkusunun yine bu algıya sebep olduğu düşünülmektedir. Korku olmadan özgürlüğün tecrübe edilmesi halinde bu itaat düşüncesinin de değişeceği, itaatin iyi vatandaş olma anlamına gelmeyeceği algısının yerleşeceği beklenmektedir. Bunun yanı sıra devletin halkın gücünden korktuğuna dair inancın da bir yandan beslenmeye devam ettiği görülmüştür. Demokrasilerde eşitliğin bir yönü de siyasi partiler arasındaki yarışın adil olması gerektiğine işaret eder. Trabzon halkının bu konuda önemli bir oranda olumsuz bir görüşe sahip olduğu görülmüştür ve dolayısıyla halkın beklentilerine bir bakış da bu adaletin sağlanması gerekliliği yönünde ortaya çıkmaktadır.

Demokrasilerde siyasal iktidarın sınırsız yetkiye sahip olması kabul edilmez. Çünkü demokrasinin amacı, siyasal iktidarın yetkisini sınırlandırarak, toplumu devletin çeşitli alanlardaki müdahalelerinden korumaya çalışmaktır. Trabzon halkında yüksek bir oranda iktidarın sınırsız yetkiye sahip olmaması gerektiğine ve buna paralel olarak siyasal yöneticilerin aldığı her kararın kabul edilmesi gerektiğine yönelik yaklaşım kabul görmektedir. Bu durumun, alınacak kararların halka danışılması gerektiği yönündeki beklentiyle ilişkili olduğu görülmektedir. Bu

verilerle ilişkili olarak, siyasal iktidarın aldığı kararların tartışılabilir olduğu ve halkın siyasetçilerin işine karışabilmesi gerektiği yüksek oranda kabul görmektedir.

Demokrasi açısından, halkın ülke yönetimini denetlemesi gerektiği ve devleti yönetenlerin halka hesap vermesi gerektiği yüksek oranında kabul görmektedir. Demokrasilerde hesap verebilirlikle paralel olarak şeffaflık olgusu da öne çıkmaktadır ve halkın, hükümetin halka her zaman doğru bilgi verdiğine inancının çok düşük bir oranda olduğu görülmüştür. Şeffaflık olmadığından vatandaşın bilgi edinebilmesi ve mevcut durumu yorumlayarak bir düşünce geliştirmesi imkânsız hale geldiği dikkate alınmalıdır. Halkın bu inancı göz önünde bulundurulduğunda, medya ve demokrasilerde olmazsa olmaz olan medya özgürlüğünün önemi akla gelir. Vatandaşlar ve medya organları ülkenin nasıl yönetildiğini diledikleri gibi izleme ve eleştirme özgürlüğüne sahiptir. Şeffaflık ve hesap verilebilirliğin teşvik edilmesinde medya günümüzde oldukça önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Trabzon halkının yine önemli bir çoğunluğu medyanın hükümeti eleştiren haberler yapabilmesi yönünde bir algıya sahiptir.

Son olarak Trabzon halkının Türkiye'yi demokratik bir ülke olarak değerlendirme oranlarına bakıldığında, Türkiye'yi demokratik bir ülke olarak değerlendirme oranının, demokratik olarak değerlendirmeden düşük olduğu ve ülkeyi kısmen demokratik olarak görenlerin en yüksek oranda olduğu görülmüştür. Ülkeyi demokratik olarak değerlendirenlerin görüşleri, ülkede seçimlerin ve özgürlüğün olduğu yönündedir. Ülkenin kısmen demokratik olduğuna dair görüşler ise seçimlerin demokratik olduğu fakat yetersiz olduğu ve teoride demokrasi olup pratikte işlemediği konularında yoğunlaşmıştır. Ülkenin demokratik olmadığını düşünenlerin görüşleri ise özgürlük, adalet ve eşitliğin olmadığı, gücün toplumda eşit dağıtılmadığı ve uygulamadaki sorunların demokratik bir ortam oluşturmaya engel olduğu yönündedir. Bütün bunların sonucu olarak denilebilir ki, demokrasiye ilişkin algı ve tecrübelerin getirdiği beklentilerde hep daha fazla demokrasi talebi vardır. Demokrasinin eşitlik, özgürlük gibi temel değerlerine yönelik bu beklentiler, bir toplumda demokrasi olup olmadığına karar vermenin temel ölçütlerinin bu değerler etrafında şekillendiğini göstermektedir.

Siyasal katılmanın seçim dışındaki yolları çeşitli sebeplerle gerçekleşemediğinden, alınacak sonuçlara ve etkililiğe güvenilmediğinden seçimler tek katılım aracı gibi görülmektedir. Seçimlere katılma oranı ve ilgi bu kadar yüksekken, katılmanın başka biçimlerinin önündeki engellerin (en önemlisi korku) kaldırılması, demokratik kurumlara güveni ve demokrasi kültüründe gelişimi beraberinde getirecektir. Demokrasinin pekişmediği, siyasal kültür haline gelmediği zaman bu engeller fark edilemeyeceği gerçeği, demokrasinin ne olup ne olmadığına dair bilgilenmenin önemini ortaya çıkarmaktadır. Bugün hala demokrasiden daha iyi bir sistemle tanışmış değiliz. Bu sebeple demokrasinin işleyebilmesi için sadece siyasal hakların kullanılması değil, aynı zamanda demokrasinin kural ve prensiplerinin işleyip işlemediğini de kontrol etmesi ve gerektiğinde talep

edilmesi gerekmektedir. Toplumsal bilincin demokrasi için vazgeçilmez bir unsur olması bu sebeptedir.

Demokratik değerlerin çoğunluğunda bilinçli olduğu, bir kısmında ise antidemokratik yaklaşımların göz ardı edilemeyecek düzeyde olduğu dikkate alındığında Trabzon halkını demokrasi kültürünü tam anlamıyla özümsemiş olarak değerlendirmek mümkün görünmemektedir. Demokratik bir yönetimle bağdaşmayan ve halk yönetimine inançsızlık, temsil sistemine güvensizlik, yönetim ve halk arasında kopukluk, eşitsizlik, şeffaf olmayan yönetim, seçim dışı siyasal katılımın olmayışı, siyasal etkinlik inancının olmayışı ve eleştiri özgürlüğü aksine ceza korkusunun hakim olması gibi olumsuzluklar hem demokrasinin varlığıyla hem de demokrasi kültürü ve bilinciyle bağdaşmamaktadır. İnsanlar sorunların farkında olup bunları değiştirecek şeyler yapmayı ya düşünememekte ya da sözü geçen korku yüzünden yapamamaktadır. Bu da göstermektedir ki bilgi ve bilinç sahibi olmak değerlidir fakat değişime bir şekilde yeterli olmamaktadır.

Demokrasi kültürünün, eğitim seviyesinin, sosyal-ekonomik sermayenin düşüklüğü, siyasetin otoriterleşmesi ile siyasal katılım tecrübe ve alışkanlığının olmayışı ile bunu besleyen korku ortamı birleştiğinde demokrasi kültürünün içselleştirilip yaygınlaşması yerine mahsurlu yanlarının devam etmesi kaçınılmaz olmaktadır. Trabzon halkının da bu koşullar içinde demokratik süreçlere nitel anlamda, seçimlere katılma ve demokratik değerlerin bilincinde olma dışında katkı yapamayacağı, bütün bu değerlendirmeler ışığında söylenebilir. Siyasal unsurlara güven, dernekleşme, siyasal bilgi ve etkinlik duygularının yaygın olarak var olduğu bir ortamda siyasal katılımın iki türünün de aynı sıklıkta sürdürülüyor olması, demokrasinin istikrar bulduğunun bir göstergesi sayıldığını belirtmiştik. Mevcut durumda, gelişemeyen demokrasi kültürünün bilinci, bilinçsizliğin de demokrasi kültürünü karşılıklı bir şekilde etkilemesi söz konusudur. Çalışmada örnek olarak işlenen demokratik elitizmin seçimlerin önemine ilişkin görüşleri dışında demokratik görülemeyecek argümanlarına olumsuz bakış ve halkın kendini önemli ve irade sahibi görmesi demokrasi kültürünün gelişimi açısından oldukça değerli ve önemli görülmektedir.

Demokrasi, insanların hak ve özgürlüklerinin sağlanması ve koruması ile herkesin bir şeyler kazanma potansiyelinin olduğu bir sistem olarak kabul görür. Temsil, günümüz koşullarının bir zorunluluğu olsa da katılım demokrasinin olmazsa olmazıdır. Halk tarafından ve halk için olarak tanımlanan demokraside halk unsuru ancak katılımı ile var olabilmektedir. Demokrasi, fiili ve sözlü katılımı gerekli görür. Dolayısıyla demokrasi katılımcı olduğu zaman iktidarın veya karar alma yetkisinin eşit paylaşımına imkân veren bir anlayışın ifadesi olacaktır. Katılım unsurunun düşük seviyede olması veya olmamasının kültürel alışkanlıkların ve elitçi toplumsal sistemin bir ürünü olduğu ve dolayısıyla fırsat verilip engeller ortadan kaldırıldığında katılım gerçekleşeceği düşünülmektedir. Katılmanın artması ile vatandaşlar, siyasal kapasitelerinin farkına varma ve kendini geliştirme fırsatı bulabileceklerdir.

Demokrasinin seçim faaliyeti gibi asgari yöntem koşullarına indirgenerek değerlendirilmesi, onun yeterince anlaşılmamasına yol açmaktadır. Halk egemenliğini olanaklı kılan, demokrasinin bütün değerleri ve ilkeleri ile ele alınmasıdır. Bu araştırmada ortaya çıkan siyasal ilgi ve beklentilerin karşılanması ve eksikliklerin giderilmesi ile oy kullanmaya bu denli önem verilen bir toplumda demokrasinin bir kültür haline geleceği düşünülmektedir. Bireyler kendi yaşamlarını doğrudan ilgilendiren kararların alınmasında en küçük bir rol bile oynayamazsa siyasete yabancılaşmanın ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Siyasal etkinlik duygusunun artırılması için katılımın önündeki engellerin toplumda ortadan kaldırılması gerekir. Etkinlik duygusunun artmasıyla katılımcı bir siyasal kültürün artması arasında önemli bir ilişki vardır. İyi bir yönetimin temeli insana ve ihtiyaçlarına değer ve önem vermektir. Halkın yönetimle özdeş olabilmesi için, mümkün olduğunca yaygın bir biçimde yönetimi etkileyebilme yollarının sağlanması gerekir. Katılımcılıktan mümkün olduğunca fazla ölçüde yararlanmak, halkla bilgi alışverişi yapmak demokratik yönetimin temel amacı olmalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Adıgüzel, Şenol (2003), “Yerel Düzeyde Yönetime Katılım ve Yerel Yönetim Sürecindeki İşlevleri Açısından “Yerel Gündem 21”: Malatya Belediyesi Yerel Gündem 21 Örneği”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, 12(1) Ocak, 45-63.
- Akarçay, Pınar (2016), “Türkiye ve İsveç’te Siyasal Kültürün Siyasal Katılıma Etkisi”, **Akademik Bakış Dergisi**, 57, 391-403.
- Aktaş, Murat (2015), “Demokrasi Kavramına Eleştirel Bir Bakış”, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(3), 87-105.
- Alkan, Yavuz Selim (2018), “Gizli Demokrasi: Temsili Demokrasi Krizi ve Doğrudan Demokrasi Talebi Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Görüş”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, 18 (2018 Özel Sayısı), 23-43.
- Almond, Gabriel A. ve Verba, Sidney (1989), **The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations**, First Sage Publications, USA.
- Arı, Mehmet (2004), **Düşük Yoğunluklu Demokrasi ve Türkiye: 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Demokratikleşme Süreci**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arslan, Ali (2003), “Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 6(2), 115-135.
- Arslan, Mutlu (2015), “Elit Teorisinin Doğuşu ve Kitle Korkusu”, **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, 50(13), 76-95.
- Aydın, Abdullah (2019), “Siyasal Katılım Araçları Üzerinden Merkezi ve Yerel Düzeydeki Katılımın İncelenmesi”, **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi**, 10(2), 395-403.
- Bailey, Michael ve Braybrooke, David (2003), “Robert A. Dahl’s Philosophy of Democracy, Exhibited in His Essays”, **Annual Review of Political Science**, (6), 99-118.
- Bayhan, Vehbi (2002), “Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm”, **C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, 26(1), 1-13.
- Beetham, David ve Boyle, Kevin (2005), **Demokrasinin Temelleri**, (Çev. A. Zeynep Kopuzlu), 2. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.

- Bensaid, Daniel (2011), "Permanent Scandal", Amy Allen (Ed.), **Democracy In What State?**, içinde (16-43), Columbia University Press, New York.
- Berger, Peter L. (1999), "Günümüz Dünyasında Demokrasi", (Çev. Cevdet Aykan), Atilla Yayla (Ed.), **Sosyal ve Siyasal Teori**, 2. Baskı içinde (33-39), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Best, Heinrich ve Higley John (2010), **Democratic Elitism: New Theoretical Perspectives**, Heinrich Best ve John Higley (Ed.), Brill, Boston.
- Bezci, Bünyamin (2005), "Demokrasinin Liberal ve Radikal Yorumları", **Liberal Düşünce Dergisi**, 10 (Güz), 267-282.
- Bilge, Muhittin (2011), "Türkiye'de Demokrasi Kültürü: Siyaset ve Toplum", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 15(3), 49-60.
- Bottomore, Tom B. (1997), **Seçkinler ve Toplum**, (Çev. Erol Mutlu), 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Boyacı, Nihal Petek (2018), "Çağdaş Demokrasinin Açmazları Üzerine Plâtoncu Yaklaşımlar", **Mavi Atlas**, 6(1), 131-155.
- Brown, Wendy (2011), "We Are All Democrats Now ...", Amy Allen (Ed.), **Democracy In What State?**, içinde (44-57), Columbia University Press, New York.
- Burnham, James (1943), **The Machiavellians: Defenders of Freedom**, (The John Day Company, New York.
- Busino, Giovanni (2003), "Seçkin", (Çev. Emel Ergun), Philippe Raynaud ve Stephane Rials (Haz.), **Siyaset Felsefesi Sözlüğü**, (Çev. İsmail Yerguz vd.), 2. Baskı, içinde (748-752), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Büyüköztürk, Şener (2017), **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, 23. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Canfora, Luciano (2003), **Demokratik Retoriğin Eleştirisi**, (Çev. Durdu Kundakçı), 1. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Coşkun, A. Vahap (1999), "Yerel Yönetimler ve Demokrasi", **Türk İdare Dergisi**, 71(422), 93-110.
- Crouch, Colin (2004), **Post Demokrasi**, (Çev. Emre Yıldırım), Polity Press, Londra.
- Çaha, Ömer vd. (1996), "Siyasal Parti Üyelerinde Siyasal Katılım Düzeyi: Kırıkkale Örneği", **Yeni Türkiye Dergisi**, 9, 205-247.
- Çakıcı, Fatma O. (2014), **Seçmen Tercihinin Belirlenmesinde Lider Faktörü: Doğu Karadeniz Örneği**, Yayınlanmış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çalışkan, Köksal (2016), "Siyasal Kültür: Yeni Yaklaşımlara Genel Bir Bakış", **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, 4(2), 23-46.

- Çam, Esat (1995), **Siyaset Bilimine Giriş**, 4. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.
- Çitçi, Oya (1996), “Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, 5(6), 5-14.
- Dahl, Robert A. (1996), **Demokrasi ve Eleştirileri**, (Çev. Levent Köker), 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.
- _____ (2000), “A Democratic Paradox?”, **Political Science Quarterly**, 1 (Spring), 35-40.
- _____ (2001), **Demokrasi Üstüne**, (Çev. Betül Kadioğlu), 1. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Dâver, Bülent (1968), **Siyasal Bilime Giriş**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Dâver, Bülent (1965), “Az Gelişmiş Ülkelerde Siyasi Elit (Seçkinler)”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 2(20),517-535.
- Demir, Nesrin (2010), “Demokrasinin Temel İlkeleri ve Modern Demokrasi Kuramları”, **Ege Akademik Bakış**, 10(2), 597-611.
- Diamond Larry (1995), “Demokrasinin Üç Paradoksu”, Larry Diamond ve Marc F. Plattaner (Der.), **Demokrasinin Küresel Yükselişi**, 1. Baskı içinde (127-141), Yetkin Yayınları, Ankara.
- Doğanay, Ülkü (2003), **Demokratik Usuller Üzerine Yeniden Düşünmek**, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Duran, Hasan (2005), “Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Tavşanlı - Kütahya Örneği”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 13, 131-152.
- Durdu, Zafer (2018), “Siyasal Kültür, Modern Devlet ve Demokrasinin Demokratikleştirilmesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 11(61), 574-582.
- Durgun, Şenol (1999), **Batı Demokrasilerinde ve Türkiye’de Parlamenter Yapılar ve Parlamenterlerin Temsil Gücü**, 1. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.
- Dursun, Davut (2006), **Siyaset Bilimi**, 3. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Duverger, Maurice (2004), **Siyaset Sosyolojisi**, (Çev. Şirin Tekeli), 7. Baskı, Varlık Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, Mustafa (1999), **Anayasal Demokrasi**, 3. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Fichter, Joseph (2002), **Sosyoloji Nedir**, (Çev. Nilgün Çelebi), Anı Yayıncılık, Ankara.
- Gözler, Kemal (2011), **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, 11. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

- Gramsci, Antonio (2007), **Hapishane Defterleri**, (Çev. Adnan Cemgil), 5. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul.
- Gutmann Amy ve Thompson Dennis (2004), **Why Deliberative Democracy?**, Princeton University Press, Princeton.
- Güzel, Mehmet Nuri (2018), “Antik Demokrasi ve Modern Demokrasi Kavramlarının Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 23(38), 205-231.
- Habermas, Jürgen (2005), **“Öteki” Olmak, “Öteki”yle Yaşamak**, (Çev. İlknur Aka), 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Hakyemez, Yusuf Şevki (2003), “Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı, Rousseau ve Türk Anayasaları Üzerindeki Etkisi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 52(4), 69-92.
- Heywood, Andrew (1997), “Demokrasi”, (Çev. Bircan Şahin), **Liberal Düşünce Dergisi**, 2(8) Güz, 108-121.
- Huntington, Samuel P. (1996), **Üçüncü Dalga**, (Çev. Ergun Özbudun), Yetkin Yayınları, Ankara.
- Işıklı, Yasemin Mamur (2016), “Demokratik Kültür ve Milletvekili Seçilme Yeterliliği: Türkiye On Sekiz Yaşındaki Milletvekillerine Hazır Mı?”, **ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD)**, 6(15), 523-553.
- Kaçer, Murat (2017), “Demokratik Plâtonculuk: John Stuart Mill’in Siyasi Düşüncesinde Çoğul Oy”, **HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, 5(10), 315-332.
- Kalaycıoğlu, Ersin ve Sarıbay, A. Yaşar (2007), “Tanzimat Modernleşme Arayışı ve Politik Değişme”, Ersin Kalaycıoğlu ve A. Yaşar Sarıbay (Ed.), **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, 3. Baskı içinde (3-27), Alfa Aktüel, İstanbul.
- Kalaycıoğlu, Ersin (2008), “Türkiye’de Demokrasi’nin Pekişmesi: Bir Siyasal Kültür Sorunu”, Serap Yazıcı vd. (Ed.), **Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan**, Cilt 1, 1. Baskı içinde (247-277), Yetkin Yayınları, Ankara.
- Kapani, Münici (2003), **Politika Bilimine Giriş**, 15. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Kaplan, İbrahim (1994), “Demokrasi-Hukuk-Otorite”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 49(1) Ocak-Haziran, 267-271.
- Karatepe, Şükrü (1989), **Osmanlı Siyasal Kurumları: “Klâsik Dönem”**, 1. Baskı, İşaret Yayınları, Ankara.
- Karpat, Kemal H. (2016), **Türk Demokrasi Tarihi**, 7. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.

- Kervegan, Jean-François (2003), "Demokrasi", (Çev. İsmail Yerguz), Philippe Raynaud ve Stephane Rials (Haz.), **Siyaset Felsefesi Sözlüğü**, (Çev. İsmail Yerguz vd.), 2. Baskı, içinde (187-195), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kışlalı, Ahmet Taner (1984), "Eski Yunan'da Demokrasi ve Demokratik Düşünce", **Amme İdaresi Dergisi**, 17(1) Mart, 63-77.
- _____ (2002), **Siyaset Bilimi**, 9. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Korkmaz, Elif (2016), "Demokrasi Kavramı ve Modern Demokrasi Kuramlarından Biri Olarak Müzakereci Demokrasi", Muzaffer Balcı (Ed.), **Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler V**, 1. Baskı içinde (365-369), Hukuk Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kuçuradi, İoanna (1998), "Yirmibirinci Yüzyılın Eşiğinde Demokrasi Kavramı ve Sorunları", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 15(3), 21-27.
- Kurtbaş, İhsan (2017), "Bir Klasik Elitizm Eleştirisi ve Yeni Bir Elitizm Modeli Önerisi: "Güçlü Demokratik Elitizm Modeli"", **Turkish Studies**, 12(3), 385-412.
- Kuzu, Burhan (1992), "Demokrasi - Resmi İdeoloji - Sivil Toplum", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 1(47), 335-369.
- Le Bon, Gustave (1999), **Kitleler Psikolojisi**, (Çev. Tolga Sağlam), 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Lijphart, Arend (1986), **Çağdaş Demokrasiler: Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydışmacı Yönetim Örüntüleri**, (Çev. Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Lipson, Leslie (1973), **Politika Biliminin Temel Sorunları**, (Çev. Tuncer Karamustafaoğlu), 3. Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Mardin, Şerif (2003), **Siyasal ve Sosyal Bilimler: Makaleler II**, Mümtaz'er Türköne, Tuncay Önder (Der.), 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Michels, Robert (1959), **Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy**, Dover Publications, New York.
- Mills, Wright (1974), **İktidar Seçkinleri**, (Çev. Ünsal Oskay), 1. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Mouffe, Chantal (1999), "Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism", **Social Research**, 66(3), 745-758.
- Mumcuoğlu, Maksut (1982), **Çağdaş Demokrasi Kuramlarında Katılma ve Türkiye'de Katılmanın Gelişimi**, Yayınlanmış Doçentlik Tezi, Ankara Üniversitesi - Hukuk Fakültesi.
- Nacak, Osman (2014), "Temsili Demokrasinin Sorun Alanları ve Çözüm Noktasında Yeni Bir Model: Katılımcı Demokrasi", **Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 32 (Bahar), 194-214.

- Nancy, Jean-Luc (2011), "Finite and Infinite Democracy", Amy Allen (Ed.), **Democracy In What State?**, içinde (58-75), Columbia University Press, New York.
- Neuman, W. Lawrance (2012), **Toplumsal Araştırma Yöntemleri**, Cilt 1, 5. Baskı, Yayınodası, Ankara.
- Öner, Şerif (2001), "Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Demokrasi ve Katılım Algılamaları", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, 10(2), 51-67.
- _____ (2006), **Yeni Mevzuat Çerçevesinde Türkiye'de Belediye Yönetimi**, 1. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.
- Önderman, Murat (2001), "Türkiye'de Tekilci Kültür, Hukukilik ve Armağan Ekonomisi", **İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 25 (Ekim), 157-208.
- Özbank, Murat (2009), **Rawls - Habermas Tartışması: Neden Demokrasi? Nasıl İstikrar?**, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Özbudun, Ergun (1989), **Türk Anayasa Hukuku**, 5. Baskı, Yetkin Yayıncılık, Ankara.
- Özcan, Yasin (2015), "The European Transformation of Turkish Bureaucratic Elites", **The Academic Elegance**, 2(3), 147-189.
- Özdemir, Gürbüz (2013), "Farklılıkların Kesiştiği Coğrafyalar İçin Bir Öner: Radikal Demokrasi", **Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 20(1), 73-93.
- Öztekin, Ali (2001), **Siyaset Bilimine Giriş**, 3. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Öztürk, Armağan (2012), "Schumpeter, Sartori ve Dahl Özelinde Demokratik Elit Teorileri Perspektifi Üzerine Düşünceler", **Düşünen Siyaset**, 28, 135-158.
- Pareto, Vilfredo (1935), **The Mind and Society**, Volume IV: The General Form of Society, Jonathan Cape, London.
- _____ (2005), **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü**, (Çev. Merve Zeynep Doğan), 1. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Roskin, Michael G. vd. (2013), **Siyaset Bilimi**, (Çev. Atilla Yayla), 1. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- Sağır, Meral ve Karkın, Naci (2005), "Demokrasinin Güncel Sorunları ve Demokratik Paradokslar", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, 10, 1-25.
- Sarıbay, A. Yaşar ve Ögün, S. Seyfi (1999), **Politikbilim**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Sarıbay, A. Yaşar (2001), **Türkiye'de Demokrasi ve Politik Partiler**, 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.

- _____ (2007), “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, Ersin Kalaycıoğlu ve A. Yaşar Sarıbay (Ed.), **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, 3. Baskı içinde (543-560), Alfa Aktüel, İstanbul.
- Sartori, Giovanni (1987), **The Theory of Democracy Revisited**, Chatham House Publishers, New Jersey.
- Schmitter, Philippe C. and Karl, Terry L. (1995), “Demokrasi Nedir...Ne Değildir?”, Larry Diamond ve Marc F. Plattaner (Der.), 1. Baskı içinde (67-81), **Demokrasinin Küresel Yükselişi**, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Schumpeter, Joseph A. (1976), **Capitalism, Socialism and Democracy**, 5th Edition, Routledge, London and New York.
- Scruton, Roger (Ed.) (2007), **The Palgrave Macmillan Dictionary of Political Thought**, 3rd Edition, Palgrave Macmillan, New York.
- Sezer, Yasin ve Karkın, Naci (2002), “Kamu Hizmetlerinin Modernleşmesinde Şeffaflaşma Sorunu”, **Türk İdare Dergisi**, 74(436), 209-225.
- Sitembölükbaşı, Şaban (1997), ““Siyasal Kültür”ün Kavramsallaştırılmasında Karşılaşılan Bazı Güçlükler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2 (Güz), 249-266.
- Swingewood, Alain (1998), **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, (Çev. Osman Akınhay), 1. Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Tortop, Nuri (1992), “Yeni Demokratik Yapılanmada Göz Önünde Tutulması Gereken Temel İlkeler”, **Amme İdaresi Dergisi**, 25(2), 61-67.
- Tosun, Gülgün (2001), “Türkiye’de Devlet Sivil Toplum İlişkisi Bağlamında Demokrasinin Pekişmesinin Önündeki Engellere İlişkin Kuramsal ve Pratik Bir Yaklaşım”, **Ege Akademik Bakış**, 1(1), 224-243.
- Touraine, Alain (1997), **Demokrasi Nedir?**, (Çev. Olcay Kunal), 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- _____ (2002), **Modernliğin Eleştirisi**, (Çev. Hülya Tufan), 4. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Tunç, Hasan (1999), **Anayasa Hukukuna Giriş**, 1. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.
- _____ (2008), “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 12 (1-2), 1113-1132.
- Turhan, Mehmet (1984), “Siyasal Elit Değişimi Kuramı”, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2(2), 69-109.

- _____ (1995), **Siyaset ve Anayasa**, 1. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Türk, H. Bahadır (2017), “Jean-Luc Nancy Düşüncesinde Demokrasi Kavramı Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, **Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, 29 (Güz), 19-31.
- Türküne, Mümtaz’er (2006), **Siyaset**, 4. Baskı, Lotus Yayınevi, Ankara.
- Uluç, A. Vahap (2012), “Birey ve Sivil Toplum İlişkisi Çerçevesinde Türkiye’de Demokrasi Sorunu”, **Mukaddime**, 6, 1-19.
- Ural, Şafak (1999). “Demokrasi Kavramı, Toplumsal Değerler ve Birey”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 52(1), 451-459.
- Uygun, Oktay (2003), **Demokrasinin Tarihsel Felsefi ve Ahlâki Boyutları**, İnkılâp Kitabevi, Ankara.
- Üskül, Zafer (1993), “Yeni Bir Demokrasi Arayışı: Yerel Demokrasi”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, 10, 333-344.
- Vergin, Nur (2013), **Siyasetin Sosyolojisi**, 6. Baskı, Doğan Yayınları, İstanbul.
- Voss, Kim ve Sherman, Rachel (2000), “Breaking the Iron Law of Oligarchy: Union Revitalization In The American Labor Movement”, **American Journal of Sociology**, 106(2), 303-349.
- Weale, Albert (1999), **Democracy**, St. Martin’s Press, New York.
- Yavuz, Bülent (2009), “Çoğulcu Demokrasi Anlayışı ve İnsan Hakları”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 13(1-2), 283-302.
- Yavuz, Haluk K. (2000), **Türkiye’de Siyasal Sistem Arayışı ve Yürütmenin Güçlendirilmesi**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yayla, Atilla (1998), **Siyaset Teorisine Giriş**, 1. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Yetkin, Deniz (2008), **Elites, Power Sources And Democracy**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi - Sosyal Bilimler Fakültesi.
- Yılmaz, Levent (2003), **Siyasal Kültür-Kriz Etkileşimi Çerçevesinde Türk Siyasal Kültürünün Kriz Alanları**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yolcu, Tuğba (2019), “Türkiye’de Siyasal Kültür ve Siyasal Liderlik Anlayışının Temelleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, **Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 12(1), 93-106.
- Yücekök, Ahmet N. (1987), **Siyaset’in Toplumsal Tabanı**, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

EKLER

EK 1: Anket Formu

ANKET FORMU

Bu anket Trabzon halkının demokrasi algı, beklenti ve tecrübesini ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Vermiş olduğunuz cevaplar sadece bilimsel amaçlı kullanılacaktır. Bu nedenle verecek olduğunuz cevapların doğruluğu, araştırmanın sağlıklı ve başarılı sonuçlar üretebilmesi açısından son derece önemlidir. Lütfen adınızı soyadınızı belirtmeyiniz. Çalışmaya katıldığınız için teşekkür ederim.

Özge KOÇ – KTÜ Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz: 2. Yaşınız: 3. Öğrenim Durumunuz: 4. Mesleğiniz:
5. Gelir düzeyiniz: ( ) 0-1000 ( ) 1001-2500 ( ) 2501-3500 ( ) 3501-5000 ( ) 5001 ve üzeri
6. Herhangi bir dernek veya sivil toplum kuruluşu üyeliğiniz var mı? ( ) Evet ( ) Hayır
7. Siyasetle ne kadar ilgileniyorsunuz?
( ) Hiç ilgilenmiyorum ( ) Pek ilgilenmiyorum ( ) İlgileniyorum ( ) Hiç ilgilenmiyorum

Lütfen aşağıdaki önermelerle ilgili size en yakın cevabı seçiniz ve çarpı (X) ile işaretleyiniz:

A- Katılıyorum	B- Kısmen Katılıyorum	C- Katılmıyorum	A	B	C
8. Her seçimde mutlaka oy kullanırım!					
9. Hükümetin çalışmalarını düzenli olarak takip ederim!					
10. Bizi siyaseten temsil etmesi için seçilen kişilere güveniyorum!					
11. Vatandaş hükümetin kararlarını etkileyecek şeyler yapabilir!					
12. Hükümetin kararlarını etkilemek için girişimde bulunsam bile sonuç alacağıma inanmıyorum!					
13. Siyasal taleplerim konusunda bir şey yapmasam bile benim yerime birilerinin mutlaka bir şey yapacağını düşünürüm!					
14. Demokrasi, ülkeyi yönetenlerin bize verdiği bir imkândır!					
15. Demokrasi olmadan da iyi bir yönetim olabilir!					
16. Türkiye demokratik bir ülkedir!					
17. Demokrasi, ülkeyi yönetecek olanları seçmek demektir!					
18. Siyasetçiler halktan çok kendilerini düşünürler!					
19. Siyasal iktidarın sınırsız yetkiye sahip olmasında bir sakınca yoktur!					
20. Halkın ülke yönetimini denetlemesine gerek yoktur!					
21. Hükümet her zaman halka doğru bilgi verir!					
22. Devleti yönetenlerin halka hesap vermesine gerek yoktur!					
23. Siyasal iktidarın aldığı kararların doğruluğu / yanlışlığı tartışılabilir!					
24. Halk seçimlerde yetki verdiği siyasetçilerin işine karışmamalıdır!					
25. Seçimlerde yöneticileri belirledikten sonra başka bir siyasal faaliyette bulunmaya gerek yoktur!					

	A	B	C
26. Hükümeti eleştiren herhangi bir düşüncemi dile getirdiğimde veya bir davranışta bulunduğumda cezalandırılmaktan korkarım!			
27. Medya hükümeti eleştiren haberler yapmamalıdır!			
28. Ülkeyi yönetenler ne karar alırsa alsın halkın kabul etmesi gerekir!			
29. Siyasetçiler, halkı doğrudan ilgilendiren konularda karar alırken halka danışmalıdır!			
30. Ülkeyi yönetenlerin üzerinde durdukları konular ile halkın günlük hayattaki ihtiyaç ve beklentileri birbirinden farklıdır!			
31. "Halkın yönetimi" diye bir şey söz konusu değildir.			
32. Siyasi yöneticilerin fikirleri, halkın fikirlerinden her zaman daha doğrudur.			
33. Ülkeyi yönetenler halkın gücünden korktuğu için onların siyasetten uzak kalmalarını ister.			
34. 3-5 yılda bir sandık başına gitmek, vatandaşın siyasal fayda elde etmesine yeter.			
35. Ülkeyi yönetenler halktan insanlardan üstün kişilerdir.			
36. Siyasal yönetici olmak için herkes eşit fırsata sahiptir.			
37. İyi bir vatandaş olmak için devlete itaat edilmelidir.			
38. Ülke siyasetinde önemli olan halk değil yöneticilerdir.			
39. Ülkemizde halk sadece seçim zamanlarında önemseniyor.			
40. Ülkemizde siyasal yöneticiler ile halk arasında kopukluk var.			
41. Ülkemizde siyasi partiler arasında adil bir yarış var.			
42. Ülkeyi yönetenlerin iyi nitelikte olması, demokrasiden önemlidir.			

ÖZGEÇMİŞ

Özge KOÇ, 10.10.1991 tarihinde Trabzon İli Akçaabat İlçesi'nde doğdu. 2002 yılında Alaittin Akçay İlkokulu'nu; 2005 yılında Mehmet Arslantürk Ortaokulu'nu; 2011 yılında Açıköğretim Lisesi'ni; 2016 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi - Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü'nü bitirdi. 2017 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

KOÇ, bekâr olup İngilizce bilmektedir.

